

1999. 1. évfolyam 1. szám

Dr. Klaudy Kinga

ELTE BTK. FTCS

1135 Bp., Amerikai út 96.

Tel.: 00-36-1-251-2537

MODERN FILOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

Papers in Modern Philology
(with an English Summary)

Scholastica

MODERN FILOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

A Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézetének
kiadványa

Főszerkesztő

KLAUDY KINGA

Szerkesztőbizottság

B. VARGA ÉVA, FÜLÖP ZSUZSA, LÉNÁRT LEVENTE,
KONTOR ISTVÁN, RADNAI ZSÓFIA, SALÁNKI ÁGNES,
SIMIGNÉ FENYŐ SAROLTA

Tudományos tanácsadó testület

BÓKAY ANTAL (PÉCS), FÖLDES CSABA (VESZPRÉM),
KOCZÁNY PIROSKA (DEBRECEN), SZÉPE GYÖRGY (PÉCS),
TAKÁCS FERENC (BUDAPEST)

1999. 1. évfolyam 1. szám

MODERN FILOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

Papers in Modern Philology
(with an English Summary)

*Tanulmányok a nyelvtudomány, az irodalomtudomány
és társtudományaik köréből*

Scholastica

Olvasószerkesztő

**LÁNG VIKTÓRIA
SIMIGNÉ FENYŐ SAROLTA**

Rezümé és angol korrektúra

KÁROLY KRISZTINA

Magyar korrektúra

MÓRICZNÉ HÉRINCS JUDIT

Megvásárolható vagy megrendelhető:

**Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Modern Filológiai Intézet
Miskolc-Egyetemváros 3515
Tel.: 06 46 565 000, 06 46 565 000/17-66**

**Nyomdai előkészítés: Regál Grafikai Stúdió, Budapest
Nyomdai kivitelezés: Printer Art Gmk., Budapest
Felelős vezető: Némedy Jenő**

Tartalom

Klaudy Kinga <i>Új folyóirat indul ...</i>	5
---	---

Nyelvtudomány

Kiefer Ferenc <i>Helyzethez kötött megnyilatkozások</i>	8
Csölle Anita <i>The cohesive function of discourse intonation</i>	24
Károly Krisztina <i>An analytical tool for the study of lexical repetition.</i>	40

Irodalomtudomány

Fülöp Zsuzsa <i>Byron's phylhellenism</i>	60
Pálffy István <i>Close-reading analysis and historical approach in studying 17th century English drama.</i>	72

Szociolingvisztika

Salánki Ágnes <i>Informatív és emocionális reklám</i>	79
Csernusné Ortutay Katalin <i>A német személynevek használatának szociolingvisztikai aspektusa. . .</i>	87
Simon Orsolya <i>Nemi jellegzetességek és különbségek a hangzó nyelvi kommunikációban</i>	97
Goldman Leonóra <i>Nyelvi-kulturális tényezők a magyar „balsors vagy sikertörténet” kérdés eldöntésében</i>	112

Recenziók

Balaskó Mária

John Sinclair: Corpus, Concordance, Collocation 119

Bárczy Klára

Bart István: Angol–magyar kulturális szótár 122

Kegyessné Szekeres Erika

Salánki Ágnes: Angewandte Linguistik. Eine Textsammlung 125

Lénárt Levente

Carl James: Contrastive Analysis 126

Simigné Fenyő Sarolta:

Gideon Toury: Descriptive Translation Studies and beyond 129

Urbán Anna

Ron Scollon – Suzanne Wong Scollon: Intercultural Communication . . . 132

English Summary 135

Krónika

Klaudy Kinga

Emlékezés Gárdus Jánosra 137

Konferencianaptár 139

Útmutatók

Általános útmutató az MFK munkatársai számára 141

Hivatkozási útmutató az MFK munkatársai számára 142

Új folyóirat indul...

„Modern Filológiai Közlemények” 1999

Klaudy Kinga

Aki a harmadik évezred küszöbén új tudományos folyóiratot indít, hisz a jövőben. Hisz tudományterületének jövőjében, hisz egyetemének, tanszékének, munkatársainak jövőjében.

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának nyelvi tanszékei 1992-ben jöttek létre. A BTK akkor még nem Kar volt, hanem Bölcsészettudományi Intézet, és az öt új tanszék: az Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, az Angol Irodalom Tanszék, az Angol Nyelvészeti Tanszék, a Német Irodalom Tanszék, és a Német Nyelvészeti Tanszék a hajdani Nehézipari Műszaki Egyetem Idegen Nyelvi Lektorátusának, majd Nyelvi Intézetének tudományos fokozattal rendelkező oktatóiból és az ország különböző egyetemeiről és főiskoláiról meghívott oktatókból hozta létre Gárdus János, a Nyelvi Intézet igazgatója, a főiskolai szintű angol és német nyelvtanárképzés megindítására.

A főiskolai szintű nyelvtanárképzést a Miskolci Egyetem nyelvi tanszékei 1992 óta magas színvonalon folytatják. Egy új képzési egységnek természetesen mindig nehéz felzárkózni, nehéz elfogadtatnia magát az ország szakmai és tudományos közvéleményével. Az elmúlt hét év – reméljük, – sikeres volt ezen a téren. Országos ismertségünket nagymértékben elősegítette, hogy mindjárt az induláskor, 1993 áprilisában megrendezhettük a III. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferenciát, amelyen 400 fő vett részt, és az ország összes egyeteme és főiskolája képviseltette magát. A főiskolai nyelvtanárképzés mellett speciális képzést is nyújtunk: 1995 óta sikeresen folyik a négyféléves Fordítói Program angol és német nyelvből, és 1999 szeptemberében indul a British Studies Program. A nyelvi tanszékek fiatal oktatói részt vesznek az ország különböző egyetemein folyó PhD programokban, egyre inkább kialakul az a helyi oktatói, kutatói gárda, amely sikerrel pályázhat az ötéves egyetemi szintű angol és német nyelvtanárképzés megindítására.

Az ötéves egyetemi szintű képzés tervezetének kidolgozása volt az a cél, ami arra ösztönözte az öt tanszék, hogy egyesítse szellemi erőit, és alakuljon Intézet. Így jött létre 1999 februárjában a *Modern Filológiai Intézet*. Ennek az intézetnek a folyóirata az 1999 júniusában induló *Modern Filológiai Közlemények*.

A *Modern Filológiai Közlemények* célja, hogy képet adjon a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának *Modern Filológiai Intézetében* és általában a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán folyó szellemi munkáról, valamint a Miskolci Egyetem oktatóinak hazai és nemzetközi tudományos kapcsolatairól, ami azt jelenti, hogy az ország minden egyeteméről és főiskolájáról, kutatóintézetéből, és bármely külföldi egyetemről szívesen fogadunk tanulmányokat.

A *Modern Filológia Közlemények* szerkesztősége tanulmányokat vár a tágan értelmezett filológia témaköréből. Mit jelent az, hogy tágan értelmezett filológia? A filológiának kétféle felfogása van. A szűkebb felfogás szerint, a filológia szövegeket vizsgál, mégpedig elsősorban szövegkritikai, életrajzi, kultúrtörténeti vonatkozásban. A tágabb felfogás szerint, a filológia valamely nép, nemzet, földrajzi vagy kulturális közösség nyelvével, irodalmával és művelődésével kapcsolatos ismeretek összessége és az ezzel foglalkozó tudomány. A „modern” filológia elnevezés használói sokszor eleve erre az utóbbi felfogásra gondolnak.

A *Modern Filológiai Közlemények* szerkesztőbizottsága szintén a filológiának ezt a tágabb felfogását képviseli. Folyóiratunk fórumot kíván nyújtani olyan színvonalas tanulmányoknak, amelyek a nyelvtudomány, az irodalomtudomány, és társtudományaik (pl. az alkalmazott nyelvészet, a pszicholingvisztika, a szociolingvisztika, a nyelvpolitika, a fordításelmélet, a kommunikációelmélet, az interkulturális kommunikáció stb.) témakörébe tartoznak. Várunk recenziókat, konferenciabeszámolókat, szótárismertetéseket stb. A folyóiratban állandó rovatok lesznek: *Nyelvtudomány, Irodalomtudomány, Társtudományok (változó), Krónika, Könyvszemle, Folyóiratszemle, Konferencianaptár.*

A tanulmányok nyelve tetszőleges, de ritkább nyelvek esetében több időt vesz igénybe a lektorálás, korrektúra stb. Előnyben részesítjük a magyar nyelvű tanulmányokat, hiszen éppen a modern filológiák esetében gyakori, hogy valaki – mivel a vonatkozó szakirodalmat angolul és németül olvassa – könnyebben ír angolul és németül. Mivel a magyar tudományos nyelv fejlődésének elengedhetetlen feltétele, hogy – a generatív grammatikától a diskurzuselemzésen keresztül a hermeneutikáig – mindenről lehessen beszélni magyarul is, a modern filológiák művelőinek egyik fontos feladata a magyar nyelvtudományi és irodalomtudományi terminológia fejlesztése, bővítése. Másrészt az is nyilvánvaló, hogy az idegen nyelvű tanulmányok könnyebben találnak utat a nemzetközi tudományos közvéleményhez. Azt, hogy idegen nyelvű tanulmányokat is közlünk, úgy próbáljuk érzékeltetni, hogy angol alcímet is adtunk a folyóiratnak: *Papers in Modern Philology.* A magyarul nem olvasók tájékozódásának elősegítésére a nem angol nyelvű cikkekről angol összefoglalót készítünk, illetve megkérjük szerzőinket, hogy tanulmányukkal együtt küldjék el annak angol nyelvű összefoglalóját is kb. 100–200 szó terjedelemben.

A nyelvtudomány és az irodalomtudomány találkozása egyazon folyóiraton belül egyébként több problémát felvetett már az első szám szerkesztésekor is. A nyelvtudományi művek szerzői világszerte az amszterdami John Benjamins Kiadó hivatkozási szabványát követik, amelynek az a lényege, hogy a tanulmány szövegében a hivatkozott szerző neve, az idézett mű évszáma, és pontos idézetnél az oldalszáma szerepel (vö.: Baker 1996: 84), a szöveg utáni irodalomjegyzékben (*References*) pedig betűrendben szerepelnek a szerzők, majd az évszám, a mű címe, a kiadás helye és a kiadó (vö.: Baker, M. 1992. *In Other Words.* London: Routledge). Lábjegyzetek nincsenek, hosszabb magyarázatokra a szövegvégi számozott *Jegyzetek (Notes)* szolgálnak.

Ezt a szabványt adtuk meg a folyóiratunk alapításakor összeállított hivatkozási útmutatóban is. A szerkesztőséghez érkezett irodalomtudományi művek szerzői viszont egy másik szokásrendszerhez híven terjedelmes lábjegyzetekkel

ellátott tanulmányokat nyújtottak be, amelyekben valamely szerzőre való hivatkozás nem egyszer szerepel a tanulmány végén, hanem folyamatosan számozva, annyiszor, ahányszor tőle valamit idézünk. Mivel egyazon folyóiraton belül nem tudunk kétféle hivatkozási rendszert működtetni, sajnos kénytelenek voltunk a nyelvtudományban szokásos hivatkozárendszer kényszerzubbonyát ráhúzni az irodalmi tárgyú tanulmányokra is, és a jövőben is ragaszkodni fogunk a hivatkozási útmutatóban megadott elvekhez. Kérjük, kedves szerzőinket, hogy kézírataikat már így nyújtsák be, mert az átszerkesztés nemcsak rendkívül időigényes, de sok hibalehetőséget is rejt magában. Hivatkozási útmutató egyébként a szerkesztőségtől igényelhető.

A beküldött kéziratokat lektoráltatjuk, és csak a lektor(ok) által javasolt kéziratot közöljük. A folyóirat évente kétszer – tavasszal és ősszel – jelenik meg. Szerzőinknek és lektorainknak honoráriumként tiszteletpéldányt küldünk. Új könyvekből szívesen fogadunk recenziós példányt, azt azonban nem tudjuk megígérni, hogy a recenzálásra azonnal sor kerül.

A kéziratot (mágneselemezre és kinyomtatva) az alábbi címek egyikére kérjük küldeni: Klaudy Kinga, főszerkesztő, Láng Viktória és Simigné Fenyő Sarolta olvasószerkesztő, *Modern Filológiai Közlemények* szerkesztősége, Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Miskolc-Egyetemváros 3515. tel.: 06 46 565 000, fax: 17-66-os mellék.

Kedves olvasóink és leendő munkatársaink! A *Modern Filológiai Közlemények* szerkesztőbizottsága örömmel fogad minden ötletet, tanácsot, kritikai észrevételt, akár az első számmal, akár a folyóirat további számaival kapcsolatban. Szerkesszük és írjuk együtt a *Modern Filológiai Közleményeket!*

Helyzethez kötött megnyilatkozások*

Kiefer Ferenc

A bizonyos beszédhelyzetek által automatikusan kiváltott sztereotip megnyilatkozásokat helyzetmondatnak nevezzük. A helyzetmondatok szemantikailag kompozicionális jellegűek, szintaktikailag valamint morfológiailag nem különböznek a szabad megnyilatkozásoktól, de kontextuális jelentésüket az adott beszédhelyzet határozza meg, és funkciójuk megértéséhez keretszemantikai megközelítés szükséges. A keretszemantikát hagyományosan a szavak jelentésének leírására szokták használni. Ebben a dolgozatban a keretszemantikát a helyzetmondat jellemzésére alkalmazom. A helyzetmondatok egy bizonyos keret („frame”) aleseményeihez kapcsolódnak. A keretszemantika a keret aleseményeinek sorát a forgatókönyv („szkript”) terminussal jelöli. Egyszerűbb esetben a forgatókönyv egymást lineárisan követő aleseményekből áll, a bonyolultabb keretekhez kapcsolódó forgatókönyvek, szkriptek bonyolultabb struktúrájúak lehetnek, és több elágazást tartalmazhatnak. Mivel a helyzetmondatok használata nem jósolható meg szemantikai alapon, a szavakhoz hasonlóan a helyzetmondatokat is fel kell sorolni a szótárban.

1. Bevezetés

A beszédviselkedés nagy része olyan begyakorolt beszédrutinok végrehajtásából áll, melyeket bizonyos témákhoz, társadalmi szerepekhez és társadalmi helyzetekhez kapcsolódva sajátítunk el (Fillmore 1976: 24–25). Egyet kell értenünk Fillmore azon megjegyzésével, hogy „... a természetes nyelv jelentős része formulaszerű, automatikus, begyakorolt, és nem propozicionális, kreatív vagy szabadon előállított” (Fillmore 1976: 9). „... la liberté des éléments sémantiques est donc limitée, non seulement par des contraintes *contextuelles*, mais aussi par les conventions qui lient tel ou tel énoncé à telle ou telle *situation* typique qui déclenche globalement, presque automatiquement l'énoncé correspondant” – írja Fónagy Iván, aki önálló monográfiát szentel a kötött megnyilatkozásoknak, amelyeket ő „énoncés liés” – nek nevez (Fónagy 1982).

A nyelvészetben közhelynek számít, hogy a beszélők mondataikat nem hasznosítják újra, azaz nem használják fel a korábbi beszélgetéseik során memorizált mondatokat, hanem inkább minden alkalomnak megfelelően új mondatokat alkotnak, a szavakat ezzel szemben újra és újra felhasználják, nem törekednek arra, hogy minduntalan új szavakat alkossanak. Ezért – szól az érvelés – a

* Megj: Ez a tanulmány kibővített változata a szerző plenáris előadásának, amelyet 1998 áprilisában tartott Szombathelyen, a VIII Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián.

szavakat fel kell sorolni a szótárban, a mondatokat nem. Fillmore és Fónagy fenti megállapításai azonban rávilágítanak arra, hogy mentális lexikonunk nagyszámú előregyártott mondatot és kifejezést is tartalmaz, amelyek bizonyos szituációkhoz kötődnek.

Attól függően, hogy mit tartunk „előregyártott mondatnak”, és hogy hogyan számoljuk őket, egy mindennapi társalgás szövegében az ilyen mondatok aránya az összes megnyilatkozás 50–70 százaléka lehet. Az mindenesetre biztosnak látszik, hogy az előregyártott mondatok túlsúlyban vannak. Ez azt jelenti, hogy legalábbis a mindennapi társalgással kapcsolatban tarthatatlan az a nézet, hogy a „szavak” meg vannak adva a szótárban, míg a „mondatokat” szabadon generáljuk. A kreativitás tehát nem alkalmas arra, hogy megmagyarázzuk a „szavak” és a „mondatok” közti különbséget. Az a fontos szerep, amelyet az előregyártott mondatok a mindennapi társalgásban játszanak, elmossa a különbséget a „szavak” és „mondatok” között. A továbbiakban a rendszeresen ismétlődő beszédhelyzetekhez kötődő sztereotip megnyilatkozásokat fogjuk helyzetmondatnak nevezni.

Az első példában szereplő megnyilatkozások egy-egy konkrét beszédhelyzetet idéznek fel, amelyekhez jellemzően kapcsolódnak. Mindegyik megnyilatkozás bizonyos szituációra utal.

- (1) (a) Ez a könyv eladó.
- (b) Kérem, tartsa a vonalat.
- (c) A hiba nem az ön készülékében van.
- (d) Ez a téma kívül esik a dolgozat keretein.
- (e) Várom mielőbbi válaszát.
- (f) Itt írja alá.
- (g) Eljönne velem vacsorázni jövő szombaton?

Ha nem ismerjük a részleteket, akkor is nyilvánvaló, hogy az (1)(a) megnyilatkozás valamilyen kereskedelmi tranzakcióval kapcsolatos, az (1)(b) telefonbeszélgetésre, az (1)(c) tévénézésre, az (1)(d) tudományos dolgozatra, az (1)(e) levélre, az (1)(f) hivatalos okiratra, az (1)(g) pedig egy meghívásra utal.

2. Keret, forgatókönyv és helyzetmondat

Egy közelmúltban megjelent keretelméleti monográfia szerint, a keret nem más, mint a szituációval kapcsolatos ismereteink nyelvi kifejezhető része. Pontosabban, a keret felfogható, mint stratégiailag döntő fontosságú kérdések sorozata. Ilyen kérdések például: *Milyen körülmények között?*, *Meddig?*, *Milyen módon?*, *Milyen sorrendben?*, *Mi okból?* stb., melyek több más kérdéssel együtt mind releváns kérdések az 'állapot', mint kerettípus szempontjából. Más kerettípusok más kérdéscsoportot vonnak maguk után. A főbb kerettípusok a következők lehetnek: 'fizikai objektum', 'élő szervezet', 'esemény', 'intézmény', 'környezet', 'állapot' stb. Bizonyos kérdések meghatározott sorrendben szerepelnek, másoknak viszont nincs kötött sorrendje (Konerding 1994:139–217).

A keret fogalmának ez a megközelítése Minsky eredeti, informális defini-

ciójának finomított változata: „Amikor új helyzetben találjuk magunkat (vagy lényegesen megváltoztatjuk véleményünket egy adott problémáról), a memóriánkból egy *keret* elnevezésű struktúrát választunk ki. Ez egy emlékezeti keret, amelyet azután a valósághoz igazítunk, szükség esetén megváltoztatva bizonyos részleteket. A *keret* az adatok olyan struktúrája, amely bizonyos sztereotip szituációkat jellemez, olyanokat például, hogy a nappali szobában tartózkodunk, vagy hogy születésnapra zsúrba megyünk. Minden kerethez különféle információk tartoznak. Ezek egy része arra vonatkozik, hogy mi fog történni a következő pillanatban.” (Minsky 1975: 212) Ezen az informális definíción alapulnak azok a korai munkák, melyek ‘keretszemantika’ néven váltak ismertté (Fillmore 1976, 1977a, 1977b).

Fillmore, első keretszemantikáról szóló tanulmányában azt írja, hogy a lexikai elemek jelentését nem lehet szemantikai jegyek alapján leírni, mivel minden lexikai elem esetében egy keretre van szükség. Például a „kereskedelmi esemény”-hez kapcsolódó nyelvi keret magába foglalja a ‘*vesz*’, ‘*elad*’, ‘*fizet*’, ‘*költ*’, ‘*kerül*’ és ‘*terhel*’ igéket, a ‘*pénz*’, ‘*fizetés*’, ‘*kereskedő*’ és ‘*vásárló*’ főneveket és még sok egyebet (Fillmore 1976: 13). Ebben a dolgozatban Fillmore első-sorban azt vizsgálta, hogy ezen elemek valamelyikének kiválasztása milyen perspektívába helyezi az adott eseményt, és hogy ez a perspektíva hogyan érhető tetten a mondatban. Fillmore következő példái – magyar fordításban – ezt illusztrálják (Fillmore 1976: 20).

- (2) (a) A fiú eladta a lánynak a papagájt 300 dollárért.
 (b) A lány megvette a papagájt 300 dollárért.
 (c) A lány 300 dollárt költött a papagájra.
 (d) A lány 300 dollárt fizetett a fiúnak a papagájért.
 (e) A papagáj 300 dollárjába került a lánynak.
 (f) A fiú 300 dollárt kért a lánytól a papagájért.

Mindegyik mondat ugyanarra a keretre épül, de különböznek abban, hogy a keretnek mely szegmensét helyezik előtérbe vagy háttérbe (a vásárlót, az eladót, a pénzt stb.). Bizonyos szegmensek előtérbe, illetve háttérbe helyezése, ha nem is feltétlenül, de együtt járhat az esetkeretek változásával.

Mindazonáltal a lexikai szemantika az a tudományterület, ahol a keretelmélet a leggyümölcsözőbben alkalmazható. Fillmore rámutatott, hogy számos lexikai elem jelentése a keretszemantikai típusok szerinti megközelítéssel írható le a legmegfelelőbben. Mint láttuk, a kereskedelmi esemény feltételez többek között egy eladót, egy vásárlót, árut és pénzt. Az első idősíkból a vásárlónak van egy bizonyos összegű pénze, az eladónak van áruja, és megegyeznek abban, hogy ha átadják egymásnak ezeket a dolgokat, a tulajdonviszonyok megváltoznak. A következő idősíkból a vásárló átadja az eladónak a pénzt, az eladó pedig átadja a vásárlónak az árut. Az utolsó idősíkból pedig már a vásárló tulajdonában van az áru, és az eladó tulajdonában van a pénz. (Fillmore 1977b: 103–4). Más szóval, a ‘*vesz*’ és ‘*elad*’ ige jelentése kölcsönösen függ egymástól, mindegyik a kereskedelmi esemény keretét idézi fel, amely időrendbe állított alesemények sorából tevődik össze. A keretelmélet bevezetése a lexi-

kai elemek jelentésének tanulmányozásába Fillmore érdeme. Abban valószínűleg mindenki egyetért, hogy a keretelmélet hasznos eszköz a lexikai jelentés vizsgálatához, de nem mindenki fogadja el azt az elképzelést, hogy a kompozicionális elemzés teljes mértékben helyettesíthető a keretszemantikával.

Végül Fillmore megemlíti a helyzetmondatok problémáját is. „Minden nyelv bővelkedik olyan beszédformulákban, amelyeknek rendkívül specifikus kontextuális és tematikus értelemezése van. Némelyikük természetesen idióma, és mint ilyen komplex idioszinkratikus lexikai egységként kezelendő, ... De sok közülük nem idióma; jelentésük teljes mértékben megjósolható az alkotó elemek jelentéséből. Olyan kifejezésekről van szó, amelyeknek gyakori használata csak akkor érthető meg, ha megértjük azt a társadalmi kontextust, amelyben előfordulnak, megisméltódnak” (Fillmore 1976 24–25). Fillmore példái a következők:

- (3) (a) Welcome aboard (szó szerint: Üdvözöljük a fedélzeten).
- (b) Nice talking to you (szó szerint: Jó volt veled/önnel beszélgetni).
- (c) You're under arrest (szó szerint: Le van tartóztatva).
- (d) Better luck next time (szó szerint: Legközelebb több szerencsét)

Fillmore a (3) (a)–(d) kifejezéseket indexikusnak nevezi, mivel megjelenésük előrejelzi annak a szituációnak számtalan részletét, amelyben elhangzanak. Fillmore tehát ismerte a kötött megnyilatkozások problematikáját, de későbbi tanulmányaiban nem foglalkozott velük.

Összességében a keretszemantikán belül három kérdéskör vethető fel: Először (i) az adott keretnek tulajdonított perspektívák hogyan viszonyulnak az esetkeret változásaihoz vagy a szintaktikai struktúra egyéb változásaihoz. Másodsor (ii) hogyan használható fel a keretszemantika a lexikai szemantikában? Harmadsor (iii) hogyan használható fel a keretszemantika a sztereotip kifejezések kutatásában. Ezek közül csak a második kérdéskörben beszélhetünk jelentősebb kutatómunkáról (Fillmore – Atkins 1992; Fillmore – Atkins 1994, Metzing 1981, Wegner 1985, Wiegand 1989). A kötött megnyilatkozások problémájával, tudomásom szerint, senki nem foglalkozott mélyrehatóan, és a szituációs keretek valamint az ‘esetkeretek’ viszonyát is jórészt csak Fillmore tárgyalja, bár szórványosan érinti a mesterséges intelligencia szakirodalmá is.

A mesterséges intelligencia szakirodalmában és más helyütt is nagy figyelmet szentelnek annak, hogyan lehet a kereteket megfelelően jellemezni (Schank-Abelson 1977, Konerding 1994). Általános felfogás szerint a keret az adott fogalommal kapcsolatos ismereteinket fogja össze (Winograd 1975). Mivel ennek a tudásnak nyelvileg is ki kell fejeződnie, úgy is fogalmazhatunk, hogy a keretek olyan nyelvi szövegek, amelyek a fogalommal kapcsolatos tudásunkat írják le. (A keret fogalmának operacionalizált változatát megtalálhatjuk Konerdingnél 1994).

Ebben a dolgozatban nem foglalkozunk sem a keretek jellemzésével, sem azokkal az előbb említett problémákkal, amelyekkel Fillmore foglalkozott [vö: (i) és (ii)]. Csak a keretek és a sztereotip megnyilatkozások viszonyát fogjuk vizsgálni. Egy kereskedelmi tranzakció esetében például a vásárló megkérdez-

heti az árat, megjegyzéseket tehet az árra, alkudozhat, vitatkozhat, kommentálhatja a vásárlás sikeres befejeződését stb. A megnyilatkozások változhatnak a tranzakció helyétől függően (piac, bolt, áruház, iroda stb.), és az áru jellegétől függően is. Minden egyes esetben a kereskedelmi tranzakció általános keretének egy alkerete aktiválódik. Nevezzük forgatókönyvnek az eseményeknek azt a sorát, amelyre normális esetben az általános keret adott alkerete lebontható. A forgatókönyv minden egyes aleseményének megfelelhet egy (kötött) megnyilatkozás. A forgatókönyvnek ez a felfogása természetesen nem új, valójában nagyon közel áll van Dijk felfogásához, aki szerint a forgatókönyvek „prototipikus epizódok”... „kereteken belül megvalósuló esemény, ill. cselekvéssorozatok” (van Dijk 1980: 234).

Mellékesen jegyzem meg, hogy Schank és Abelson klasszikus munkájukban is események soraként értelmezik a forgatókönyveket, de azok náluk nem kapcsolódnak keretekhez, nem részei a kereteknek (Schank-Abelson 1977). Értelmezésük szerint, a forgatókönyveket alapvető cselekvések esetkeretei jellemzik. A forgatókönyv aleseményeit jelenetnek ('scene') nevezik. A jól ismert étterem forgatókönyv például a következő jeleneteket tartalmazza: (a) belépés, (b) rendelés, (c) evés, (d) távozás. Minden jelenet felbontható további aleseményekre. Így a rendelésjelenet minimálisan a következő aleseményeket tartalmazza: (a) a pincér hozza az étlapot, (b) a vendég választ, (c) a vendég elmondja a pincérnek, hogy mit választott, (d) a pincér távozik. Schank és Abelson azonban nem vizsgálta az aleseményekhez tartozó nyelvi megnyilatkozásokat.

Térjünk vissza a fent definiált forgatókönyv fogalomhoz. Először vizsgáljuk meg példaként egy tipikus piaci kereskedelmi tranzakció forgatókönyvét.

(4) *Kereskedelmi tranzakció a piacon*

Forgatókönyv: (A – a vásárló, B – az eladó)

- (a) A megáll egy pult előtt
- (b) B ajánlatot tesz
- (c) (i) A-t nem érdeklí az ajánlat
- (ii) A-t érdeklí az ajánlat, és megkérdezi, mennyibe kerül
- (d) B válaszol a kérdésre
- (e) A túl magasnak tartja az árat, úgyhogy ajánl egy alacsonyabbat
- (f) B tesz egy ellenajánlatot
- (g) A még mindig sokallja az árat, és ajánl egyet, ami B utolsó áránál kicsit alacsonyabb
- (h) B elfogadja az ajánlatot
- (i) A fizet
- (j) B átadja az árut
- (k) A megköszöni és elbúcsúzik
- (l) B megköszöni és elbúcsúzik

A (4) példa legalább 12 egymást követő aleseményből áll, e(1), e(2), ..., e(12). Sorrendjüket a (4) (a)–(l) sor mutatja. Mindegyik aleseménynek megfelel (vagy megfelelhet) egy vagy több helyzetmondat. A (4)(e)–(g)-nek több fordulója lehet aszerint, hogy meddig tart az alkudozás. Az (5)(a)–(l) például egy

olyan lehetséges megnyilatkozás–sorozatot mutat be, amely tipikusan megfelel a (4)(a)–(l) esemény sorozatnak.

- (5) (a) _____
 (b) Szolgálhatok valamivel?
 (c) (i) Csak nézelődöm.
 (ii) Érdekelne ez a régi óra. Mennyibe kerül?
 (d) Ötezer forint.
 (e) Az nekem sok. Mit szólna háromezerhez?
 (f) Háromezer? Hová gondol? Nekem is többre van! Na jó, négyezer-ötszázért odaadom.
 (g) Egy fillérrel sem ér többet négyezernél.
 (h) Nem bánom, legyen négyezer.
 Eladva négyezerért.
 (i) Tessék a pénz. Becsomagolná?
 (j) Parancsoljon, itt az órája.
 (k) Köszönöm és viszlát.
 (l) Én köszönöm. Viszlát.

Nyilvánvaló, hogy az (5)-ben szereplő megnyilatkozások nagy része helyzetmondat. Némelyiküket csak a piactípusú kerethez kapcsolhatjuk, mások viszont előfordulhatnak más szituációkban is.

A fentiek alapján most már pontosabban definiálhatjuk a helyzetmondat fogalmát. A helyzetmondat olyan sztereotip megnyilatkozás, amely többé-kevésbé automatikusan kapcsolódik egy forgatókönyv aleseményéhez.

A fenti definíció feltételezi, hogy a helyzetmondat teljes megnyilatkozás legyen. Más szóval, az olyan sztereotip kifejezések, mint például a *hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem, kitől valakivel, azzal folytatja hogy, nagymértékben támaszkodik rá, másképp szólva*, stb. nem számítanak helyzetmondatoknak.

3. A helyzetmondatok jellemzői

3.1. A helyzetmondatok kompozicionális szemantikával rendelkeznek

Az idiómáktól eltérően, a helyzetmondatok szemantikailag transzparenssek, átlátszóak. Emlékezzünk az (1)(a)–(g) példára, amit az egyszerűség kedvéért a (6)(a)–(g) alatt megismétlünk:

- (6) (a) Ez a könyv eladó.
 (b) Kérem, tartsa a vonalat.
 (c) A hiba nem az ön készülékében van.
 (d) Ez téma kívül esik a dolgozat keretein.
 (e) Várom mielőbbi válaszát.
 (f) Itt írja alá.
 (g) Eljönne velem vacsorázni jövő szombaton?

Most nem a mondatok részletes szemantikai leírásával foglalkozunk. Mégis, érdemes néhány megjegyzést tenni. A (6)(a) példában az *eladó* kifejezés olyan árura vonatkozik, amely boltban kapható, és a szótárnak tartalmaznia kell ezt a jelentést. A (6)(b)-ben a *vonat* arra a telefonrendszerbeli kapcsolatra utal, mely lehetővé teszi, hogy telefonáljunk. A szónak ez a használata a *tartsa a vonalat* kifejezésbe épül be, melyet ugyancsak fel kell tüntetni a szótárban azzal a konkrét jelentéssel, hogy 'várjon, amíg a személy, aki felvette a telefont, kapcsolja azt, akivel beszélni akar'. A többi példa nem szorul magyarázatra.

Összefoglalva tehát, a legtöbb helyzetmondat szemantikai szempontból nem különbözik a szabad megnyilatkozásoktól.

3.2. A helyzetmondatok szintaktikailag nem különböznek a szabad megnyilatkozásoktól

Ugyanez érvényes a szintaxis és a morfológia tekintetében is. Normális esetben a helyzetmondatot használhatjuk múlt időben vagy jövő időben. [vö. (7)(a)], kapcsolódhat hozzá határozói módosító [vö. (7)(b)], a kijelentő mód kérdéssé [vö. (7)(c)] vagy tagadássá alakítható [cf. (7)(d)].

- (7) (a) Itt kell majd aláírnia.
- (b) Nagyon várom mielőbbi válaszát.
- (c) Ez a könyv eladó?
- (d) Ez a téma nem esik kívül dolgozat keretein.

A helyzetmondatokat ugyanazokkal a szintaktikai és morfológiai szabályokkal lehet jellemezni, mint a szabad megnyilatkozásokat. Ha valami gátolja bizonyos szintaktikai vagy morfológiai szabályok érvényesülését, ez a helyzetmondat idiomatikus jellegét bizonyítja. Ily módon például a telefon felvételekor elhangzó francia mondat: *C'est lui-même* (szó szerint: ő maga van) nem módosítható arra, hogy *C'est moi-même* (szó szerint: Ez én magam vagyok) mivel az utóbbi már nem számítana helyzetmondatnak. Tehát fel kell tételeznünk azt, hogy a megfelelő szabad megnyilatkozás mellett létezik egy *C'est lui-même* helyzetmondat is. Abban, hogy a helyzetmondatok ellenállnak bizonyos morfológiai változásnak, idiomatikus jellegük mutatkozik meg.

3.3. A helyzetmondatok gyakran elliptikusak

Elliptikus jellegük miatt a következő megnyilatkozások nem kezelhetők szabad megnyilatkozásként.

- (8) (a) Kovács lakás.
- (b) Én vagyok, tessék.
- (c) Egy pillanat.

A (8)(a)–(c) megnyilatkozások a telefonbeszélgetés forgatókönyvéhez kapcsolódnak és megegyeznek a (9)(a)–(c) nem elliptikus megnyilatkozásokkal.

- (9) (a) Ez Kovács István lakása.
 (b) Kovács István beszél.
 (c) Legyen szíves, várjon egy pillanatot.

Érdekes, hogy míg a (9)(a) használható a (8)(a) helyett és a (9)(c) a (8)(c) helyett ugyanabban a beszédhelyzetben, a (9)(b) nem egyezik meg a (8)(b)-vel. Más szóval, a (8)(b) ellenáll a szintaktikai módosításoknak, és ezért idiómaként kezelhető. Az ellipsis tehát lehet az idiomatikusság jele is. Vegyük azt, hogy M egy elliptikus megnyilatkozás, mely egy F forgatókönyvhöz kapcsolódik, és M' a neki megfelelő nem elliptikus megnyilatkozás. Ha M' nem használható M helyett F-ben, akkor M-et idiómaként kell kezelni.

3.4. A helyzetmondatok szituatív jelentését a keret és a forgatókönyv határozza meg

Az, hogy a helyzetmondat jelentését a hozzá kapcsolódó keret és forgatókönyv határozza meg, leginkább oly módon bizonyítható, ha olyan helyzetmondato-
 kat vizsgálunk meg különböző nyelvekben, melyek ugyanarra a keretre utalnak.

Vizsgáljuk meg először a következő szituációt. Tegyük fel, hogy tévézés közben egyszer csak megszakad az adás (technikai vagy bármilyen más ok miatt). Erről a kellemetlen helyzetről szemantikailag meglehetősen eltérő módon tájékoztatnának minket franciául, angolul és magyarul (Fónagy 1982: 19).

- (10) (a) La suite dans quelques instants.
 (szó szerint: Folytatás néhány pillanat múlva.)
 (b) Do not adjust your set.
 (szó szerint: Ne állítsa át a készülékét.)
 (c) A hiba nem az ön készülékében van.

Világosan láthatjuk, hogy szemantikailag a (10)(a), (10)(b) és (10)(c) különbözik egymástól. Ha megvizsgáljuk a (10)(a) nem elliptikus változatát: *La suite vient dans quelques instants* (szó szerint: A folytatás néhány pillanat múlva jön) mondatot, akkor könnyen látható, hogy a (10)(a) és (c) igazságfeltételei eltérnek. Vagyis lehet, hogy (10)(a) hamis, míg (10)(c) igaz, vagy fordítva. A nem elliptikus *La suite vient dans quelques instants* nem számít helyzetmondatnak. Másrészt viszont az összes megnyilatkozás szituációs jelentése pontosan ugyanaz, mivel mindegyikük a televízió-nézés forgatókönyvének ugyanazon aleseményéhez kapcsolódik.

Vagy, hogy egy másik példát említsünk, ha valaki segíteni akar, amikor egy nehéz táskát vagy karosszéket viszek, vagy le szeretnék venni egy könyvet a polcra, és én ezt a segítséget udvariasan elutasítom, akkor angolul használhatom a (11)(a)-t vagy (11)(b)-t, franciául a (12)(a)-t vagy (12)(b)-t és magyarul a (13)(a)-t vagy (13)(b)-t (Fónagy 1982: 10).

- (11) (a) I can manage. (szó szerint: Meg tudom oldani)
 (b) It's alright. (szó szerint: Minden rendben)

- (12) (a) Ne vous dérangez pas. (szó szerint: Ne törődjön vele)
 (b) Ne bougez pas. (szó szerint: Ne mozduljon)
- (13) (a) Ne fáradjon!
 (b) Csak hagyja!

Itt is azt láthatjuk, hogy a megnyilatkozások szemantikailag teljesen mások angolul, franciául és magyarul, míg a szituációs jelentésük azonos: a ‘segítés forgatókönyv’ ugyanazon aleseményéhez tartoznak.

3.5. A fordíthatóság mértéke

A (10)(a)–(c), (11)(a)–(b) és (13)(a)–(c) alatt szereplő példák a helyzetmondatok különféle sajátosságait mutatják a különböző nyelvekben. Magától értetődő tény az, hogy a helyzetmondatok, az idiómákhoz hasonlóan, szemantikailag lefordíthatatlanok. A fordítás feltételezi a vonatkozó keret vagy keretek alapos ismeretét. Ha a H helyzetmondat a forrásnyelvben az adott keret-forgatókönyvnek e(i) aleseményéhez kapcsolódik, akkor a célnyelvben az ugyanazon e(i) aleseményhez tartozó H' helyzetmondatot kell megtalálni. Ezen a ponton a H és H' helyzetmondat szemantikája nem lényeges.

A keretek és forgatókönyvek egy adott kultúrkörben majdnem azonosak. Némelyikük pedig akár univerzális is lehet. Ez viszonylag egyszerűvé teszi a különböző nyelvekre jellemző szituatív megnyilatkozások összehasonlítását. Ha kiválasztottunk egy forgatókönyvet, már csak az a teendő, hogy megtaláljuk azokat a megnyilatkozásokat, amelyek az egyes nyelvekben a forgatókönyv aleseményeihez kapcsolódnak.

A helyzet sokkal bonyolultabb azonban, ha különböző kultúrák nyelveit kell összehasonlítani. Bár számos tanulmány foglalkozik a helyzetmondatok különféle kontrasztív aspektusaival, ezek jórészt az ismertebb és széles körben oktatott nyelvekre vonatkoznak, átfogó és rendszeres kontrasztív munka azonban eddig még nem született.

3.6. A helyzetmondatok a szavakhoz hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek

Az itt következő érvekkel azt kívánjuk alátámasztani, hogy a helyzetmondatok bizonyos értelemben olyanok, mint a szavak.

(i) A szavakhoz hasonlóan, a helyzetmondatokra is jellemző a homonímia. Egy megnyilatkozás szó szerinti illetve, szituációs jelentése lehet homofón. Ezt mutatja a (14)(a) példa a (14)(b)-(c)-ben.

- (14) (a) Szállj le róla!
 (b) Szállj le róla, mert tönreteszed.
 (c) Szállj le róla! Eleget kínoztad már.

A (14)(b)-ben egy anya leparancsolja a gyereket a díványról, mert fél, hogy

tönkreteszi. A (14)(c)-ben viszont a beszélő úgy gondolja, hogy A eleget kínoztatta B-t, elég szemrehányást tett neki, ideje abbahagyni.

Az is megtörténik, hogy a különböző szituációs jelentések és a szó szerinti jelentés között áll fenn a homofónia, mint például a francia *allez* esetében a (15)(a)–(d) példákban (Fónagy, 1982: 55).

- (15) (a) Vous allez à l'école?
- (b) En garde! Allez!
- (c) Allez, au revoir!
- (d) Ça viendra, allez!

A (15)(b)-ban az *allez* jel a támadás megkezdésére, a (15)(c)-ben üdvözlés (része), a (15)(d)-ben pedig bátorítás.

(ii) A helyzetmondatok demotiválttá válhatnak, vagyis elveszíthetik szemantikai átlátszóságukat. Ez történt a fenti francia *allez*-val. A demotiváció egyik következménye az idiomatikus viselkedés: az *allez*-nek nincs egyes számú alakja, a *va*-t nem lehet ugyanabban az értelemben használni. Ez azt jelenti, hogy az *allez* nem egyezik meg személyben a megnyilatkozás többi részével. Vessük össze az *Allez, viens!*-t az *Allez, venez!*-el (Fónagy 1982: 39).

Azok a helyzetmondatok, amelyeket gyakran használnak köszönéskor vagy egyéb rituálék alkalmával, viszonylag könnyedén válnak demotiválttá. Mivel a szakirodalom már sokat foglalkozott a rögzült szituatív megnyilatkozásokkal ('frozen situational utterances'), itt nem tárgyaljuk őket.

3.7. A kötöttség mértéke

A kötöttség nem abszolút jellegű, sokkal inkább fokozatokban jelentkezik. Bizonyos mondatok indexikusak, mivel egy konkrét szituációhoz kötődnek, és más helyzetben nem használhatók. Az eddig tárgyalt példák közül a (16)(a)–(c) illusztrálja ezt az esetet.

- (16) (a) Kérem tartsa a vonalat.
- (b) A hiba nem az ön készülékében van.
- (c) Üdvözljük a fedélzeten.

Amennyiben e(i) a kérdéses aleseményt jelöli, és H(i) a neki megfelelő helyzetmondatot, akkor az adott forgatókönyv aleseménye és a helyzetmondat közötti kapcsolat a következő két irányú viszonytal jellemezhető.

- (17) H(i) \longleftrightarrow e(i)

Vagyis a H(i) megnyilatkozás automatikusan felidézi az adott forgatókönyv e(i) aleseményét és egyúttal a megfelelő keretet; és e(i) pedig mindig a H(i) megnyilatkozást váltja ki.

Megtörténhet azonban az is, hogy $H(i)$ helyzetmondat több szituációra is jellemző. Ebben az esetben az $e(i)$ helyettesítendő $\{e(i)\}$ -halmazzal.

$$(18) H(i) \longleftrightarrow \{e(i)\}$$

Vagyis a $H(i)$ megnyilatkozás bizonyos számú eseményhez kapcsolódik, és ezek mindegyike kiváltja a $H(i)$ megnyilatkozást.

Minél nagyobb az $e(i)$ halmaz, annál kevésbé kötött a $H(i)$, és minél kisebb az $e(i)$ halmaz, annál kötöttebb a $H(i)$.

Azt talán mondani sem kell, hogy a forgatókönyvek szabad megnyilatkozásokkal is együttjárhatnak. Ebben az esetben a kérdéses alesemény nem idézhető fel a megnyilatkozás alapján, és az implikáció egyirányú.

$$(19) e(i) \longrightarrow \{H(i)\}$$

3.8. A kötött megnyilatkozások és a szótár

Az említett okok miatt és különösen azért, mert a megnyilatkozások szituációs jelentését nem lehet szemantikájukból levezetni, a helyzetmondakat is ugyanúgy fel kell sorolni a szótárban, mint a szavakat.

A helyzetmondat, mint szótári címszó azonban nagymértékben eltér a szokásos lexikai címszavaktól. Tipikus esetben a helyzetmondatok szótári jellemzéséhez nem kell feltüntetni fonológiai, szintaktikai vagy szemantikai információt.

Mint láttuk, a helyzetmondatok szemantikája kompozicionális, ezért a helyzetmondatok szótárában nincs szükség szemantikai információra. A szemantikai jelentés levezethető a megszokott módon, a mondatot alkotó szavak jelentéséből.

Mi a helyzet a szintaktikai információval? Mivel a helyzetmondatok engedelmeskednek a produktív szintaktikai szabályoknak, és használhatók szabad megnyilatkozásként is, ésszerűnek tűnne azt feltételezni, hogy a szintaktikai információ sem szükséges része a helyzetmondatok lexikai jellemzésének. Fontos kivételnek számítanak az elliptikus megnyilatkozások, melyek csak abban az esetben működhetnek mint helyzetmondatok, ha elliptikusak. Ilyenkor a szintaktikai információ releváns része a lexikai jellemzésnek.

Ugyanez áll a fonológiai információra is, amit csak akkor kell jelölni a szótárban, ha a helyzetmondat a neki megfelelő szabad megnyilatkozástól eltérő fonológiai tulajdonságokkal rendelkezik.

Összefoglalva, azt mondhatjuk, hogy tipikus esetben a helyzetmondatok lexikai jellemzésekor nem szükséges feltüntetni fonológiai, szintaktikai és szemantikai információt. Nélkülözhetetlen része azonban a szótári jellemzésnek egy konkrét keretre vagy keretekre való utalás. Pontosabban, minden helyzetmondatot egy $e(i)$ alesemény (vagy $\{e(i)\}$ alesemény halmaz) kell, hogy jellemezzen, amelyben az $e(i)$ egy adott keret forgatókönyvének a része. Ez azt jelenti, hogy a helyzetmondatok lexikai jellemzése feltételezi a keretek ismeretét, a (visszatérő helyzetek osztályozását és ábrázolását), és a kereteket alkotó for-

gatókönyvek leírását. Általában egy helyzetmondat lexikai jellemzése három elemből tevődik össze: H (=helyzetmondat), e(i) (=alesemény), K (=keret).

(20) (H, e(i), K)

Bizonyos esetekben H fonológiai, szintaktikai és/vagy szemantikai leírást is kíván. Ebben az esetben a (20) helyett a (21) képlet lesz mérvadó:

(21) (H(fon,szin,szem), e(i), K)

A helyzetmondakat felfoghatjuk úgy, is mint 'pragmatikai egységeket' vagy 'pragmatikai szavakat', amelyeket éppúgy kell ismételni és memorizálni, ahogy a szavakat ismételjük és memorizáljuk. A helyzetmondatok kommunikációs egységként működnek, és akárcsak a szavak, a helyzetmondatok is részei a mentális lexikonunknak.

4. Összefoglalás

A dolgozat legfontosabb célja az volt, hogy bizonyítsuk, a helyzetmondatok leírása keretszemantikai megközelítést igényel. Bemutattuk, hogy minden keret több alkeretet tartalmazhat, és minden alkeret egy forgatókönyvvel van összefüggésben. A forgatókönyv nem más, mint (al)események sorozata, amelyek – legalábbis részben – időrendi sorrendbe rendeződnek. Minden helyzetmondat felidéz egy aleseményt, és minden alesemény felidézhet egy sajátos helyzetmondatot. Ezért a helyzetmondatok leírásakor utalni kell mind az (al)eseményre, amelyhez kapcsolódik, mind pedig a szóban forgó keretre.

A helyzetmondatok nem képezhetők szabadon, ezért szótározunk kell őket. Más szóval, a szavakra vonatkozó lexikai szócikkek mellett szükségünk van helyzetmondatok 'szótárára' is.

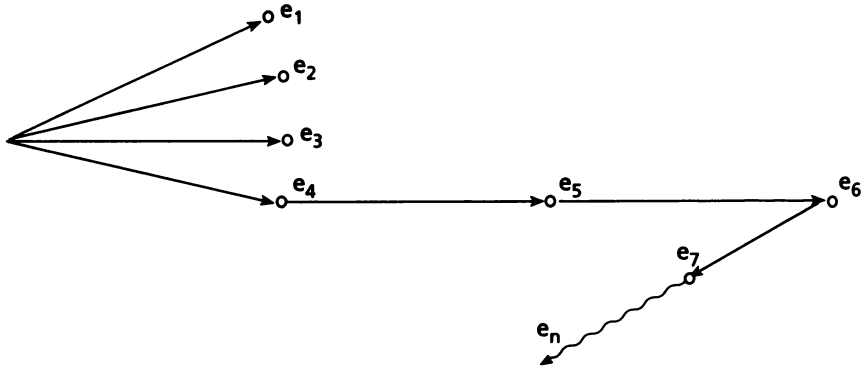
A helyzetmondatoknak több érdekes tulajdonsága van: szemantikailag általában átlátszóak, szintaktikailag produktívák, szituatív jelentésük forgatókönyvek és keretek segítségével határozható meg, és gyakran viselkednek úgy, mint a szavak. Megállapítottuk ezenkívül, hogy kötöttségüknek fokozatai vannak: bizonyos helyzetmondatok egy bizonyos szituációhoz kötődnek, mások több szituációban is használhatók. A helyzetmondatok gyakran elliptikusak.

Szemantikai szempontból a nyelvek között jelentős különbségek vannak az egyes alesemények által kiváltott helyzetmondatok tekintetében. Ezért a helyzetmondatok kontrasztív vizsgálata különösen fontos. A helyzetmondatok száma a legtöbb szöveg típusban rendkívül nagy: adekvát fordításuk az egyik nyelvről a másikra nagymértékben attól függ, hogy mennyire ismerjük a másik nyelv megfelelő helyzetmondatait. Ennek a fordítók számára jól ismert ténynek a jelentőségét a nyelvészek eddig még nem ismerték fel kellőképpen.

5. A telefonbeszélgetés-keret helyzetmondai

Példaképpen nézzük meg a telefonbeszélgetés keretéhez tartozó helyzetmondákat a magyarban, az angolban, a franciában és a lengyelben. A forgatókönyv leegyszerűsített változatát a (22) alatt szemléltetjük:

(22)

Tegyük fel, hogy 'A' 'B'-vel kíván beszélni. A forgatókönyvben szereplő rész-
események értelmezése:

(e1): a telefonáló rossz számot tárcsázott:

- (23) (a) Téves. Milyen számot hívott?
 (b) You must have the wrong number.
 rossz száma van
 (c) Vous vous êtes trompé de numéro.
 eltévesztette a számot
 (d) Nie ten numer. Zły numer

(e2): a vonal foglalt:

- (24) (a) Foglalt.
 (b) The line is busy.
 a vonal foglalt
 (c) La ligne est occupée.
 a vonal foglalt
 (d) Zajęty.
 foglalt

(e3): a hívott nem veszi fel a telefont:

- (25) (a) Nem veszik fel.
 (b) There is no answer.
 nincs válasz
 (c) Ca ne répond pas.
 nem válaszol
 (d) Numer nie odpowiada.
 a szám nem válaszol

(e4): *felveszik a telefont:*

- (26) (a) Halló.
 (b) Hallo.
 (c) Allo. J'écoute.
 halló, hallgatom
 (d) Halo! Słucham.
 halló, hallgatom

(e5) *a hívó megmondja, hogy kivel szeretne beszélni.*

(e6): (e5)-re a válasz többféle lehet.

Ha az a személy veszi fel a kagylót, akivel beszélni szeretnénk:

- (27) (a) Én vagyok az.
 (b) Speaking.
 beszél
 (c) C'est lui-même/elle-même.
 ő maga az
 (d) Słucham, to właśnie ja. Proszę.
 hallgatom, én vagyok az, kérem

Ha nem az a személy veszi fel a kagylót, akivel beszélni szeretnénk:

- (28) (a) Ki kéri? Ki keresi?
 (b) Who is calling please?
 ki telefonál kérem
 (c) C'est de la part de qui?
 kinek a részéről
 (d) Przepraszam, z kim rozmawiam?
 kérem, kivel beszélek

Ha nem az a személy veszi fel a kagylót, akivel beszélni szeretnénk, de vagy nem fontos, hogy ki telefonál, vagy aki felveszi a kagylót ismeri a telefonálót:

- (29) (a) Máris/Azonnal adom.
 (b) Just a minute, please.
 csak egy perc kérem
 (b) Je vais l'appeler.
 hívni fogom
 Je vous le passe.
 adom önnek
 (c) Chwileczkę, zaraz go poproszę.
 egy pillanat, mindjárt hívom

Hivatal esetén (pl. a telefonközpontos vagy a titkárnő válaszol):

- (30) (a) Tessék maradni.
 (b) Hold the line, please.
 tartsa a vonalat kérem

- (c) Ne quittez pas.
ne hagyja el
- (d) Proszę zostać na linii.
kérem maradjon a vonalban

A telefonközpontos vagy a tirkárnő kapcsolja a kívánt számot:

- (31) (a) Kapcsolom.
- (b) I put you through to Mr/Mrs ...
összekapcsolom Mr/Mrs ...
- (c) Je vous le passe.
adom önnek
- (d) Zaraz łączę.
mindjárt kapcsolom.

A kért személy másik készüléken beszél:

- (32) (a) Másik készüléken beszél.
- (b) He is on another line for the moment.
a másik vonalom van ebben a pillanatban
- (c) Il est en ligne/communication.
vonalban/beszélgetésben van
- (d) W tej chwili rozmawia przez telefon.
ebben a pillanatban telefonál

*Létrejön a kapcsolat, folyik a beszélgetés (ezt a (22) ábrán a hullámos vonal jelzi).
(e_n) A beszélgetés vége hivatalos beszélgetés esetén, vagy amikor a hívó szívességet
tett a hívottnak:*

- (33) (a) Köszönöm, hogy hívott. Vizontlátásra!
- (b) Thanks for calling.
köszönöm a hívást
- (c) Merci de m' avoir appelé.
köszönöm hogy hívott
- (d) Dziękuję za telefon/za rozmowę.
köszönöm a telefont/a beszélgetést

*Utolsó példaként említjük meg a 'megszakadt a vonal' részeseményhez tartozó hely-
zetmondásokat.*

- (34) (a) Megszakadt a vonal.
- (b) We were disconnected.
We were cut off.
szétkapcsoltak/szétvágtak
- (c) On a été coupé.
szétvágtak
- (d) Przerwano rozmowę.
megszakadt a beszélgetés

A példák meggyőzően bizonyítják a helyzetmondatoknak az adott kerethez tartozó forgatókönyv részeseményeihez való szoros kapcsolódását. A keret és a forgatókönyv ismerete nélkül a helyzetmondatok általában nem értelmezhetők.

A helyzetmondatoknak a nyelvoktatásban betöltött fontos szerepét, azt hiszem, nem kell külön megindokolnunk.

Irodalom

- Dijk, T. A. van 1980. *Macrostructures*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale.
- Fillmore, C.J. 1976. The need for the frame semantics within linguistics. *SMIL*, Stockholm: Skriptor. 5–29.
- Fillmore, C.J. 1977a. Scenes and frames semantics. In: Zampoli, A. (ed.) *Linguistic Structure Processing*. Amsterdam: North Holland. 51–81.
- Fillmore, C.J. 1977b. Topics in Lexical semantics. In: Cole, R. (ed.) *Current Issues in Linguistic Theory*. Bloomington: Indiana University Press. 76–138.
- Fillmore, C.J. and B.T. Atkins 1992. Towards a frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbours. In: Lehrer, A and Kittay, E.F. (eds.) *Frames, Fields and Contrasts*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Fillmore, C.J. and B.T. Atkins 1994. Starting when the dictionaries stop: the challenge of corpus lexicography. In: Atkins, B.T. and Zampoli, A. (eds.) *Computational Approaches to the Lexicon*. Oxford: Oxford University Press.
- Fónagy I. 1982. *Situation et signification. Pragmatics and Beyond*. Amsterdam: Benjamins.
- Kiefer F. 1985. How to account for situational meaning? *Quaderni di semantica* 2/85, 288–295.
- Knoerding, K.P. 1994. *Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlegung einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexicographie*. Tübingen: Niemeyer.
- Metzing, D. 1981. Frame representations and lexical semantics. In: Eikmeyer, H.J. and Rieser, H. (eds.) *Words, Worlds and Contexts* Berlin: de Gruyter. 320–342.
- Minsky, M. 1975. A framework for representing knowledge. In: Winston, P.H. (ed.) *The Psychology of Computer Vision*. New-York: McGraw-Hill. 185–210.
- Schank, R. C. and R.P. Abelson (1977). *Scripts, Plans, Goals and Understanding*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Wegner, I. 1985. *Frame-Theorie in der Lexicographie*. Tübingen: Niemeyer.
- Wiegand, H. E. 1989. Die lexicographische Definition im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch. In: Hausmann, F.J., Reichmann, O., Wiegand, H.E., and Zgusta, L. (eds.) *Wörterbücher/ Dictionaries/ Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexicographie*. Berlin: Gruyter. 530–588.
- Winograd, T. 1975. Frame representation and the declarative/procedural controversy. In: Bobrow, D. and Collins, A. (eds.) *Representation and Understanding. Studies in Cognitive Science*. New York: Academic Press. 185–210.

The cohesive function of discourse intonation

Csölle Anita

The major purpose of this paper is twofold: (1) to introduce an elaborate model of discourse intonation in British English and argue for its easy and reliable applicability, and (2) to propose a view on the interaction between intonational choices and discourse cohesion. In Section 1 I will provide a brief history of the dimensions along which intonation has been treated by different scholars, and will argue for the advantages of an auditory discourse intonation approach. Sections 2, 3, and 4 are devoted to a detailed description of Brazil's model of intonation, concerning its form, notational conventions, and functions, respectively. In Section 5 some of the possible applications of the model in spoken discourse analysis are illustrated. Finally, Section 6 examines the relationship between information status and intonation, and how this relationship is connected to the analysis of text cohesion.

1. Intonation analysis: relevant dimensions

Besides the syntactic resources, speakers also employ devices provided by the system of intonation to mark semantic relationships in spoken texts. "Intonation operates with its own set of meanings" (Cruttenden 1981: 77) and thus constitutes a meaning system independent of grammar. Without the intention of presenting a comprehensive overview of approaches in the study of intonation, this section will describe the position represented in the present study in two dimensions: the sentence-based vs. discourse-based analysis of intonational functions, and the instrumental vs. auditory analytical methods.

In the sentence-based approach to the analysis of intonation the most widely recognized functions of intonation are its *grammatical* and *attitudinal* functions. These two functions do not form two clearly distinct notions, but form a continuum. For instance, Crystal (1969) claims that prosodic systems (including intonation) establish a scale of linguistic contrastivity. At one end of the scale we find less discrete (attitudinal) contrasts, at the other end more discrete (accentual and grammatical) contrasts.

The grammatical function of intonation means that intonational choices restrict the meaning of otherwise ambiguous utterances, that is, they have a purely linguistic role. The grammatical function of intonation is the expression of cognitive meaning, thematic meaning, and communicative sentence-type (Varga 1993). The attitudinal function of intonation, on the other hand, refers to the reflection of the speaker's attitudes and emotions in his/her intonational choices. Although the inter-relatedness of the two main groups of intonational functions is generally acknowledged (e.g., Roach 1983), there are some scholars who argue for the exclusive importance of one over the other.

According to Halliday (1967 cf. also Halliday 1985a; Halliday 1985b; Halliday 1989), the function of intonation is purely grammatical, since meaningful distinctions in language are established by either lexical or grammatical devices, and intonation is not a lexical device. The contrasts expressed by intonation are quite systematic, and certain grammatical systems (e.g., mood) are closely tied to intonation. In this view the significance of intonation is restricted to the language system and even the attitudinal functions of intonation are subsumed under the grammatical functions (cf. Coulthard 1992).

On the other hand, O'Connor and Arnold (1973) attempt to provide a systematic account of interactively meaningful intonation choices with a special emphasis on their attitudinal role. Their account, though not without problems (cf. Coulthard 1992), greatly contributed to the motivation to learn more about the interactive nature of intonation. Furthermore, Lieberman and Michaels (1972) assume that the most important function of intonation is expressing attitudes and emotions, and this viewpoint becomes even more radical in the work of Bolinger (1989), Cruttenden (1986), and Ladd, (1978), for example.

Studies like these created a firm ground for further studies of intonation in its linguistic and situational context, and for more diverse descriptions of the functions of intonation (see e.g., Roach 1983). Furthermore, the immense amount of work within the sentence-based approach gave guidelines to discourse-oriented scholars who viewed intonation in its context, and abandoned the sentence-based approach thus creating a new approach in the analysis of intonation. Instead of investigating the intonation of isolated utterances, they embarked upon the examination of intonation in discourse, and this led to the birth of such terms as "discourse phonology" and "discourse intonation". The examination of prosodic features in discourse required a totally different treatment and analysis of intonation (Wacha 1992).

Within this new approach the major focus is placed on the *discourse* functions of intonation, with a primary emphasis on its interactive role. Therefore it has become increasingly important in the description of natural speech (Gibbon & Richter 1984; McCarthy 1991), and is especially relevant to the present investigation. The most important area in the study of the relationship between intonation and discourse investigates the focusing of the listener's attention, which results from the speaker's indication of information status (e.g., Brown & Yule 1983; Brazil, Coulthard & Johns 1980; Brazil 1985, 1997).

Another relevant dimension that is crucial in the present study is the distinction between instrumental and auditory treatments of intonation (Cruttenden 1986). To some extent the distinction parallels the distinction between the phonetic and phonological treatments of intonation, and is based on the disparity between perception and acoustic records. Auditory approaches focus on the listener's unaided perceptions of intonational phenomena, whereas instrumental approaches aim at providing a very precise and verifiable instrumental measurement of such phenomena.

I will call the approach to the study of intonation applied in the present paper *auditory discourse intonation approach*. My commitment to the 'auditory

discourse intonation approach' does not imply that other approaches to intonation are less correct, or less important. It simply means that research requires placement along several dimensions, and researchers have to choose options most suitable for the aims of their research and data set.

2. Form of intonation: Brazil's model

Although there are several competing models of intonation available, the one that best renders itself to auditory discourse intonation analysis is the system developed by David Brazil. His model, which is the most elaborate analytical framework relevant to the study of discourse, is given in Brazil *et al.*, (1980; also Brazil 1981ab, 1984, 1985, 1992, 1995, 1997; Coulthard 1992; Coulthard & Montgomery 1981; henceforth the system is referred to as Brazil 1997). The authors set out to describe what resources are available for the speaker to signal underlying meaning relations by intonation choices and thus give coherence to discourse. This is the reason why intonation choices are crucial in the analysis of cohesion. The four independently meaningful choices a speaker can make are *prominence*, *pitch level* (key and termination), *pitch sequence*, and *tone*. The following discussion, based primarily on Brazil's model of intonation, will center around the forms speakers can choose. The discussion of the functions and meanings of these choices will be postponed until later.

2.1. The tone unit

There is a fair degree of agreement among intonologists that the basic unit of intonation is the tone unit (tone group, intonation group, intonational phrase). A tone unit comprises a sequence of stressed and unstressed syllables and contains at least one syllable marked for pitch prominence.

According to the traditional (British) view, the English tone unit has an internal structure of Pre-head + Head + Nucleus + Tail, of which the nucleus is obligatory. The nucleus is a pitch prominent syllable, which initiates a nuclear tone. The Head in the unit refers to a sequence of syllables extending from the first prominent syllable (onset) to the Nucleus. The Pre-head refers to the non-prominent syllables preceding the Head, and the Tail comprises the non-prominent syllables following the Nucleus.

Brazil's system uses a different terminology. In a tone unit there is an optional Proclitic Segment (which equals the Pre-head), a compulsory Tonic Segment (which equals the Head and the Nucleus), and an optional Enclitic Segment (which corresponds to the tail), as shown in *Table 1* (for a comparison of the traditional approaches to the internal structure of the tone unit, see Ladd 1978: 16). As this structure also implies, tone units may simply consist of a tonic segment (or a tonic syllable), which Brazil refers to as minimal tone units. Most tone units, however, comprise more than the minimal segment. In such cases segmentation is based on the location of prominent syllables, which are all situated in the Tonic Segment. Tone units also containing a Proclitic Segment or an Enclitic Segment are called Extended tone units (Brazil 1997: 13).

Table 1.
The structure of the tone unit

O'Connor & Arnold, 1973; Crystal, 1972; Roach, 1983, etc.	(Pre-head)	(Head)	Nucleus	(Tail)
Brazil	(Proclitic Segment)	Tonic Segment		(Enclitic Segment)

An important difference between the traditional view and Brazil's approach lies in the segmentability of the Tonic Segment. Brazil (1997) argues that this difference is crucial, since all meaning choices are attributed to the analytical units identified by an approach. Thus, by identifying a higher number of analytical units, the analyst predicts a higher number of meaningful speaker choices. Brazil insists that the descriptive categories in the three-componential analysis of the tone unit properly map into the meaning system.

What contributes to a smaller number of choices is that in Brazil's interpretation, all meaningful choices are realized in the tonic segment, therefore the exact identification of tone unit boundaries is of secondary importance once the boundaries of the tonic segment are identified.

2.2. Prominence

Brazil argues that "it is not easy to say exactly which phonetic characteristics enable us to recognize a prominent syllable" (1995: 95). Most authors define prominence as a feature comprising length, loudness, and pitch (Cruttenden 1986). Prominence is realized on syllables, which gives prominence to words ("prominent words", Brazil 1997: 21). In connected speech, prominent and non-prominent syllables not only form patterns and give a rhythmical effect, but they constitute the "backbone of intonation" (*ibid*, 7). Making a syllable within a word prominent gives the speaker the choice of indicating that the word is selected from a paradigm of alternative lexical choices (Thompson 1994), and it carries the information focus. On the other hand, a non-prominent word is treated as if it were the only possible choice in that particular place, and it does not carry the information focus (note here that in contrast to the traditional interpretation of information focus, the tone unit may comprise more than one piece of new information).

Prominence is a "property associated with a word by virtue of its function as a constituent of a tone unit" (Brazil *et al*, 1980: 39). That is, prominent syllables play a crucial role in the segmentation of the tone unit, since they determine the beginning and end of the Tonic Segment. As all speaker choices (pitch level and tone) are realized in the Tonic Segment, prominent syllables fix the domain of these variables as well.

2.3. Pitch level

In addition to prominence, a speaker can make an independent choice of pitch height, realized on prominent syllables. In Brazil's descriptive apparatus, the speaker selects a relative pitch-level of high, mid or low (H, M and L) for the onset and the tonic. These choices are referred to as high/mid/low *key* (pitch of the onset syllable) or high/mid/low *termination* (pitch of the tonic). This means that if there are two prominent syllables in the tonic segment, the speaker chooses pitch level meaningfully twice in a single tonic segment.

In this three-term system high, mid and low are not absolute values. Each tone unit selects anew for pitch level with reference to the pitch choice of the immediately preceding tone unit. Brazil *et al* (1980) do not pay attention to the pitch of every syllable but state that "it is the pitch level of one crucial syllable, relative to the height of the same crucial syllable in the preceding tone unit, which is significant (25).

Rather than defining pitch on a continuum as a gradient phenomenon, Brazil treats it as an "either-or" choice, and he is concerned with identifying a "set of oppositions" (Brazil 1997: 1).

This account misses out one very obvious thing we might say about what our speaker does. Having decided, let us say, on a higher choice, he/she must then make a further decision, as to *how much* higher to pitch the syllable. To deal with this kind of decision, any descriptive enterprise would have to concern itself with variation on a continuous scale, and would demand a quite different analytical method from that used here [...] A small set of either/or choices can be identified and related to a set of meaning oppositions that together constitute a distinctive sub-component of the meaning-potential of English (*ibid*, 2)

2.4. Pitch sequence

The tone unit is the basic unit of intonation. One or more tone units comprise a *pitch sequence*, which is a speaker-selected unit. The pitch sequence is characterized by a final low termination, that is, the choice of low termination marks a phonological unit. All the tone units occurring between two successive low terminations comprise a pitch sequence.

2.5. Tone

In his discussion of *tone*, Brazil (1985) investigates the pitch movement initiated by the tonic syllable, i.e. besides carrying prominence and termination, the tonic syllable also carries tone. In accordance with the traditional view of tone (e.g., Quirk *et al* 1985; Roach 1983), he also distinguishes five tones: falling, rising-falling, rising, falling-rising and level tones, but argues that the five tones are not equally important in the conveyance of meaning. The most important ones are the falling and the falling-rising tones not only because they are the most frequently used by speakers, but also because they express

the basic meaning distinction carried by tone. He calls these proclaiming tone (p) and referring tone (r), respectively. Therefore Cruttenden (1986) argues that Brazil's system, after all, represents a two-tone approach to the analysis of intonational meaning.

3. Analytical procedure and transcription system: the model at work

3.1. The original system

Brazil's system of notational symbols for the transcription of intonation applies a three-line indication of pitch level choices, and syllables are placed on the lines based on their relative height. Pitch level is indicated H (high), M (mid), and L (low). Tone unit boundaries (//) are placed in the middle line, and are followed by the symbol of the tone choices: p and p+ for proclaiming tone (fall and rise-fall, respectively), r and r+ for referring tone (fall-rise and rise, respectively), and o for level tone. It is also possible to use P for both p and p+, and R for r and r+. Prominent syllables are capitalized, and the tonic syllable is underlined. The following example displays how an extract can be transcribed using Brazil's symbols:

(1)									
		H							
line 1		M	// p	o	// p	i'd			
		L							
		H							
line 2		M	// r	of					
		L							
		H							
line 3		M	//	uhm	// r				
		L							

In this short extract there are six complete tone units, and two degenerate ones (i.e., incomplete tone units not having a tonic syllable, as "of uhm" in line 1 and "uhm" in line 3) resulting from hesitations. Most tone units comprise one or two prominent syllables, which is the prototypical case. As Brazil and his colleagues argue, "the vast majority of tone units (...) have only one or two prominent syllables, three are rare, and four are virtually non-existent" (Brazil *et al* 1980: 40). The second tone unit in line 1 exemplifies a case where there are two prominent syllables ("LIKE" and "TELL") preceding the tonic "STORY". The Proclitic Segment ("i'd") can be found on the mid line, followed by a high key "LIKE" on the high line together with all other syllables (prominent and non-prominent) until the other pitch choice, the mid termination of the tonic. There are three pitch sequences in this example, the first going from "o" to "kay" in line 1, the second from "like" to "heard of" in lines 1–2, and the third from "cin" to "stepsisters" in line 3.

The first step in the intonational analysis of a spoken text is the identification of tone unit boundaries. According to Cruttenden (1986), there are external and internal criteria which the analyst can lean on when assigning boundaries. The most important external criterion is the pause. In Brazil's system pause is regarded as an intuitive rather than a phonetic phenomenon, and refers to both filled and unfilled pauses (for a detailed discussion of the distinction between the two see Cruttenden 1986). Tone unit boundaries are obligatory when a pause occurs. This very obligation results in the occurrence of degenerate tone units in natural data, which have no tonic syllable (e.g., false starts, Brazil 1997).

On the other hand, tone unit boundaries may be assigned on the basis of an internal criterion, namely the occurrence of pitch movement. There may be no perceptible pause within a stretch of speech in which there are two tonic syllables. The presence of the two tonic syllables (pitch movements) indicates that there must be a boundary between them, since Brazil's system does not allow for a compound tone unit (i.e., a tone unit containing two nuclei). The exact identification of tone unit boundaries, however, may be difficult if there are non-prominent syllables between the two tonics. In such cases no rules are available in determining where the Enclitic Segment of one tone unit ends and the Proclitic Segment of the next one begins. One major advantage of Brazil's description is that it argues that all intonational meaning is carried by the Tonic Segment, whose boundaries are clear, thus the decision whether a non-prominent syllable belongs to an Enclitic or a Proclitic Segment is of minor importance. Brazil and his associates even go as far as saying that the exclusive importance of the Tonic Segment provides "a principled reason for saying that tone unit boundaries are not in fact of great importance" (Brazil *et al* 1980: 46).

3.2. *A modified transcription system*

As pointed out in the previous section, Brazil's transcription conventions are very clear. However, the three-line system raises a practical problem, viz. the transcription tends to be very lengthy and space-consuming in the case of longer texts. In example (1) above, the 24-word-long extract consumes 11 lines when transcribed. Therefore in the present paper a simplified way of showing pitch choice is used. Instead of choosing one of the three lines, pitch choices will be indicated in one and the same line by arrows: an upward pointing arrow (?) for high key and termination, a downward pointing arrow (?) for low key and termination, and a double-headed arrow (?) for mid key and termination¹. The modified transcription of (1) can be found in (2) below:

¹ This modification of the original system was suggested to me, in personal communication, by Varga László.

(2)

p ?oKAY // *p* i'd ?LIKE to TELL you the ?STORY // of uhm
 // *r* of ?THREE girls // *p* who you ?PRObably ?HEARD of // uhm
 // *r* ?CINde?RELla // *p* and her ?TWO ?STEP sisters //

4. A preliminary sketch of intonational functions and meanings

This section is devoted to a preliminary analysis of the possible meanings carried by intonational choices. The speaker choices identified in Brazil's model represent four main functions: the indication of (1) information status, (2) social factors, (3) semantic relations between items, and (4) topical segmentation.

Information status, i.e., "given"-ness or "new"-ness, is expressed by the speaker's choice of prominence and tone. By making a syllable within a word prominent, the speaker indicates that the prominent word carries the information focus: it is selected from the so called "existential paradigm" (Brazil 1997: 23) of alternative choices. Generally, prominent syllables – and prominent words – label the information expressed by the word as new. Making a word non-prominent, on the other hand, indicates that no other word could be used in that particular place. The most obvious reason for non-prominence is that the speaker considers the matter as already given. The following example helps illustrate the point:

(3)

line 1 *p* ?oKAY // *p* i'd ?LIKE to TELL you the ?STORY // of uhm // *r* of
 line 2 ? THREE girls // *p* who you ?PRObably ?HEARD of // uhm
 line 3 // *r* ?CINde?RELla // *p* and her ?TWO ?STEP sisters // now ss the
 line 4 // *r* ?TITle of ?THIS story // *p* is the ?Ugly sisters strike ?BACK
 line 5 // *p* and the ?BACKground to this story // ...

The first occurrence of *story* in line 1, for instance, is made prominent by the speaker, that is, it is marked as "newsworthy". Its second occurrence, however, in line 4 is non-prominent, but the word *this* is made prominent there. In line 5 neither *this* nor *story* are prominent, since they are both already known for the listener, so the speaker did not label them as newsworthy any more.

Besides prominence, tone choices may also indicate givenness and newness. The distinction between proclaiming (fall) and referring (fall-rise) tones constitutes the main meaning distinction in Brazil's descriptive apparatus. The fall-rise is called referring tone since it marks the content of the tone unit (matter) as part of the shared knowledge. The falling tone is called proclaiming tone, and its selection indicates that the speaker expects the enlargement of the common ground. The constituent that has a fall-rise is "already in play" (Brazil 1997: 68), whereas the constituent marked with a fall is a newly introduced element, as shown in (4) below:

- (4) // *r* MARY BROWN // *p* is a TEACHer //
 // *p* MARY BROWN // *r* is a TEACHer // (ibid.)

As Brazil argues, in the first example in (4) ‘Mary Brown’ is already given, and the new piece of information is that she is a teacher. Thus it can be paraphrased as “Talking of Mary Brown, she is a teacher”. In the second case, however, ‘teacher’ constitutes the given information, and ‘Mary Brown’ is the new information, and the meaning is approximately “Talking of teachers, Mary Brown is one”.

Speakers may use the other two tone choices – the rise and the rise-fall – to express social factors such as dominance and control besides information status. The occurrence of the rise (*r*+) tone is quite frequent, whereas the rise-fall (*p*+) is relatively rare in natural data (Brazil 1997). They are most frequently used by dominant speakers in conversations to signal authority. Since the social relations expressed by intonation are not of primary concern in the present study, they are not discussed in detail here (for an exhaustive discussion of dominance and social status expressed by the + tones see Brazil 1995).

The fifth tone-choice speakers may apply is level tone (*o*), which is the unmarked case. Level-tone expresses “oblique orientation”, which means that the language item is “being presented as a specimen of the language” (Brazil 1997: 133) as opposed to listener-sensitive orientation. With the use of level-tone, speakers express neutrality.

Pitch level choices convey information on the semantic relationship between the items on which key or termination is realized. According to Brazil, high pitch indicates contrast: either between the two items the speaker compares, or between the high-pitched item and what might have been expected at that point. The function of mid pitch, on the other hand, is to express an additive relationship between the items. The choice of mid key is not the norm for the speaker, but it is the unmarked case. The third pitch choice, low key, shows an equative relationship between the items. Brazil and his associates (1980) illustrate the meaning conveyed by pitch choices by the following examples:

- (5a) *choice of high pitch: contrast*
 // *p* we’re going to ?MARGate this year // *p/r* not ?BOGnor // (p. 26)
- (5b) *choice of low key: equivalence*
 // *p* the lecture was ?CANcelled // *p* the speaker was ?ILL // (p. 31)

The choice of high key for *Bognor* in (5a) indicates a mutually exclusive relationship between *Margate* and *Bognor* in this particular context. The opposition between the two items is not absolute, it only refers to the idiosyncratic contrasting set the speaker has created in this situation. Similarly, the low key in (5b) implies that for the speaker at that time, in that context there was an equivalence relationship (in this case a causal relationship) between the two states of affairs.

Besides indicating semantic relations, pitch level choice has a crucial role in the formation of pitch sequences, which are a means of the topical segmen-

tation of texts. The boundaries do not correspond to sentence or paragraph boundaries in written texts, though as Brazil (1985) claims, "in much monologue there is a marked tendency for this to be the case" (70). A pitch sequence is usually associated with a topic, so the choice of low termination may indicate that a particular topic (or mini-topic) has come to an end. The choice of low termination is a device with which a speaker can form 'chunks' in the text. It has to be noted that pitch choices and pitch sequences, though analyzed, will not be directly relevant in the analysis of cohesion.

The following – and rather simplified – table summarizes the 13 speaker choices in Brazil's model, and the potential meanings attached to them:

Table 2.
Summary of speaker choices in Brazil's model

Category	Choice	Meaning
PROMINENCE	prominent non-prominent	new information given information
TONE	fall rise-fall rise fall-rise level	new information new information + dominant attitude / social status given information + dominant attitude / social status given information unmarked
KEY / TERMINATION ²	high mid low	contrast addition equivalence marker of a pitch sequence

5. The application of Brazil's model

Compared to other descriptive systems of intonation, Brazil's model is novel for three main reasons: (1) it accounts for discourse intonation and not sentence intonation only, (2) it treats speaker choices as autonomous systems that work in tandem with one another, and (3) it is fairly easy to apply in empirical analysis. These three characteristics have led to the birth of discourse phonology, and resulted in a vast body of work using Brazil's system in the investigation of the functions of discourse intonation in all fields of spoken discourse

² Since the choice of pitch level is made at key and termination, we have 6 choices of pitch level.

analysis. Since all spoken data exhibit intonational patterns, the application of the model is relevant everywhere within the realm of spoken discourse analysis. As it would be impossible to give an exhaustive account of all the areas where the model or parts of the model have been used, only some illustrative examples are provided below.

After the model was born, it was first applied in *genre analysis* by the linguists of the Birmingham School in the early 1980's. There was much research conducted upon the typical intonation patterns displayed by different types of monologic and dialogic texts (poems, lectures, stories, advertisements, forecasts, etc.), and the most important outcome was that speaker choices are prosodic diagnostics of discourse types (e.g., Barr 1990; Coulthard & Montgomery 1981; Nevalainen 1992).

The second area where the discourse function of intonation was studied is the *analysis of conversation*. Instead of looking at intonation as a redundant aesthetic feature, conversation analysts realized that intonation conveys meanings independent of lexico-grammatical meanings. Therefore, they set out to analyze intonation as a prime component of conversation and studied its role with respect to the organization of conversational sequences (e.g., Selting 1988). The investigation of conversational structure and intonation accumulates in Brazil's (1995) description of the grammar of speech. The description is built entirely on his intonational model, which, as he argues, is fully compatible with grammatical organization, since they both contribute to the same communicative end.

Another popular field of investigation is the contribution of intonation to *coherence and interpretability*. A relatively smaller body of research centers around how the model works in the comprehension of spoken texts produced by native speakers (e.g., Barr 1990; Brazil 1984, 1992), whereas the majority of studies focus on the influence of intonation on the interpretability of non-native speech (e.g., Anderson 1990; Cullen 1990; Munro & Derwing 1995; Taylor 1993; Tyler *et al* 1988) providing information on the role of intonation in *second language acquisition*. It is pointed out that Brazil's model is accessible to language learners as well, and the explicit teaching of the operation of the model raises the awareness of language learners and thus leads to significant improvements in the production of interpretable speech.

Another field of study where awareness-raising based on Brazil's model seems to be crucial is *translation and interpretation*. Bendik (1996) argues that since intonation conveys meaning, it has to be "translated" into the target language as well. He claims, further, that by explicit instruction in Brazil's system of intonation³, the interpreter will be able to decode the message conveyed by intonation and transfer it to the target language.

³ It has to be noted that Bendik uses a different system of transcription symbols from Brazil's original one.

6. Intonation, information status, and cohesion

The ultimate role of intonation in discourse analysis and the most relevant application of Brazil's model is seen in the investigation of *information status*. The close relationship between intonation and information status was recognized fairly early (O'Connor & Arnold 1973; Halliday 1967; for a detailed comparison of early studies see Taglicht 1982, 1984) and has been in the focus of research ever since. Although it has been approached from many perspectives, this relationship is by no means clear and easy to account for. Contradicting views and examples of anomalies made researchers rather pessimistic about a systematic relationship between information status and intonation, therefore no attempt has been made so far to assume and describe a systematic interaction between intonation and cohesion. The very few studies on intonation and cohesion center around only one aspect of cohesion. Integrative attempts have failed because scholars have not been able to clarify the relationship between cohesion and information status on the one hand, and information status and intonation on the other, therefore no systematic relationship was revealed between intonation and cohesion.

The basic and rather simplistic assumptions of the role of intonation in the assignment of information status are summarized in Taglicht:

It is now a commonplace that one of the functions of intonation in English is to divide a discourse into 'units of information' and to structure these units by singling out within each one a focal part which contains what the speaker is presenting to the listener as 'new', in the sense of 'newsworthy' [...] The remainder of the information unit [...] is said to contain 'given' information. (1982: 213)

Intonologists seem to agree that, as mentioned in 4. above, there are two speaker choices whose primary function is to indicate information status: prominence and tone (Brazil 1997; Cruttenden 1986; Halliday 1985; Ladd 1996; McCarthy 1992; Morales-López 1995; Newman 1985; Roach 1983; Taglicht 1982, 1984). The generally held view assumes that

- i. Items bearing nuclear accents (= tonic) are always 'new';
- ii. Items bearing no accent at all (= non-prominent items) are always 'given'⁴;
- iii. Items bearing non-nuclear accents (= prominent non-tonic items) are, from the listener's point of view, 'potentially new', and their interpretation depends on his assessment of the total context. (Taglicht 1982: 219)

⁴ Note that givenness also concerns the epithet reading of words (Ladd 1996).

In Brazil's approach these generally held assumptions are only partly recognized. The word containing the tonic syllable does not necessarily convey new information. In the broad interpretation, it is only the proclaiming tone (fall) that is considered to mark the 'matter' as new. If referring tone (fall-rise) is initiated by the tonic, it indicates that the information is labeled as given by the speaker. The second assumption, namely that non-prominent items are regarded as given, is fully supported in Brazil's approach.

According to Taglicht's third assumption mentioned above, non-tonic prominent words (i.e., words containing onset syllables or prominent syllables situated between the onset and the tonic) can either indicate new information or given information based on the speaker's decision. This rather controversial view is represented in Brazil's approach as well. By making a word (i.e., a syllable within a word) prominent, whether the word is lexical or grammatical, the speaker directs the listener's attention to its information status. That is, at a particular time and in a particular context the speaker considers the word as informing (Brazil et al 1980). Non-prominent words (syllables), on the other hand, indicate that the information they carry is assumed by the speaker to be already known or given for the listener. Of course, as Brazil (1995) argues, the assignment of prominence "depends upon what you take the existing state of understanding to be" (p. 241) between the speaker and the listener. This means that speakers must make moment by moment decisions about the newsworthiness of each item they utter (Brazil et al 1980).

The fact that prominence is assigned on the basis of moment by moment assessments of information status implies that, as opposed to tone choices, prominence choices are rather subjective in nature. Brazil accounts for this phenomenon by claiming that decisions on prominence are the result of the projection of the context (Brazil 1997). Thus, prominence will not be assigned with reference to truth-conditions or textual givenness, but it will be explicated in terms of "the varying convergence and divergence of the speaker's and listener's worlds" (McCarthy 1992: 202).

As outlined above, neither the traditional approaches nor Brazil's interpretation was able to solve the problem that Roach (1983) referred to as the "unsolved mystery" of the relationship between information status and intonation (p. 148). The problem lies in the fact that there seems to be no one-to-one relationship between intonational markedness and information status, that is, we cannot say that given information is always unmarked (non-prominent) and new information is always marked (prominent and initiates tone). Researchers often report on examples that do not conform to the prototypical case, and refer to them as "interesting" or "exceptional" cases, offering situation-specific, ungeneralizable explanations. This can be illustrated by the following example:

- (6) A: What d'you think of JOHN?
 B: Oh, JOHN's all right.

(McCarthy 1992: 199)

In the prototypical case, the second mention of 'John' should not be made prominent, since it is an already given piece of information in this short dialogue. Scholars account for such "exceptional cases" in different ways. Some argue that they express contrasted given information (e.g., Cruttenden 1986), others refer to notions like "accents of affirmation" (Bolinger 1983: 100), which means that with the accents of power the speaker intends to put across his message. Brazil (1997) argues, that prominence choices represent selections within a narrow, ever-changing existential paradigm (see 4. above). Thus, 'John' in example (6) is made prominent because it "is projected by the speaker as a selection from a list of possible candidates towards whom he/she has positive or negative feelings; that list... is essentially a projected world" (McCarthy 1992: 202).

In sum, traditional approaches tried to account for this anomaly by claiming that there is an information status "potentially new" lying between given and new, whereas Brazil explained the phenomenon by introducing the notion of "projected context" and allowing for situation-based subjectivity.

7. Summary

This paper has introduced a framework of intonation that can be applied in spoken discourse analysis. Brazil's (1997) taxonomy represents an auditory discourse intonation approach, which is necessary in the study of cohesion. Besides the detailed description of the model, it was also pointed out how the model can be applied in the investigation of cohesive relations in texts.

References

- Anderson, L. 1990. Intonation, turn-taking and dysfluency: non-natives conversing. In Hewings, M. (ed.), *Papers in discourse intonation*. Birmingham: English Language Research. 102–113.
- Barr, P. 1990. The role of discourse intonation in lecture comprehension. In Hewings, M. (ed.), *Papers in discourse intonation*. Birmingham: English Language Research. 5–21.
- Bendik J. 1996. On suprasegmentals in simultaneous interpreting. In Klaudy K &, Lambert J., & Sohár A. (eds), *Translation Studies in Hungary*. Budapest: Scholastica. 176–190.
- Bolinger, D. 1983. Affirmation and default. *Folia Linguistica*, 7, 99–116.
- Bolinger, D. 1989. *Intonation and its Uses*. London: Edward Arnold.
- Brazil, D. 1981a. Intonation. In Coulthard, M. & Montgomery, M. (Eds.), *Studies in Discourse Analysis*. London: Routledge. 39–50.
- Brazil, D. 1981b. The place of intonation in a discourse model. In Coulthard, M. & Montgomery, M. (eds.), *Studies in Discourse Analysis*. London: Routledge. 146–157.
- Brazil, D. 1984. The intonation of sentences read aloud. In Gibbon, D. & Richter, H. (eds.) *Intonation, Accent and Rhythm*. Berlin: de Gruyter. 46–66.

- Brazil, D. 1985. *The Communicative Value of Intonation in English*. (Discourse Analysis Monographs No. 8). Birmingham: English Language Research, University of Birmingham.
- Brazil, D. 1992. Listening to people reading. In Coulthard, M. (Ed.), *Advances in Spoken Discourse Analysis*. London: Routledge. 209–241.
- Brazil, D. 1995. *A Grammar of Speech*. Oxford: Oxford University Press.
- Brazil, D. 1997. *The Communicative Value of Intonation in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brazil, D., Coulthard, M. & Johns, C. 1980. *Discourse Intonation and Language Teaching*. London: Longman.
- Brown, G. & Yule, G. 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulthard, M. 1992. The significance of intonation in discourse. In Coulthard, M. (ed.), *Advances in Spoken Discourse Analysis*. London: Routledge. 35–49.
- Coulthard, M. & Montgomery, M. 1981. The Structure of Monologue. In Coulthard, M. & Montgomery, M. (eds.), *Studies in Discourse Analysis*. London: Routledge. 31–39.
- Cruttenden, A. 1981. Falls and rises: Meanings and universals. *Journal of Linguistics*, 17, 77–91.
- Cruttenden, A. 1986. *Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. 1969. *Prosodic Systems and Intonation in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cullen, J. 1990. The teacher's intonation when using personal pronouns: a language classroom study. In Hewings, M. (ed.), *Papers in Discourse Intonation*. Birmingham: English Language Research. 114–129.
- Gibbon, D. & Richter, H. 1984. Phonology and discourse: a variety of approaches. In Gibbon, D. & Richter, H. (eds.), *Intonation, Accent and Rhythm*. Berlin: de Gruyter. 1–9.
- Halliday, M.A.K. 1967. *Intonation and Grammar in British English*. The Hague: Mouton.
- Halliday, M.A.K. 1985a. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1985b. Dimensions of discourse analysis: Grammar. In van Dijk, T.A. (ed.) 1985. *Handbook of Discourse Analysis*, Vol. 2, London: Academic Press. 29–55.
- Halliday, M.A.K. 1989. *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Ladd, D.R. 1978. *The Structure of Intonational Meaning*. Bloomington: Indiana University Press.
- Ladd, D.R. 1996. *Intonational Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lieberman, P. & Michaëls, S.B. 1972. Some aspects of fundamental frequency and envelope amplitude as related to the emotional content of speech. In D. Bolinger (Ed.), *Intonation*. Harmondsworth: Penguin. 235–249.
- McCarthy, M. 1991. *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morales-López, E. 1995. Rhythmic elements and new/known information in spontaneous conversation. *Text*, 15, 43–68.

- Munro, M. J. & Derwing, T. M. 1995. Foreign accent, comprehensibility, and intelligibility in the speech of second language learners. *Language Learning*, 45, 73–97.
- Nevalainen, T. 1992. Intonation and discourse type. *Text*, 12, 397–427.
- Newman, J.E. 1985. Processing spoken discourse: Effects of position and emphasis on judgements of textual coherence. *Discourse Processes*, 8, 205–227.
- O'Connor, J.D. & Arnold, G.F. 1973. *Intonation of Colloquial English*. London: Longman.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Roach, P. 1983. *English Phonetics and Phonology. A Practical Course*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Selting, M. 1988. The role of intonation in the organization of repair and problem handling sequences in conversation. *Journal of Pragmatics*, 12, 293–322.
- Taglicht, J. 1982. Intonation and the assessment of information. *Journal of Linguistics*, 18, 213–230.
- Taglicht, J. 1984. *Message and Emphasis*. London: Longman.
- Taylor, D. S. 1993. Intonation and accent in English. What teachers need to know. *International Review of Applied Linguistics*, 31, 1–21.
- Tyler, A.E., Jefferies, A.A. & Davies, C.E. 1988. The effect of discourse structuring devices on listener perceptions of coherence in non-native university teacher's spoken discourse. *World Englishes*, 7, 101–110.
- Tyler, L.K. & Marslen-Wilson, W. 1982. The resolution of discourse anaphors: Some on-line studies. *Text*, 2, 263–291.
- Varga, L. 1993. A magyar beszéddallamok fonológiai, szemantikai és szintaktikai vonatkozásai. *Nyelvtudományi Értekezések*, 135. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Wacha, I. 1992. Szöveg és (adekvát) interpretáció. *Szemiotikai Szöveg*, 5, 237–256.

An analytical tool for the study of lexical repetition*

Károly Krisztina

1. Introduction

Discourse semantics treats language as resource, taking a systemic functional approach. Martin (1992) claims that language as a resource for meaning should be viewed as a network of relationships. Therefore one of the possible approaches to the investigation of textual relations is the study of lexis in text, or more precisely the study of the text-organizing function of lexis.

Starting out from Hoey's (1991) repetition model, the principal aim of this paper is to propose a theory-based analytical tool for the study of lexical repetition in English formal written discourse. Therefore, first Hoey's analytical framework for the study of repetition will be presented. Then a revised taxonomy for the analysis of the text-organizing function of lexical repetition is developed, which – as we shall see – is exempt from the semantic and structural weaknesses of Hoey's model. Finally, the study demonstrates how the method of analysis, as proposed by Hoey (1991), may also be refined to broaden the scope of the analysis.

2. The starting point: Hoey's (1991) repetition model

2.1. The methodological basis of Hoey's taxonomy

Hoey's (1991) starting point is the assertion that the greater part of cohesion is the product of lexical rather than grammatical relations. He perceives these lexical relations as various forms of **lexical repetition**, serving to show the relatedness of sentences, which produce elaborate patternings in texts. In analyzing texts, Hoey looks at each and every sentence of the given text and identifies the items which are related. He treats the sentences as "packages of information" (36) and accepts connectedness between them only if they share at least three points of reference, i.e. three repetition links. With the help of this approach, Hoey can distinguish between "**central and marginal sentences**" (43) in the text. Central sentences are the ones which make multiple connections with other sentences and thus play a crucial role in the development of the theme in the text. The ones which show fewer connections, and consequently contribute less to the development of the theme are called marginal sentences.

* The present paper is a shortened version of part of the author's Ph.D. dissertation.

2.2. Types of repetition

Hoey's analysis distinguishes the types of lexical repetition summarized in Table 1. **Simple lexical repetition** occurs, as Hoey (1991) notes, "when a lexical item that has already occurred in a text is repeated with no greater alteration than is entirely explicable in terms of a closed grammatical paradigm" (53) (e.g. singular and plural distinction). The second type of lexical repetition Hoey calls **complex lexical repetition**, which occurs "either when two lexical items share a lexical morpheme, but are not formally identical, or when they *are* formally identical, but have different grammatical functions" (55) (e.g. *humans* used as plural noun, and *human* used as an adjective).

Table 1
Hoey's (1991) categories of repetition

Types of Repetition		Examples provided by Hoey	
Lexical repetition	simple (SR) complex (CR)		<i>bear-bears</i> <i>drug-drugging</i>
Paraphrase	simple (SP) complex (CP)	antonymy link triangle other	<i>produce-cause</i> <i>hot-cold</i> <i>writer-author-writing</i> <i>superordinates (e.g. biologists-scientists),</i> <i>co-reference (e.g. Augustus-the Emperor)</i>

Simple paraphrase can also serve the function of repetition, and it occurs "whenever a lexical item may substitute for another in context without loss or gain in specificity and with no discernible change in meaning" (e.g. *tranquilized* and *sedating*) (Hoey, 1991: 62). A simple paraphrase link is created when (with a possible inflectional change) one item is substituted for by another.

Complex paraphrase occurs when "two lexical items are definable such that one of the items includes the other, although they share no lexical morpheme" (Hoey 1991: 64). Being a broad and thus difficult category to identify, Hoey breaks it down to three major groups only: (1) antonymy, (2/a) link triangle (when two different links create a third, e.g., *writer, writing, author*), (2/b) the "mediator" missing (in (2/a) one of the items served as a mediator between the other two, in this case, however, this mediator is missing, e.g., *instruction, [teaching], teacher*), and (3) superordinates and co-reference (1991: 69–70).

2.3. Sample analysis

The function of this analytical model is to find out how repetition can fulfill some text-organizing function, therefore only those cases of linkage are considered which show an above-average degree of connection. Hoey (1991) sug-

gests that “lexical items form **links**, and sentences sharing three or more links form **bonds**” (p. 91). Bonding is a useful tool because it helps identify adjacent or non-adjacent related sentences in texts, and the **nets** they combine can reflect the organization of the text.

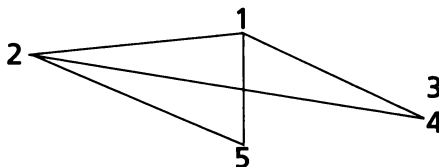
Example (1) represents Hoey’s analysis of all the connections Sentence 1 makes with the other sentences through simple lexical repetitions. The analysis of the whole text is conducted in a similar fashion, including all the categories of repetition and the connections the rest of the sentences make. Figure 1 shows the diagrammatic representation of the significant connections (three or more links) between all of the sentences in the text. Under Hoey’s analysis, Sentences 1, 2, 4, and 5 make significant connections, but Sentence 3 lacks sufficient lexical connection and is therefore considered “marginal”.

(1) Lexical repetition links: Sentence 1

- 1 A **drug** known to **produce** violent reactions in **humans** has been used for **sedating grizzly bears** *Ursus arctos* in Montana, USA, according to a report in *The New York Times*.
- 2 After one **bear**, known to be a peaceable animal, **killed** and ate a camper in an unprovoked attack, scientists discovered it had been **tranquillized** 11 times with phencyclidine, or ‘angel dust’, which **causes** hallucinations and sometimes gives the **user** an irrational feeling of destructive power. (3 links)
- 3 Many wild **bears** have become ‘garbage junkies’, feeding from dumps around **human** developments. (2 links)
- 4 To avoid potentially dangerous clashes between **them** and **humans**, scientists are trying to rehabilitate the **animals** by **drugging** them and releasing them in uninhabited areas. (4 links)
- 5 Although some biologists deny that the mind-altering **drug was responsible** for uncharacteristic behaviour of this particular bear, no research has been done into the effects of giving **grizzly bears** or other mammals repeated doses of phencyclidine. (4 links)

(Hoey 1991: 37)

Figure 1
Sentences linked by three or more lexical repetitions
(Hoey 1991: 41)

3. An analytical tool for the study of lexical repetition

3.1. Problems stimulating the revision of Hoey's (1991) model

3.1.1. Problems in the taxonomy

There are certain **global** (1–3) and some more **particular** (4–9) problems concerning Hoey's (1991) taxonomy which make it especially prone to criticism:

1. The absence of satisfactory theoretical grounding to the treatment of all the categories of **lexical cohesion** (especially, for example, the category of antonymy, which designates opposite meaning rather than similar meaning) **as various forms of repetition** may question the plausibility of such an approach.

2. No connections are made between this taxonomy and **previous taxonomies** for the study of lexical cohesion (e.g., Gutwinski 1976; Halliday & Hasan 1976, 1985; Hasan 1984), despite their apparent similarity in terms of the categories they include.

3. Closely related to Problem 2 is the question why certain **lexical relations** (e.g., meronymy or Hasan's category of instantial relations) are **excluded** and others, some of them so debatable as for example antonyms (designating opposite, rather than similar meaning), included.

4. In addition, no connections are established between Hoey's categorization and **standard semantic theory**, despite the fact that a number of theories (Benjamin, 1970; Gutwinski 1976; Lyons 1977) dealt with similar problems.

5. Hoey works with vague and **obscure category labels** for the types of repetition he identifies (e.g., the terms simple and complex repetition/paraphrase).

6. The **categories of repetition** lack precise definitions, detailed descriptions, and illustrative examples which would clarify the treatment of dubious or borderline cases as well.

7. The category of **co-reference** is very vaguely defined. According to Hoey's definition, it occurs when two items are interpreted as having identical referents – even though they are unrelated as lexical items (e.g., *Augustus-Emperor*). This broadens the scope of the theoretically possible items that can enter the analysis, which might be hazardous from the point of view of empirical investigations.

8. Hoey does not define the **basic unit of analysis** and does not discuss what he means exactly by the term "lexical item".

9. If, however, following from his sample analysis, we assume that the basic unit of analysis is the one-word unit, then a serious theoretical problem also arises. Since the analytical tool is designed to investigate how repetition unfolds within texts and not isolated, context-independent sentences, the context (linguistic, situational, cultural) cannot be ignored. Hence the need for a **contextual approach**.

3.1.2. *The weaknesses of the method of analysis*

Although the model reveals interesting aspects of the text-organizing function of repetition, it leaves certain aspects completely untouched or undeveloped.

1. It looks at **intersentential relations only**, that is, it examines the way sentences are connected via repetition and does not include intrasentential repetition, which may also have a very important discourse function (e.g., *She just cried and cried and cried*).

2. In its present form, it cannot treat the question of sentences which are **not linked** with other sentences via lexical repetition, but are still central to the text (e.g., *No!* or *You can't have believed that it is true.*).

3. Another weakness of the analysis concerns the number of links that are needed to form a **significant connection**, i.e. a bond between two sentences in a text. In his discussion, Hoey makes the analytical decision of treating three links as the minimum for a bond to be created, but does not provide satisfactory explanation to why he has chosen particularly three links.

4. Hoey's **diagrammatic representation** (Figure 1) does not indicate the quality of bonds: the strength of connections, length of bonds, and what total (cumulative) bond length characterizes the texts.

5. The present **circular representation** of the sentences in the net of bonds does not reflect the linear quality of the text either (see Figure 1).

6. No clues are provided for the application of the analytical framework for **longer stretches of texts**. Since all the possible sentence combinations have to be examined, the analysis of texts of several paragraphs (not to mention chapters!) is difficult to manage.

3.1.3. *Research methodological problems*

There are some research methodological problems as well in Hoey's analysis, which seriously question the reliability of the claims he makes:

1. Hoey makes strong claims on the basis of **one text type only**, namely expository texts in formal academic style (articles), which might not be regarded as representative of the qualities of other text types. Such texts are exceptionally tightly structured, consciously organized and use sophisticated/elaborate style. (Note some other attempts so far: e.g., Hoey (1991) analyzed expository texts and Reynolds (1995) investigated descriptive essays).

2. Hoey makes claims about text quality only on the basis of **his own intuitive perception** and fails to test it against any other unbiased (!) population of readers.

3. In its present form, the model allows for predominantly quantitative investigations, without offering potential **points of transfer** to qualitative analyses, despite the fact that empirical evidence has shown (before the appearance of Hoey's study: e.g., Halliday & Hasan 1985; Hasan 1984; since its appearance, studies applying Hoey's model: e.g., Károly 1997; Reynolds 1995; Tyler 1995) that it is by no means only the frequency of particular cohesive elements that distinguish between texts and their quality.

3.2. *Taking a single perspective: what lexical repetition alone can do*

3.2.1. *Repetition as a cohesive relation*

Attempting to justify the overarching importance of repetition, Johnstone (1987) identifies four approaches to discourse repetition, each corresponding to a different focus of research interest: (1) repetition as a **discourse-cohesive device**, (2) repetition as a **rhetorical device**, (3) the **semantic effects** of repetition (i.e. how repeated items affect one another: e.g., in lexical couplets or syntactic parallelism), and (4) repetition in **language learning, linguistic socialization, and language teaching** (e.g., recitals of paradigms of conjugation and declension, substitution drills).

The principal motivation for the analysis of repetition as a **discourse-cohesive device** is that repetition is one of the most fundamental linguistic devices, “the first learned (by children) and last lost (in schizophrenia and aphasia)” (Johnstone 1987: 207). In the research on the cohesive function of repetition, it is a widely echoed assumption that certain patterns of repetition make an independent contribution to the quality of text (de Beaugrande 1997; de Beaugrande & Dressler 1981; Cook 1989; van Dijk 1997; Givón 1993; Halliday & Hasan 1976, 1989; Hasan 1984; Hoey 1991; McCarthy & Carter 1994; Sanders et al. 1992; Tannen 1989; Tyler 1994).

The quality of the contribution repetition makes, however, has been a much debated issue. On the one hand, especially in the case of language learners, it is often regarded negatively, as a sign of insufficient vocabulary. Furthermore, it is often perceived as redundancy, motivating the frequent advice *Don't repeat yourself!* On the other hand, though, repetition is considered as the “central linguistic meaning-making strategy, a limitless resource for individual creativity and interpersonal involvement” (Tannen 1989: 103), as well as a means of achieving cohesion in text (de Beaugrande & Dressler 1981; Connor 1984; Fries 1992; Hoey 1991; Reynolds 1995; Tannen 1987; Tyler 1994).

Based on the assumption that repetition, in a broad sense, can take a number of forms, the present study intends to support the claim put forward by de Beaugrande and Dressler (1981), namely that repetition is a powerful cohesive device. Since empirical research (Halliday & Hasan 1976; Hoey 1991) has proved that the greater part of cohesion is produced by the lexis, or more precisely, by the writer's lexical choices, the study will concentrate on the role of the various types of lexical repetition in particular in creating texture.

3.2.2. *The analysis of lexis through repetition*

The study of lexis aims at examining the contribution which open-class items of the language make to the discourse structure (Fillmore 1985; Halliday & Hasan 1976, 1989; Hasan 1984; Hoey 1991; Reynolds 1995; Sanders et al. 1992, 1993; Givón 1992, 1993; Tyler 1992, 1994; Winter 1979). The relevant body of research conducted on lexical relations (Halliday & Hasan 1976, 1989; Hasan 1984; Hoey 1991; Reynolds 1995; Tyler 1992, 1994) suggests that the study of lexical cohesion is basically the study of patterns of repeating lexical

items or “semantically related sets of lexical items” (Hoey 1991), which allows for the inclusion of, for instance, synonymy or hyponymy. Winter (1979) and Hoey (1991) go even further, claiming that in Halliday and Hasan’s (1976) categorization, with the exception of conjunctions, all the categories of cohesive ties (both lexical and grammatical) involve repetitive relations with varying degrees of delicacy. Thus, in the case of lexical relations, it will be argued that the categories of lexical cohesion are indeed various forms of repetition, with differing degrees of semantic relatedness, ranging from the repetition of the same lexical unit to the total or partial recurrence of the given information content. Table 2 summarizes some of the most frequently applied categorizations of lexical cohesion.

Table 2
Categories of lexical cohesion

<u>Gutwinski (1976)</u>	<u>Halliday & Hasan (1976)</u>	<u>Hasan (1984)</u>	<u>Halliday & Hasan (1989)</u>	<u>Hoey (1991)</u>
<u>1. Formal repetition</u>	<u>1. Reiteration</u> 1/a same item repetition	<u>1. Repetition</u>	<u>1. Repetition</u>	<u>1. Lexical repetition</u> 1/a simple repetition 1/b complex repetition
<u>2. Near repetition of meaning</u> 2/a formed on same root				<u>2. Paraphrase</u>
<u>2/b synonymy</u>	<u>1/b synonymy</u>	<u>2. Synonymy</u>	<u>2. Synonymy</u>	<u>2/a simple paraphrase (synonymy)</u> <u>2/b complex paraphrase: link triangle</u>
		<u>3. Antonymy</u>	<u>3. Antonymy</u>	<u>2/b complex paraphrase: antonymy</u>
<u>2/c hyponymy</u>	<u>and hyponymy</u>	<u>4. Hyponymy</u>	<u>4. Hyponymy</u>	<u>2/b complex paraphrase: hyponymy</u>
	<u>1/c superordinate</u> <u>1/d “general” item</u>	<u>5. Meronymy</u>	<u>5. Meronymy</u>	<u>2/b complex paraphrase: superordinate</u>
<u>3. Collocation (co-occurrence group)</u>	<u>2. Collocation (e.g. antonymy, meronymy)</u>	<u>6. Instantial relations</u> 6/a equivalence 6/b naming 6/c semblance		<u>2/b complex paraphrase: co-reference</u>

The names of the main categories/main subgroups have been underlined.

As Table 2 shows, there is a considerable overlap between the categories identified, the only difference being in their naming or grouping. Either as main categories, or as subcases of the main categories, all five taxonomies share the category of item repetition (*cat-cat*) with inflectional (*cat-cats*) or derivational (*criticize-criticism*) change, synonymy (*pistol-gun*), antonymy (*love-hate*), hyponymy (*animal-bear*), and meronymy (*car-wheel*).

The categories which seem to differ most across taxonomies are collocations (Gutwinski 1976; Halliday & Hasan 1976) and co-reference (Hoey 1991). Besides the inconsistency of their occurrence in the taxonomies, what also makes these categories problematic is that due to the lack of a generally accepted definition, they have fuzzy boundaries and are subject to the analyst's intuition.

3.3. *The unit of analysis: a working definition of the lexical unit*

3.3.1. *Need for a contextual approach*

In order to be able to examine the relationship between lexical units, it is necessary to define what is meant by the term "lexical unit", the basic unit of analysis. In principle, cohesion analysis is not tied to orthographic word boundaries, which means that not merely single lexical items (e.g., *sun, books, entertaining*) enter the investigation. As the analysis is conducted on context dependent written texts not individual sentences, what is required is a contextual approach (Benjamin 1970; Halliday & Hasan 1976; Kempson 1977; Longacre 1983; Martin 1992) which holds that the semantic properties of a lexical item are reflected in the relations it makes with actual and potential linguistic and non-linguistic contexts. Because the investigation aims at analyzing how the repetition of lexis organizes text, it is not enough to consider merely the sentential, linguistic context. It is necessary to take into account the context above the sentence level, therefore the notion of context will involve here the linguistic, the situational, and the socio-cultural context (Halliday & Hasan 1976; Longacre 1983).

3.3.2. *Lexical unit: a working definition*

As it has already been mentioned, cohesion analysis is not restricted to orthographic word boundaries. But how far is it then that the notion of lexical unit can be pushed? The most viable solution seems to be approaching the question from the point of view of "field." Halliday and Hasan (1985, in Martin 1992) explain the notion of the field of discourse as follows: "The field of discourse refers to what is happening, to the nature of the social action that is taking place; what is it that the participants are engaged in, in which the language figures as some essential component" (291).

Based on Halliday and Hasan's description, Martin (1992) interprets fields as "sets of activity sequences oriented to some global institutional purpose" (292). Such are, for example, linguistics, tennis, gardening, film, sailing, and so on. Naturally, there are subfields of these fields (e.g., *yachting* is a type of *sailing*), and these fields might also belong to bigger categories (e.g., *sailing* is a type of *sport*).

On the basis of this characterization of the field, Martin claims that the discourse semantic unit underlying lexical items and entering into cohesive lexical relations can be defined. Being an experientially set up unit, Martin calls the discourse semantic unit a “message part” (293). The message part is not necessarily realized by a single lexical item (e.g., *champion* or *smash*), it may be composed of a number of elements, such as in *tournament winner* or in *hit an overhead*.

Therefore, on the basis of Martin’s discourse semantic considerations, the term “**lexical unit**” will be defined in this study as a unit whose meaning cannot be compositionally derived from the meaning of its constituent elements. Thus, it will involve

- (2a) **one-word units**, such as *dog*, *invite*, *happy*, including compounds such as *outnumber*, *teapot*, *blackbird*, *darkroom*, and *lazy-bones*,
- (2b) **idioms** (e.g., *a bitter pill*, *hit and miss*) including idiomatic and phrasal verbs (e.g., *let down*, *do sth up*),
- (2c) **phrasal compounds**: words often used together to refer to a unique concept composable from the meaning of the individual words in the expression. Examples of this are *National Theater*, *black box*, *electrical engineer*, *bank holiday*, *high winds*, *conscientious objector*, *dark brown*, and *burning hot*.

3.4. The taxonomy

3.4.1. Toward a definition of repetition

The term “**repetition**” will be used to describe two different concepts, therefore it is necessary to clarify the distinction between them. Repetition refers to a **particular type of cohesive relation**:

- (3) Repetition is the phenomenon in which, in a given text,
- (3a) a lexical unit is repeated either in exactly the same form, or with inflectional or derivational change (i.e. morphologically related), or
- (3b) the information content of the lexical unit is totally or partially repeated through a semantically related lexical unit, such as a synonym, opposite, hyponym/superordinate, meronym, or instantially related unit to a previously mentioned lexical unit.

In the light of this definition, the concept of repetition does not merely refer to the verbatim repeating of lexical units; it also includes the partial or total recurrence of the information content, i.e. the “different mentions” of a discourse entity, using semantically related lexical units (synonymy, opposites, hyponymy, meronymy, instantial relations).

In (3b), the term “instantially related lexical item” refers to Hasan’s (1984) category of instantial relations, where “instantial” is used to include text-bound relations (e.g., *the sailor was their daddy*). In other words, instead of relations mediated through “general” (Hasan 1984: 201) lexical relations (“general”

meaning semantically bound, such as item repetition, synonymy, antonymy, hyponymy, and meronymy), “instantial” relations depend on the text.

The subcategories of (3a) are defined as follows:

- (4) **Repetition proper refers to one specific class of repetition type** (briefly called “repetition”), more precisely, the one containing
- (4a) **simple repetition** which means the recurrence of the same lexical unit with possible inflectional difference (including cases such as *go* and *went*) and
- (4b) **derived repetition** which refers to the appearance of an identical root morpheme, but with possible derivational difference [including zero derivation, as in the case of *work* (*n*) and *work* (*v*), derivation with phonological change only as in *record* (*n*) – *record* (*v*), and derivation without word class change as in *brother* (*n*) – *brotherhood* (*n*)].

Although lexical units like *record* (*n*) – *record* (*v*), or *separate* (*v*) – *separate* (*adj*) belong to different word classes, there is considerable overlap in their meanings: a *record*, for example, may be the *recorded* version of a musical piece. This is not fully true, however, in the case of the verb *desert* and the noun *desert*. Their form is orthographically identical, but their meaning seems unrelated. *Desert* as a verb means, in its most common sense, “leave or go away from a place”, while as a noun it is used to designate “a large area of barren land, waterless and treeless, often sand-covered” (Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English). In everyday use one would not find the connection between the two lexical units so obvious as in the case of *import* (*v*, *n*). Due to conversion, a highly productive rule, the word is lexicalized and it loses its original meaning. Because ultimately these words are so distinct, in the present analysis they will be treated as two completely different, unrelated lexical units, which happen to have the same orthographic form (i.e. are chance homographs). Note, however, that *present* (*n*) and *present* (*v*) will be treated as derived repetition due to their overlapping meaning.

It needs to be noted at this point that special attention needs to be devoted to expressions with more than one meaning. Be it polysemy or homonymy, lexical units sharing such relations cannot be treated as repetition. In the analysis of written texts this is especially true for homographs (e.g., *bank*: “bank of a river” versus “the place where money is kept”).

3.4.2. *Inflectional and derivational differences*

It is important to point out why the distinction between inflectional and derivational change is kept in this study despite the fact that current morphological theory shows an increasing tendency towards combining rather than separating them (e.g. Anderson 1992; Di Sciullo & Williams 1987; Halle 1973). Inflected forms are merely syntactically motivated variants of one and the same lexeme (Spencer 1991). This suggests that lexical units showing only inflectional difference represent a very close connection. The relative insignif-

icance of inflectional changes may be further supported by the claim that it is a definition of inflection that it cannot cause a word to change its syntactic category (Lyons 1977, 1995; Spencer 1991) and that inflections do not change meaning. In contrast, derivational formations change meaning (Anderson 1992); derivation creates new lexemes, hence the possibility of lexicalization.

For the purposes of the present study inflectional difference will be defined in the following way:

- (5) **Inflectional difference** refers to all those possible changes in the lexical unit which produce syntactically motivated variants of the same lexeme. Inflectional changes in English are number differences (singular and plural distinction), the usual verb form differences (basic form, *-s* form, *-ed* form, *-en* form, *-ing* form) “declension” differences (e.g., *John’s*, *mine*, *whose*, *whom*, *who*), and comparisons.

As it has been pointed out, if merely inflectional changes occur in the lexical unit, this will be treated as simple repetition. If, however, it is affected by any other morphological change, this will fall under the category of derived repetition.

- (6) **Derivational difference** refers to all those possible changes when the root morpheme remains identical, but a derivational affix (including zero affixes) is added to it which typically (though not necessarily) induces a change in the syntactic category of the lexical item (following Spencer 1991).

3.4.3. *The categories of lexical repetition*

Table 3 summarizes the various types of repetition analyzed in this study. The principal categories of repetition fall into two groups: **lexical relations** and **text-bound relations**. Lexical repetition as a cohesive relation may be broken down into two further categories, same unit repetition and different unit repetition. Within the category of **same unit repetition** two subclasses are distinguished, **simple repetition** and **derived repetition**. Simple repetition involves the recurrence of the same item with possible inflectional difference and derived repetition comprises recurrence with derivational change.

As argued earlier, in the category of **different unit repetition** not the same lexical unit is repeated; it involves the total or partial repetition of the information content of the lexical unit, and thus includes a wider variety of semantic relations, namely **synonymy**, **opposites**, **hyponymy**, **meronymy**, and the **text-bound instantial relations**. Out of the five categories only two, synonymy and the group of opposites retain the simple and derived distinction the same way as same unit repetition. The reason for retaining this distinction only for synonymy and the group of opposites is that hyponymy, meronymy, and the instantial relations are already relatively looser semantic links, and so the inclusion of their derivational variants in the analysis would broaden the

Table 3
Summary of the categories of repetition

Categories	Examples	
	Simple	Derived
Lexical relations		
I. Same unit repetition		
1. repetition	<i>Writers do not hesitate.</i> <i>Writers communicate thoughts.</i>	<i>Writers do not hesitate.</i> <i>They write down their thoughts.</i>
II. Different unit repetition		
2. synonymy	<i>It's healthy to exercise every day.</i> <i>After working out at the fitness center I feel like a new man.</i>	<i>They've built several bridges this year. This construction company is efficient.</i>
3. opposites	<i>She hates him.</i> <i>Well, you can't love everyone.</i>	<i>What she now feels is hatred.</i> <i>But she used to like him.</i>
4. hyponymy	<i>Unfortunately, not all birds sing.</i>	<i>But cuckoos do.</i>
5. meronymy	<i>I can't use my hands.</i>	<i>I've hurt my fingers.</i>
Text-bound relations		
6. instantial relations	<i>The teacher laughed. I knew Kitty was a cheerful person. (equivalence)</i> <i>I tell you the story of my uncle's cat. His name was Misty. (naming)</i>	

scope of the investigation; the analysis would rely more heavily on subjective intuition, which could undermine its plausibility. For the standard discussion of the various lexical relations see Lyons (1977, 1995).

3.4.4. The hierarchy of lexical relations

Looking at Table 3, it may be observed that the lexical relations loosen as we proceed toward the bottom of the list: the closest lexical relation is that of same unit repetition and the most distant ones are the instantial relations. Along these lines, the hierarchy of lexical relations may be represented on a cline, going from sublexical or grammatical relations at one end to metaphorical or highly subjective lexical relations at the other (Figure 2). Both ends of the cline fall beyond the focus of the present study. Certain semi-lexical elements, however, may enter the category of lexical repetition for two reasons: (1) due to their almost lexical nature (e.g., *against*, *beyond*, *underneath*, as opposed to, for example, the simple prepositions *on* or *at*.) and (2) if they receive emphasis in the text. Figure 2 shows the place of lexical repetition in the hierarchy of all cohesive ties, both grammatical and lexical.

Figure 2
The continuum of cohesive relations

close relation	<p>Grammatical elements:</p> <p>(a) affixes (inflections and derivational affixes),</p> <p>(b) function words (pronouns, auxiliaries/"conjugation", to infinitive, demonstratives, prepositions, articles, possessives),</p> <p>(c) structures ("parallelism").</p>	(7) I <i>have</i> read this book. What's more, I <i>have</i> understood its message.
	<p>Certain non-lexical ("semi-lexical") elements: due to their almost lexical nature (e.g., against, beyond, underneath) or if they receive emphasis in the text.</p>	(8) I have long fought <i>against</i> this book. But being <i>against</i> it was not enough.
	<p>Lexical relations:</p> <p>Same unit repetition <i>repetition</i></p> <p>Different unit repetition <i>synonymy</i></p> <p><i>opposites</i></p> <p><i>hyponymy</i></p> <p><i>meronymy</i></p> <p>Text-bound relations: <i>instantial relations</i></p>	<p>(9) I enjoyed your new <i>book</i>. It's one of those <i>books</i> that amaze me.</p> <p>(10) Read Jim's new <i>book</i>. This is his best <i>volume</i>.</p> <p>(11) I ought to write a <i>book</i> now. I really had enough of <i>articles</i>.</p> <p>(12) <i>Books</i> have become really expensive. Especially <i>travel guides</i>.</p> <p>(13) This book is really special. Its <i>title page</i> is nicely decorated.</p>
loose relation	<p>Metaphors and highly subjective, cultural and personal lexical relations (e.g., poetic similes and metaphors or Hasan's (1984) category of semblance)</p>	(14) This is my favorite <i>book</i> . It is <i>War and Peace</i> . (equivalence)
		(15) This is not just a <i>book</i> . It is my ultimate <i>inspiration</i> .

3.4.5. Practical implications for the analyst

The description of the categories and the obvious fuzziness of their boundaries suggest that the use of too many subcategories only weaken the reliability of the analysis. Hence the need for the simplified system represented in *Table*

3. It is also important to note that following from the hierarchical nature of repetition relations, if a lexical unit can equally fall into two different categories – as it might happen for instance with synonymy and hyponymy (e.g., it is hard to decide whether *fog* – *mist* are synonyms or hyponyms) – it is analyzed as the repetition relation that occurs higher in the hierarchy (e.g., *fog* – *mist* will be analyzed as synonyms and not as hyponyms). The fact that the categories have fuzzy boundaries does not mean that they are not important to keep or that they cannot say much about the nature and function of lexical repetition in texts.

3.4.6. *The application of the revised taxonomy: a sample analysis*

Following the method of analysis proposed by Hoey (1991), the revised taxonomy will be applied below. The analysis is restricted here to the first two paragraphs of the text only. As illustration, the identification of the repetition links of the title are shown. The type of repetition is indicated by capital letters after the lexical units (abbreviation: SR: simple repetition).

Repetition links between the title (Sentence 0) and the rest of the text:

(0) *The freedom of the press should be limited*

(1) A journalist's job is one of the most controversial ones nowadays.

(2) It is an informative profession, therefore most journalists are looking for sensational stories, exclusive reports in order to reveal their names on the front page of the next morning's paper.

(3) To achieve this, they are not frightened by anyone or anything.

(4) Thus, the *freedom* (SR) of the *press* (SR), and so that of the journalists should be *limited* (SR) to maintain order in the world of news and information. (3 links)

(5) First of all, journalists tend to cover only one aspect of a story.

(6) Due to this, it is not always clear what the real facts are behind a particular media coverage.

(7) They only choose the aspect which suits them most or the one which is likely to sound more sensational and bring more success to its author.

(8) They do not care about asking the other side or hearing their comment.

(9) This is not how journalists should work; instead, they should represent both sides of a story.

Along these lines, the number of the different types of repetition occurring in this extract can be counted. As Table 4 shows, the total number of repetition links in this extract is 33, including a greater number of same unit repetitions (21) than different unit repetitions (12). The dominant mode of repetition in the passage is simple repetition (19), whereas some forms of repetition (derived opposites, hyponymy, and meronymy) are not represented at all.

Table 4
Summary of the repetition links in the extract

Repetition			Number of repetitions
I. Same unit repetition	repetition	simple	19
		derived	2
	Total:		21
II. Different unit repetition	synonymy	simple	3
		derived	3
	opposites	simple	1
		derived	0
	hyponymy		0
	meronymy		0
	instantial relations		5
Total:		12	
Total number of links:		33	

This brief analysis intended to demonstrate the different types of repetition within the textual context. Apparently, however, the figures alone do not say much. Hence the need for a thorough examination of their combinations to see the way they organize text. This will be the subject of Section 3.5.

3.4.7. The advantages of the revised taxonomy

Before delving into the methodological refinement of the analytical tool, let me briefly summarize the most important advantages of the revised taxonomy.

I. Advantages over Hoey's (1991) model:

(A) Lexical repetition:

- Offers a theoretically better grounded explanation of why lexical cohesive devices may be seen as various forms of lexical repetition.
- By defining the notion of repetition for the purposes of this study, it manages to overcome the obscurity around the concept which has been caused by its diverse treatment in the literature.
- Makes a clear distinction between two qualitatively/rhetorically distinct forms of repetition, or "repeated mention": the one realized by the repetition of the same lexical unit, and the other realized by the repetition of merely the information content of a previously mentioned discourse entity.

(B) The basic unit of analysis:

- Puts forward a working definition of the basic unit of analysis, the "lexical unit".
- The current unit of analysis is better suited for text analysis than Hoey's, because instead of including merely one-word units, with the help of a contextual approach, it also involves idioms and phrasal compounds.

(C) The categories:

- The categories cover all lexical relations.
- Offers a detailed description of the principal categories to enhance the reliability of empirical investigations applying this taxonomy.
- Provides precise definitions of the key concepts (e.g., repetition, inflectional/derivational change).
- Applies the standard terminology for the categories (e.g., repetition, synonymy, opposites) and thus avoids the obscurity of category labels such as “complex paraphrase” used by Hoey.
- Avoids vaguely defined categories such as co-reference or “link triangle” (Hoey 1991).
- Establishes a hierarchy of lexical relations based on semantic closeness.
- Discusses dubious or borderline cases related to the categories and brings plausible analytical decisions for their treatment within the current framework.

II. Advantages over other taxonomies for the study of lexical cohesion:

- Harmonizes previously proposed taxonomies, incorporating their most important benefits.
- Introducing the simple and derived distinction allows for the inclusion of special cases of repetition (derived synonymy/opposites).
- Retains a major advantage and novelty of Hoey’s system, namely that through the analysis of the combinatorial capacity of lexical repetition it gains further insights into the way lexis organizes text, a quality that other taxonomies which focus on the linear analysis of the lexical cohesive devices in texts fail to possess (e.g., Gutwinski 1976; Halliday & Hasan 1976, 1985; Hasan 1984).

3.5. Refining Hoey’s (1991) method of analysis

A major advantage of Hoey’s (1991) repetition model is that its unique method of analysis manages to capture the organizational capacity of lexis in text. On the basis of the repetition links, the sentences which make significant connections (i.e. have a minimum of three repetition links) may be identified. These “bonded sentences” (in Hoey’s terminology) are treated as central to the development of the theme in discourse.

Along these lines, the extract analyzed contains 3 bonded sentence pairs: the title (Sentence 0) and Sentence 4, Sentence 2 and 9, and Sentence 5 and 9. The system of links and bonds may also be represented in a matrix (Figure 3), which precisely reflects not only their quantity but also their distribution within the text. The shading indicates the bonds, the vertical and diagonal italicized figures show the sentences.

Although the extract submitted to analysis did not contain any adjacent bonded sentences, theoretically it is possible to have a text, where adjacent sentences also form bonds. If, however, it is so, then the amount of **adjacent and non-adjacent bonds** might have interesting implications for perceived

text quality. What are to be considered more “valuable” bonds: adjacent bonds ensuring linear connection between the sentences, or non-adjacent, long-distance bonds which establish connections among the macropositions across text? The circular diagrammatic representation of the net of bonds proposed by Hoey does not reflect the quality of bonds in this respect, therefore the matrix representation seems more plausible.

Also related to the length of connections particular sentences make is the question whether the characteristic distances between bonded sentences in a given text is related to text quality or not. This can be “measured” by adding up all the distances between bonded sentence pairs, where the basic unit of distance is the sentence. Thus a “**cumulative bond span**” measure may be created. In the case of our sample text, this would mean the adding up of the distances between the three bonded sentence pairs, $0 - 4 (= 4)$, $2 - 9 (= 7)$, and $5 - 9 (= 4)$, which would produce a total of 15 ($= 4 + 7 + 4$).

It is interesting from both a rhetorical and an analytical point of view to examine how the **strength of connections**, that is, the exact number of links between sentences and within bonds affect perceived text quality. Contrasting the distribution of the characteristic number of links with the structural organization of the text (e.g., introduction, body paragraphs, conclusion) produces valuable rhetorical information. This is neatly reflected in the matrix of the sample text as well (*Figure 3*): most of the links and all of the bonds fall on paragraph boundaries, indicated by thick solid black lines. This is highly informative in the light of the fact that paragraph opening (topic sentences) and closing sentences have an important discourse function in English rhetoric: these sentences launch and close down subtopics.

Figure 3

The repetition matrix of the extract with paragraph boundaries

	S0									
S1		S1								
S2		2	S2							
S3				S3						
S4	3	1	2		S4					
S5		1	2		1	S5				
S6			1			1	S6			
S7		1	2	1	1	2		S7		
S8									S8	
S9		2	3		1	4		2	1	S9

A more thorough analysis of the length and the strength of connections between bonded sentence pairs allows for the inclusion of further qualitative aspects in the investigation. If Hoey’s claim about the ability of this analytical

method to pick out the macropropositions in the text is true, then it may be possible to make connections between the argument structure and the key sentences of texts (e.g., title, thesis statement) and the central sentences identified by the analysis. The sample extract also supports this assumption, since one of the central sentences it has identified is exactly the title of the passage ("*The freedom of the press should be limited*").

4. Summary

The aim of this paper was to propose an analytical tool for the study of lexical repetition in English formal written texts. Therefore, first it presented the starting point of this undertaking, Hoey's (1991) repetition model. Motivated by the obvious merits but also serious weaknesses of this model, the major part of this study was devoted to developing a revised taxonomy for the analysis of the text-organizing function of lexical repetition. Within the framework of this taxonomy, lexical cohesion is viewed as various forms of lexical repetition and is examined through the different repetition relations formed by the lexical units. Two principal categories of repetition have been identified: same unit repetition and different unit repetition. The latter category involves a gradually loosening scale of semantic relations including synonymy, opposites, hyponymy, meronymy, and the text-bound instantial relations of equivalence and naming. The final part of the paper focused on the method of analysis and showed how Hoey's original analytical method may be further refined to broaden the scope of analysis and thus make the tool potentially capable of "measuring" how lexical repetition determines the quality of written discourse structure.

References

- Anderson, A. R. 1992. *A-morphous morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beaugrande, R. d. 1997. *New foundations for a science of text and discourse: Cognition, communication, and freedom of access to knowledge and society*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Beaugrande, R. d. & Dressler W. U. 1981. *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Benjamin, R. L. 1970. *Semantics and language analysis*. New York: The Bobbs-Morrill Company, Inc.
- Connor, U. 1984. A study of cohesion and coherence in English as a second language students' writing. *Papers in Linguistics: International Journal of Human Communication*, 17, 301-316.
- Cook, G. 1989. *Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Cruse, D. A. 1986. *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Di Sciullo, A. M. & Williams, E. 1987. *On the definition of word*. Massachusetts: The MIT Press.

- Fillmore, C. J. 1985. Linguistics as a tool for discourse analysis. In: T. A. van Dijk (ed.). *Handbook of discourse analysis*. London: Academic Press Inc. 11–40.
- Fries, P. H. 1992. Lexico-grammatical patterns and the interpretation of texts. *Discourse Processes*, 15, 73–91.
- Givón, T. 1992. The grammar of referential coherence as mental processing. *Linguistics*, 30, 5–55.
- Givón, T. 1993. Coherence in text, coherence in mind. *Pragmatics & Cognition*, 1/2, 171–227.
- Gutwinski, W. 1976. Cohesion in literary texts: *A study of some grammatical and lexical features of English discourse*. The Hague: Mouton.
- Halle, M. 1973. Prolegomena to a theory of word-formation. *Linguistic Inquiry*, 4, 3–16.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. 1989. *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Hasan, R. 1984. Coherence and cohesive harmony. In: J. Flood (ed.). *Understanding reading comprehension*. Delaware: International Reading Association. 181–219
- Hoey, M. 1991. *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnstone, B. 1987. An introduction. *Text*, 7/3, 205–213.
- Károly K. 1997. The discourse function of repetition patterns in introductory argumentative rhetoric. In M. Kurdi & J. Horváth (eds.). *HUSSE Papers. Proceedings of the Third Biennial Conference Pécs*: University Press. 339–354.
- Kempson, R. M. 1977. *Semantic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Longacre, R. E. 1983. *The grammar of discourse*. New York: Plenum Press.
- Lyons, J. 1995. *Linguistic semantics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, J. R. 1992. *English text. System and structure*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- McCarthy, M. & Carter, R. 1994. *Language as discourse. Perspectives for language teaching*. London: Longman.
- Reynolds, D. W. 1995. Repetition in nonnative speaker writing: More than quantity. *Studies on Second Language Acquisition*, 17/2, 185–209.
- Sanders, T. J. M., Spooren, W. P. M., & Noordman, L. G. M. 1992. Toward a taxonomy of coherence relations. *Discourse Processes*, 15, 1–35.
- Sanders, T. J. M., Spooren, W. P. M., & Noordman, L. G. M. 1993. Coherence relations in a cognitive theory of discourse representation. *Cognitive Linguistics*, 4/2, 93–133.
- Spencer, A. 1991. Morphological theory. *An introduction to word structure in generative grammar*. Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Tannen, D. 1987. Repetition in conversation as spontaneous formulaicity. *Text*, 7/3, 214–243.

- Tannen, D. 1989. *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tyler, A. 1992. Discourse structure and specification of relationships: A cross-linguistic analysis. *Text*, 12/1, 1–18.
- Tyler, A. 1994. The role of repetition in perceptions of discourse coherence. *Journal of Pragmatics*, 21, 671–688.
- Tyler, A. 1995. Patterns of lexis: How much can repetition tell us about discourse coherence? *Georgetown University round table on languages and linguistics* (pp. 268–280). Georgetown: Georgetown University Press.
- van Dijk, T. A. (ed.). 1997. *Discourse as structure and process*. London: Sage Publications.
- Winter, E. O. 1979. Replacement as a fundamental function of the sentence in context. *Forum Linguisticum*, 4/2, 95–133.

KINGA KLAUDY–JÁNOS KOHN (eds)

Transferre necesse est ...

Proceedings of the 2nd international conference on

Current Trends in Studies of Translation and Interpreting

(5–7 September, 1996. Budapest, Hungary)

A selection of abridged versions of papers presented at the 2nd International *Transferre Necesse Est* Conference, selected and edited by the members of the International and Hungarian Organising Committee

Authors include:

B. Adab, B. Alexieva, C. Dollerup, A. Chesterman, D. Gile, G. Kingscott, D. Király, I. Kurz, J. Lambert, J. Milton, E. Nida, P. Newmark, N. Riabtseva, Ch. Schäffner, P. A. Schmitt, M. Snell-Hornby, S. Tirkkonen-Condit etc.

*

Lia Bassa, József Bendik, Ágnes Élthes, Zsuzsa G. Láng, Katalin Halácsi Scholz, Pál Heltai, Judit Hidasi, Tibor Koltay, Zolt Lengyel, Anette Márta, Judit Navracsecs, Gábor Prószyk, Sarolta S. Fenyő, Anikó Sohár, Erika Szomor, Zsuzsa Valló

Kapható: Corvina Könyvklub

1051 Budapest, Vörösmarty tér 1. II. em. 201. Tel.: 317 5185

Scholastica Publishers Hungary H-1123 Budapest, Kékgyólyó u 30.

Fax: (36-1) 212 8320

Byron's philhellenism

Fülöp Zsuzsa

This paper aims to combine two of my main interests: Byron and Greece, Byronism and philhellenism; it is part of a comprehensive study in which I examine how Greece tends to influence the authors of the English-speaking world and how Greek culture has become a creative instrument in their works. My investigation in Byron's case has proved particularly difficult for two reasons. On the one hand, his philhellenism is a rather complex phenomenon, since it includes, among other things, the English schoolboy's admiration for the Greek classics, the English liberal's appreciation of the long-standing tradition of democracy and the northerner's nostalgia for the spirit of the Mediterranean world. Alternatively, Byron takes a delight in deceiving his reader and being misunderstood. In his effort to avoid being grasped or pinned down he hides behind an indefinability, which stems paradoxically from an excess of personae and definitions. We are baffled by the wide variety of his masks and artificially created pairings, such as the hero and the anti-hero, but we accept and are even fascinated by his manipulations. To use Joseph Campbell's title for an ironic sort of definition, he is *The Hero With a Thousand Faces*. But does Byron answer to the description of the hero Campbell outlines in his book? Campbell collects various life stories of heroes and from them attempts to distil the essence of mythical hero-hood, which he terms 'The Monomyth' (Campbell 1956: 581). His conclusion is that.

The hero... is the man or woman who has been able to battle past his personal and local historical limitations to the generally valid, normally human forms... The hero has died as a modern man; but as eternal man – perfected, unspecific, universal man – he has been reborn. His second solemn task and deed therefore (as Toynbee declares and as all the mythologies of mankind indicate) is to return then to us, transfigured, and teach the lesson he has learned of life renewed. (Campbell 1956: 19–20)

Referring to Arnold van Gennep's famous *rites de passage*, he finds that "the standard path of the mythological adventure of the hero is a magnification of the formula in the rites of passage: separation-initiation-return". These three phases are "the nuclear unit of the monomyth" (Campbell 1956: 30), which Campbell describes in some detail:

A hero ventures forth from the world of common day into a region of supernatural wonder: fabulous forces are there encountered and a deci-

sive victory is won: the hero comes back from his mysterious adventure with the power to bestow boons on his fellow man. (Campbell 1956: 30)

My question at this point is the following: if Byron answers to the pattern of monomyth described above, how can we define the three phases of his rites of passage and how is it related to his philhellenism?

Phase I

The journey starts, the separation of the hero has taken place and the time governing the events is the Past

The first encounter with the Greek experience occurred in his early childhood, when the young Lord, descendant of James I, moved with his mother to her home in Aberdeenshire, Scotland. At that time in Scotland there was a certain popularity in making contact with and, indeed, replicating the cultural mode of ancient Greece, a tendency that was even made fun of by some critics. The artist Hugh Williams in 1820 commented on the affinity between the two countries:

There is a considerable likeness between Athens and Stirling, as seen from the sacred way. Athens has her castle (Acropolis) seated high. Hymmetus is like the Ochill Hills, Anchesmus and Brillesus – answer to Craigforth and Abbey Craig. From every other point, it bears a striking resemblance to Edinburgh, especially as seen from the Braid and Ravelston Hills. (Williams 1820: 299)

The Scottish Neo-classical aspiration was inherited from France of the Enlightenment through close ties between the two countries in opposition to the English. Actually it was part of the cultural aspiration of the 18th century generally, as articulated in Pope's poetry, whom Byron called "a Greek temple". In his *English Bards and Scotch Reviewers* (1809) Byron appeared as a defender of Neo-classical taste as represented by the works of Dryden and Pope and attacked Southey, Wordsworth, Coleridge and Scott, the first champions of Romanticism in Britain. Moreover, Byron's cultural philhellenism grew out of a tradition that had existed since the Renaissance, if not earlier. The general interest in antiquity at the beginning of the 19th century was further increased by the fact that the resurrection of the cultural heritage of Greece coincided with an effort to liberate the Greek nation. Byron, like every public schoolboy of his time, was obliged to be properly instructed in both his Greek and his Latin and steeped in the Greek classics at Harrow and later at Cambridge. In an essay, *The Broken Column: A Study of Romantic Hellenism* (1931), Harry Levin describes the kind of image of Hellas impressionable youths formed in their school days. Greece was interpreted as a distant ideal, and this sterile image of the past did not admit any negative aspects. What followed the antiquity was nothing but a corruption of the ideal, hence the idea of "departed

worth” in a poem conceived later, the lines in stanza LXXIII, Canto II, of *Childe Harold’s Pilgrimage*:

Fair Greece! Sad relic of departed worth!
 Immortal, though no more; though fallen, great!
 Who now shall lead thy scattered children forth,
 And long accustomed bondage uncreate?
 (Byron 1933: 31)

The same motif inspired the most thrilling lyric in the whole of Byron’s oeuvre:

The isles of Greece, the isles of Greece
 Where burning Sappho loved and sung,
 Where grew the arts of war and peace
 Where Delos rose and Phoebus sprung!
 Eternal summer gilds them yet
 But all, except their sun, is set.
 (Byron 1933: 812)

The glories of the past, glories to which all the world was heir, are now but memorials. ‘The Greece that was motif’ was not only one of the fashionable topoi of the age, but also an ideal to be contrasted to the present and a warning addressed to the ‘scattered children’ of the country as represented in the first example. Both these pieces, however, belong to a further stage of Byron’s development as a poet. In his student years he was more concerned with translating from Greek, an effort evidenced by the verse translation of his volume of poetry entitled *Hours of Idleness*, published in 1807. Byron, the nineteen-year-old poet translated poems by Anacreon, two pieces from *Prometheus Vincit* by Aeschylus and a passage from the *Medea* of Euripides, where Medea laments in exile, a theme to become a foremost concern in his later work. These early classical translations were treated with disdain by the *Edinburgh Review* in January 1808, where they were dismissed as “school exercises” and sarcastically rated as “pass” standard. The reviewer failed to appreciate, however, that Byron was not aiming at ‘a literal translation’ to demonstrate his command of Greek, but aimed at a new poetic creation, to demonstrate his own poetic talents. However immature these works are, they represent a more free and flexible concept of translation as opposed to neo-classical ideals.

Phase II

The journey continues with the initiation of the hero – the ruling dimension of time is the Present

A year before his actual journey to Greece Byron wrote the following to his Harrow and Cambridge friend, E.N. Long, “If the war is concluded when I commence man, I shall travel not over France and Italy, the common turnpike

of coxcombs and virtuosos, but into Greece and Turkey in Europe...”. (1) Truly, Byron’s journeys did not form part of an educated and wealthy aristocrat’s Grand Tour or, at least, did not stop there. He followed tradition up to a certain point only to distance himself ironically from this kind of élite adventurism. This is how he mocked the fashionable mania of his fellow-countrymen in *Don Juan* (V, 52), foreshadowing E. M. Forster’s aversion to Baedekers:

Every fool describes, in these bright days,
His wondrous journey to some foreign court,
And spawns his quarto, and demands your praise-
Death to his publisher, to him ‘tis sport;
While Nature, tortured twenty thousand ways,
Resigns herself, with exemplary patience,
To guide-books, rhymes, tours, sketches, illustrations.
(Byron 1933: 838)

Coming from a land where the sun shines but “two months of every year,” (2) as he wrote in *Beppo*, Byron was first captivated by the balmy air and the clear skies of Greece. Every time he was bored with his misty England he contemplated moving to Naxos or buying a Greek island for himself. However, the climate of Greece, which he speaks about, is much more than weather: it includes people, places and the whole atmosphere of the country. Unlike other travellers to Greece who were equipped with travel-books Byron’s main interest was in ‘living Greece’ and left the ruins, relics of the past to his friend and travelling companion, Hobhouse. This is how he wrote about his attitude, to his mother:

I am so convinced of the advantages of looking at mankind instead of reading about them, and of the bitter effects of staying at home with all the narrow prejudices of an Islander, that I think there should be a law to set our young men abroad for a term among the few allies our wars have left us. (2)

Getting closer to Greek people, of course, implied developing a subtler and more sensitive attitude to them. Though he still thought that they were far from the ideal of antiquity, he was developing a more ambivalent and less stereotyped image of the people who were “plausible rascals, with all the Turkish vices without their courage. However some are brave and all are beautiful, very much resembling the busts of Alcibiades...” His growing appreciation was further intensified by his new love affairs. “I am dying for the love of three girls at Athens, sisters, two of whom have promised to accompany me to England. I lived in the same house, Teresa, Mariana and Kattinka are the names of these divinities, all of them under 15.” They all lived in the Macri house, where he took quarters, but when Teresa’s mother imagined that he was going to marry the girl, he left urgently and moved to a monastery. “I was near bringing away Teresa, but the mother asked 30.000 piastres”, he explained to Hobhouse.

There are no records of how much a certain Mr Black paid for the girl, since Teresa died as Mrs Black as late as 1875. Despite Byron's quick departure the poem entitled *Maid of Athens* preserved the memory of his short love story. The refrain of the poem, "zoë mou, sas agapo" (*i.e.*, my life, I love you) has frequently been repeated by young men in Greece ever since. Byron's feeling of involvement with contemporary Greece and living Greeks was intensified by three important factors. The first was that of his tutor, Marmarotouri, a leader among the Greek patriots, and the second was the influence of Andreas Londos, who gave him a notion of the intensity of Greek nationalism. He recited with ecstasy the patriotic song, *Greeks, Arise* by the martyr – poet, Constantine Rhigas Pheraios, which was translated into English by Byron.

Sons of the Greeks, arise!
 The glorious hour's gone forth,
 And, worthy of such ties,
 Display who gave us birth.
 (Chorus): Sons of Greeks! Let us go
 In arms against the foe,
 Till their hated blood shall flow
 In a river past our feet.

(Byron 1933: 161)

The third factor was his first-hand observation of the despoiling of the Greek marbles by Lord Elgin's agents on the Acropolis. The basis for the attack on Elgin is that Elgin for money, made a deal with the Sultan of Constantinople to hack out the sacred friezes and metopes, leave some mutilated pieces scattered around as litter and exhibit the marbles in the Elgin London House only to sell them to the British Government for more money. Byron sarcastically attacked him in a poem entitled *The Curse of Minerva*, in which Pallas, the outraged Goddess, places a curse on the philistine violator. In the curse she includes the visitor to the Parthenon, Byron himself. Byron explains that the person who committed the miasma, the Greek word for pollution, is not English, but a Scotsman. Oddly enough, he failed to remember that he was half-Scottish, a fact that he was so proud of elsewhere. Byron's opinion of the Greeks became even more refined by his visit to the 'enemy', the occupiers of Greece. For some time he was a well-received guest of Ali Pasha of Ioannina, and admired the masculine virtue of Ali's valour. He appreciated the fighting courage of Turkish men and even praised their vices in a letter to Drury (May 3, 1810)

In England the vices in fashion are whoring and drinking, in Turkey, sodomy and smoking, we prefer a girl and a bottle, they a pipe and pathic (*i.e.* sodomy)... They are sensible people. (Letters vol. 10: 43)

As for Turkish women, he was especially fascinated by their eyes, most probably because these were the only parts of their bodies that he could see. The period Byron spent in Greece did not pass unnoticed as the most lasting of his

impressions were preserved in a series of notes he wrote for *Childe Harold*. They reveal a new perception of the Greek character, one formed by empathy and intuition and they express his sympathy for the aspirations of Greek nationalism. In these notes he tried to explain that all the vices he discovered in them were the outcome of many years of subjugation.

The perceptions of Byron's first journey to the East, including Greece, resulted in a surprisingly modern poetry, a quality that is recognised by critics only today. Great poetry has strong roots in the Biblical and classical Greek tradition; thus, for Byron, travelling towards the East implies setting out to seek the source of poetry. The regaining of original innocence, natural authenticity and the superior humanity of the Greeks was among the *topoi* of the poetic imagination in the Age of High Romanticism. However, Greece is the home of harmony now lost and for Byron it is a place which represents, both actually and metaphorically, lost beauty evoking not only a sense of loss but also the awareness of death. The scattered stones of Greece are the ruins of Paradise, the lost Eden never to be regained. The ruins are not stage properties any more, but the very subject-matter of poetry suggesting a tragic absence as opposed to totality:

'tis Greece -but living Greece no more!
So coldly sweet, so deadly fair,
We start -for soul is wanting there.
Hers is the loveliness in death,
That parts not quite with parting breath;
But beauty with that fearful bloom,
That hue which haunts it to the tomb-
Expression's last receding day,
A gilded halo hovering round decay,
The farewell beam of Feeling past away!
Spark of that flame -perchance of heavenly birth-
Which gleams- but warms no more its cherish'd earth!
(Byron 1933: 311)

Byron's Greece, described in the *Giaour*, is identified with the *modern condition humaine*, and thus the poet's search for origins is also a quest for originality: the mind, after its voyage of experience, returns to itself. In the light of the previous statements it seems to be easier to interpret the clichés of the poet's disguises: the dandy, the freedom fighter, the pirate and the others are all fragments of the same human condition, which has no subject that could become universal, no hero that could become representative; thus the false clues and the elements of oriental picturesque planted by Byron to mislead the reader are signs of a deep spiritual uneasiness and raise metaphysical questions. The characters fade away leaving no trace behind them, the name and progeny of the *Giaour* are cancelled forever:

He passed -nor of his name and race
Hath left a token or a trace.

(Byron 1933: 323)

While in *Childe Harold* there is still a hint of redemption, “a ray of immortality”, which the *Apollon del Belvedere* emits, in the Turkish Tales poetry illuminates only relics and fragments providing no apparent link between the past and the present. Accordingly, this recognition questions the very function of poetry and that of the poet, too, hence the ambiguity of his romantic self-assurance and its ironic reversal in *Beppo*, where the poet presents himself as “A nameless sort of person”. The same ambiguity is demonstrated in the portraits painted of Byron wearing costly Turkish-Albanian garments, complete with sabre and turban, which show his intense enjoyment of the role, but reveal a conscious self mockery at the same time. The Byronic hero par excellence is the *Giaour* or rather *Cain*, the first modern man, a character possessing no past or future, a person belonging to a continuous present: in flight, in descent, unfaithful, renegade. He is the wanderer deprived of the aims and destination of the traveller. The paths he follows are not on the maps of Europe, but on those of the human mind; paths beyond both story and history, paths of a labyrinth or a maze without an Ariadne to provide a thread for the journey. The maze is the true scene of the twentieth-century human condition, too, as represented by authors from Joyce to Robbe-Grillet. The lack of direction suggests the end of the very myth of the quest and the defeat of the hero battling against the world. His fight is dissolved in the Byronic irony and grotesque, in the distancing attitude foreshadowing the fin-de-siècle dandy; or further, anticipating Eliot’s *Prufrock*, who has seen the eternal Footman hold his coat and snicker. The hero is nullified, thus never to return in the parody of *Don Juan*, the ineffectual adventurer leading a life of luxurious worthlessness. Byron knew him well because he himself had tried on what he calls the “Centaur Nessus”, the poisoned robe of inaction:

His morns he pass’d in business -which, dissected,
Was like all business a laborious nothing
That leads to lassitude, the most infected
And Centaur Nessus garb of mortal clothing,
And on our sofas makes us lie dejected,
And talk in tender horrors of our loathing
All kinds of toil, save for our country’s good-
Which grows no better, though ‘tis time it should.

(Byron 1933: 926)

Phase III

Nevertheless the hero returns – the dominant dimension of time is the Future

During the second phase of the journey the Byronic protagonist came to the conclusion that heroism of any kind was impossible for him. Similarly, the poet's hand, like the character at the end of *Lara* who "with her meagre hand, traces strange characters along the sand", seemed to wipe out his very words, his very works. Byron, the man, however, did not resign himself to his own conclusion, thus separating himself from his protagonist. He was, in short, bringing his deeds of humane heroism into a convincing harmony with his words of humane idealism, an attitude permanently present in his poetry in spite of any scepticism and Byronic world-weariness. There are critics, of course saying that due to his sagging reputation as a poet and declining passion for Teresa Guiccioli, he became in despair a misanthropist and philhellene and his second journey to Greece is dismissed as another literary pose, an existential act of escape. These critics, however, fail to notice that he always possessed a duality of character: he was not only a figure full of *Weltschmerz*, but also a man of action, not only a haughty aristocrat but also an altruist full of commitment to the community, not only a hero with a thousand faces, but also an almost savagely sincere person, a fact that can be proved through the self-revelation of his correspondence. Indeed the case was quite the reverse. Even in Italy he became involved with a militant nationalist movement, the *Carbonari*, of which Teresa's brother, Count Gamba was a leader. Later it was Gamba who accompanied him to Greece and recorded his last experiences in his memoir. In Italy Byron felt a renewal of idealism and purposefulness and a longing for usefulness. He wrote to Douglas Kinnaird from Genoa, "One must love something". (Letters vol. 8: 123). The opportunity came to go to Greece as a representative of the London Greek Committee soon after the rising of the Greeks in 1821. The fight for freedom in Greece started as early as the 18th century under the leadership of the Orthodox Church, which, with its strong ideology, represented the immediate past for the Greeks. They would have needed the assistance of Russia as an obvious ally, but it soon turned out that they could not count on the help of Catherine the Great, Orloff and their fleet. This is why during the French Revolution the Greek intellectuals turned to the ideals of antiquity, by which they gained the favour of several European nations that in turn, formed committees to assist their fight for freedom. Byron arrived in Cephalonia in August, 1823 and the members of the Committee knew well enough that the poet was their man and were aware that he would support the expedition with his wealth and "electrify" the troops. When Byron wrote his birthday poem at Missolonghi (22 January 1824) his feeling of involvement with contemporary Greece and living Greeks was articulated more directly - almost confessionally- than his earlier sentiment about "the Greece that was" motif. I want to quote, however, stanza 24, Canto 9 of *Don Juan*, which could have seemed boasting when it was written, but now it was made good by his actions and plans:

And I will war, at least in words (and -should
 My chance so happen- deeds) with all who war
 With thought; -and of Thought's foes by far most rude,
 Tyrants and Sycophants have been and are.
 I know not who may conquer: if I could
 Have such a prescience, it should be no bar
 To this my plain, sworn, downright detestation
 Of every despotism in every nation.

(Byron 1933: 899)

As Byron had observed in that same Canto 9, "War is a brain-spattering, wind-pipe-slitting art" without the slightest redeeming feature – "Unless her cause by Right be sanctified" (Byron 1933: 896). It was now his greatest concern to sanctify the war in Greece. He had serious reservations about the qualifications of the Greek fighters for effective military or political leadership, but even his awareness of their defects and shrewdness had no effect on his sincere attachment to Greece as an idea and a political cause. When he arrived the revolution was at a virtual standstill because of the dissension among the leaders. The east of Greece was governed by a soldier of fortune called Odysseus Andrutcos, the Morea belonged to Kolokotronis, while in the west, Mavrocordatos was recognised as governor even by the British. However he escaped to the island of Hydra. There was a government in theory, but there was none in practice. Byron's attitude to the situation is well manifested in the following lines to Hobhouse:

"I mean to stay... till things are better or hopeless, and...will take advantage of circumstances to serve the CAUSE, if the patriots will permit me; but it must be the CAUSE that I endeavour to benefit." (Letters vol.10: 88). To steer a middle course and not be influenced by one party amid dissension, disunity and factionalism exhibited by many of the Greek Revolutionaries was his ideal of serving the Cause. It proved rather difficult and he had several trials which he bore with patience, good sense, and humour. The enduring fascination of this last phase of Byron's life derives most probably from the fact that his two modes of thinking: his idealism and clear-sighted ironic vision of things, which had tended to alternate rather than coalesce, were now fused under the pressure of experience in Greece. His matter-of-factness, practical common sense and pragmatism as opposed to the claptrap of some of the Greeks are displayed in his letters specifying the facilities and ammunition the Greeks are in need of during the war. Conversely, he mocked Colonel Leicester Stanhope, his fellow commissioner and dubbed him as "Typographical Colonel" because Stanhope considered the establishment of printing presses to be the top priority before military and medical equipment. Byron acted as a forerunner of the International Red Cross, arranging for the safety and security of victims of the war, Greeks and Turks alike, an act surpassing his philhellenism in the direction of philanthropy. In his efforts to rescue the little Turkish girl named Hatagee, he seemed to be bringing to flesh-and -blood reality Don Juan's rescue of another Turkish girl at the battle of Ismael.

Meanwhile Byron was offered the post of 'archistrategos' (commander-in-chief) and some even hinted that he could become king of a free Greece. However, he could not attend the congress in Saloniki that was to convene to reconcile the factions: he caught a chill after getting soaked to the skin in an open boat and, despite the frantic efforts of his medical attendants, he died on April 19, 1824. The Greeks wanted to bury him in Greece, but only his heart, the symbolic part of the body stayed there. Byron's death at Missolonghi was the culmination of his pilgrimage in search of a political aim compatible with his political ideals, of his yearning to be a man of action rather than a poet. His death and the subsequent resurrection of Greece affected and reinforced each other: due to the miraculous confluence of destiny he was catapulted to the heights of glory reserved for national heroes, symbols and idols; his statue has a central place in the Garden of the Heroes in Missolonghi. Conversely, through his death that small town was put on the mental map of Europe, becoming as significant as Waterloo in the general consciousness.

The awareness of philhellenes throughout the West – stretching to America – was aroused by the death of the illustrious poet, which awareness made the cause eventually successful. The British Foreign Minister, Sir George Canning succeeded in changing Britain's policy towards the legal recognition of the belligerent status of the Greeks (instead of dismissing them as rebels) in 1825 and his successor signed the document that recognised the independence of about one third of today's Greece in 1830.

The Byronic myth is a potent one, it influenced not only the political consciousness of patriots and revolutionaries, but it is also an essential part of the 19th century European and American imagination, manifesting itself in literature, music and art as an important cultural phenomenon. Even Byron's enemies started to champion him and express their regret for their former enmity. William Hazlitt, who had written that Byron's "ruling motive is not the love of the people, but of distinction", reversed himself by saying that his death "is a sort of natural canonisation..." (Letters vol. 10: 88). Of course it could be argued that politically Byron did far less than for example his old acquaintance, the Foreign Minister Canning, and militarily, too, he did far less than other philhellenes. Truly, had it not been for his poetic excellence and fascinating, charismatic personality, he would not have been able to achieve his present aura. His is a very complex achievement with a dynamic interpenetration of life, works and reputation, a fact that might justify my approach – my shifting from the biographical- historical through the poetical to the legendary. What I have been driving at all through my paper is to show how a literary fashion grew to become a political stance based on a special goal: the liberation of Greece; how the achievement of that goal raised its protagonist to the realm of myth, which in turn affected the entire political and cultural climate. My other aim was to argue that the Byronic experience answers to the pattern of the Monomyth outlined by J. Campbell in *The Hero With a Thousand Faces*. Even though in one of his letters Byron predicted that he would die in Greece, I do not think we should pay special attention to his self-fulfilling prophecy, however alluring it is. Nor do I believe that Fate or Providence

actually stage-directed the way things turned out, even though he often quoted the Greek saying, "Those loved by the Gods die at an early age". In my view his life is rather the 'constrained course' of an autonomous personality and what happened followed a logical sequence of events. "He was one of those men, tragic and gifted, who work out in themselves the conflicts and dilemmas of their time". (Chronicals of Wasted Time vol.1: 66) Malcolm Muggeridge wrote this of D. H. Lawrence, but the same could be said of Byron, the poet who was able to "battle past his personal and local historical limitations". His experiences were at once uniquely individual and widely felt as representative, so that he can be seen as man, poet, myth and culture-hero, thus answering Campbell's pattern. However, the Campbellian hero returns with the power to bestow boons on his fellow men. Byron's return -paradoxically- is through his death and the boon he can bestow is the above-described cultural-political heritage. His return represents an ironic double turn, contradicting the stereotyped 'Byronic attitude' as if he was saying to his reader, "You see I have deceived you again: nevertheless I am capable of heroism".

What can one living in East/Central-Europe as the second millennium approaches do with that Byronic heritage? Byron, 'a forerunner of modern communication theory', recognised that a poet might have special devices, and an 'aura', with which to communicate his ideas. Consequently, he consciously took on the role of the seer, the prophet, a typical function of the poet in antiquity; in doing so he was able to influence the course of history. In our region we cannot but see how important the role of writers, poets was all through the 19th century and in the recent social changes, many of whom became freedom fighters, presidents and prestigious politicians of the region. They consciously or unconsciously imitated a model, thus they can be regarded as the heirs of the Byronic and the ancient Greek legacy.

Notes

(1) This is from an unpublished passage of the letter written on May 1, 1807, quoted by Leslie A. Marchand, 1988. *The Development of Byron's Philhellenism*. In: *Lord Byron. Byronism—Liberalism—Philhellenism*. Athens: The University of Athens. 120.

(2) The manuscript of this letter rests in the Library of the *British School of Archeology* in Athens.

References

Byron, G.G. 1933. *Poetical Works of Byron*. ed. by Paul Elmer More. Boston: Houghton-Mifflin.

Campbell, J. 1956. *The Hero with a Thousand Faces*. New York: World Publishing. He took this word from Joyce, J. 1939. *Finnegans Wake*. New York: Viking Press. 581.

- Muggeridge, M. 1972. *The green stick*. In: *Chronicles of Wasted Time*. vol. I. London.
- Hazlitt, W. 1967. *The Complete Works of William Hazlitt*. New York: AMS Press. Letters vol 1.–12. 1973–82 *Byron's Letters and Journals*. 12 vols. Cambridge: Belknap–Harvard UP.
- Levin, H. 1958. *The Broken Column: A Study of Romantic Hellenism*. London: Faber and Faber.
- Williams, H.W. 1820. *Travels in Italy, Greece and the Ionian Islands*. Edinburgh: Constable.

Megvásárolható a Corvina Könyvklubjában:

1051 Bp., Vörösmarty tér 1. II. em. 201.

Nyitva:

hétfőtől csütörtökig 9–16 óra,
pénteken 9–14 óra között.

Telefon: 317-5185

Cheltenham Ladies College 1853-ban alapított előkelő → *Public school* lányok számára

chemistry „felvilágosult”, „művelt”, „divatos” emberek már csakis a rokon- és ellenszenv vegytanát értik rajta, mely *works or doesn't work*.

Chequers (Court) a mindenkori brit miniszterelnök vidéki rezidenciája Londontól északnyugatra, a *Chiltern Hills*-ben (a → *Cotswolds*-ban) 1917 óta.

Cheshire Cat a macska az → *Alice in Wonderland*-ben, mely lassan eltűnik a szem elől, mígnem csak a mosolya (vö. „... mint a fakutya”) marad belőle a légben lebegve.

Cheshire cheese eredetileg *Cheshire*-ben készített, tömbben vagy szeletelve árult, fehér, száraz és morzsálló, a sőt-lantól (*mild*) a csípősig (*sharp*) terjedő ízű sajt; laza állaga révén könnyen penészedik, és így készül a *blue Cheshire*, amit azelőtt egyszerűen romlottnak tekintettek.

Cheviots alacsony heglánc Northumberlandben, Anglia és Skócia határán, mely évszázadokon át volt csetepaték színhelye.

Close-reading analysis and historical approach in studying 17th century English drama

Pálffy István

Granting the supposition that even at the earliest stage of writing drama in England (i.e. the 16th century and the first half of the 17th), playwrights never ceased to transform their 'shock-like' socio-political experiences¹ into certain dramatic forms, one can feel entitled to maintain that the plays of the most popular dramatists of the 1620s, those by Middleton and Massinger, were meant to be direct reactions to the social and political events of the day and also to be expressions of their decidedly oppositional stance.

This opposition, however, can only be revealed and proved if the texts of their dramatic writings are subjected to an analysis that enables the student of their dramas to identify the stage events in their plays with the actual social-political events of the day, i.e. what I call the historical close-reading approach.

An unmistakable proof of the opposition of both Middleton and Massinger can be if the links between Middleton's *A Game at Chesse* (1624) and Massinger's *The Roman Actor* (1625) are established by the method referred to above. Furthermore, this method cannot fail to make it clear that Middleton's satire must have been interpreted as impertinently mocking the Duke of Buckingham, the all-omnipotent favourite of James I's and then Charles I's, whose wrath brought about the suppression of Middleton's play in August 1624.

A number of passages in Massinger's *The Roman Actor* (those spoken by Paris and Aesopus in Act I, Scene 1, and the references to Aretinus, Ceasar's spy and his anti-theatre sentiments in Act I, Scene 2) also appear to apply to the Duke of Buckingham, as sworn enemy of actors and theatres, especially when Aretinus, Ceasar's spy, comes to accuse the actors of Rome saying:

"You are they
That search into the secrets of time,
And under feigned names, on the stage, present
Actions not be touch'd at, and traduce
Persons of rank and quality of both sexes
And, with satirical and bitter jests,
Make even the senators ridiculous
To the plebeians."

(*The Roman Actor*, Act I, Scene 3, 43–51.)

What becomes clear from all that has been said above is that the essence of this close-reading method is bringing three seemingly independent factors

together: drama, history and contemporary politics. At the same time, I must admit that bringing these three under the common umbrella of studying drama is far from being anything new. Let me invite the reader to remember S.R. Gardiner, that remarkable English historian of the late 19th century, who did exactly the same as early as 1879, when in the August issue of *The Contemporary Review*, he published an article entitled "The political Element in Massinger", in which he seriously rebuked his contemporary historians of English drama for "not having stumbled on so an obvious fact as Massinger's use of contemporary events and political conditions for much of the material of his plays".²

Gardiner's discovery, his political approach to certain plays like Massinger's *The Bondman* (1624) and, more especially, his *Believe as You List* (date of composition unknown) came to a re-echoed and also reinforced by several critics of the 17th century English drama in the 1890s, as well as in the first decades of our century: R. Boyle suggested that if in *The Bondman* "for Sicily we read England, for Corinth we read Holland, for Carthage we read Spain, for Timoleon we read Maurice (i.e. Maurice of Nassau – I. P.), we have a summary of the political tendency of the play" (Boyle : 234).

In his monographic work on Massinger, A.H. Cruickshank (Cruickshank 1920) made the following statement: "There is much in Timoleon's speech in the senate 3 which seems to contain references to the England of the day". Commenting on the political elements in the same play in his editorial preface to its 1922 Princeton edition, B. Townley Spencer went even so far as to declare that "the possession of even a slight knowledge of the conditions in England during 1620–1624 reveals a situation analogous to that which Massinger invented for Sicily." (Spencer 1922:15) Neither did Thomas Dunn in his Philip Massinger; *The Man and the Playwright* (1957) fail to maintain that "in many of Massinger's plays we have a treatment of the politics of the day so plain and transparent, that anyone who possesses only a slight acquaintance with the reigns of the first two Stuarts can read it at a glance" (Spencer 1922: 17).

Authorities who had accepted Gardiner's idea without any reservation could be quoted with no end; on the other hand, however, it is worth mentioning that however powerfully this approach was recommended by prominent critics, it came to be challenged by almost as many authorities, especially those that were and have been ever since, scandalised by the idea of bringing drama, history and contemporaneous politics under the same umbrella. Massinger's recent editors, Edwards and Gibbons e.g., emphatically disagreed with the Gardiner-inspired view, and commenting on Massinger's *Believe as You List* – termed by Gardiner "a transparent commentary of Frederick's, the Palatine's fate" – said that "there are too many discrepancies for the play to be read as a sustained political allegory" (Gardiner 1958 vol.I: 25).

Prior to Edward and Gibbons, A.W. Upton had expounded his view that critics of the Jacobean drama had been wrong when they had rashly tried to find "a bird in every bush", i.e. had done whatever they could in order to find political allusions in every line of the Jacobean or Carolines, and especially in

the dramas of Massinger's (Upton 1929: 1038–48). This view of Upton's was accepted and even further elaborated by A. Gross (Gross 1966: 279–290) and since then the method of "seeking to find a bird or two in every bush" had become more or less discredited, especially in the 1960s, when Patrick Crutwell's *The Shakespearean Moment* came out, and his dictum that "links between literature and extra-literary factors are things of great subtlety, and are to be investigated with appropriate caution" came to be accepted together with his other maxim that "the whole art consists in keeping your historical knowledge always under the guidance of the literary view" (Gross 1966: 16).

But this is exactly what I endeavour to do here: to try to explore the extra-literary backgrounds of two characteristically Stuart plays, *A Game by Chesse* by Thomas Middleton and Massinger's *The Roman Actor* and, while exploring them, I would like to keep historical information "under the guidance of the literary view".

A Game at Chesse, this unique piece of political satire in the 17th century, is only too well known to need any detailed presentation here. As universally known, its fierce anti-Catholic and anti-Spanish invectives made it the most popular and successful stage-production of the 1620s, and a true reflection of the general political sentiment of the day. It had the longest run ever heard of in the 17th century: nine performances in just a bit more than one week's time, from 6 to 14 August 1624, were an unsurpassable record in England at that time, and so were the many thousands of spectators that flocked to see the play before it was suppressed on 14 August, with the Company's (The King's Men!) licence withdrawn and the members summoned before the Privy Council and released only when 300 pounds were deposited as bail. As author of the play, Middleton, too, was to appear before the Council, but he was wise enough not to do so and sought refuge in the City, remaining in hiding till the matter died down to nothing, and the authorities came to accept that the allegorical figures in the play, all chessmen, like The Black Knight (alias Gondomar, Ambassador of Spain), The Fat Bishop (Marco Antonio de Dominis, the time-serving bishop of Spalato), The White King (James I of England himself), The White Knight (Charles, Prince of Wales, later of England) and several others including the White Duke for Buckingham were mere *dramatis personae* bearing – 'just by chance' – certain resemblance to real persons.

This is how *A Game at Chesse* turned into a nine-day-wonder in the 1620s. A 'period-piece' as it was, it failed to attract critical interest either in the past or today, so that no critic so far has tried to establish links between Middleton's *The Roman Actor* (1629), a play he called "the most perfect birth of his Minerva".

The subject of the play is the classic triangle-story between Emperor Domitian, his wife Dimitiana, and Paris, the actor – as narrated by Suetonius in *De Vita Caesarum* Book VIII, and also by Dio Cassius. The play had been interpreted as a special sort of 'revenge tragedy' mingled with a peculiar stage-presentation of imperial tyranny, conflicting sentiments of hatred and love, duty and honour, all that was likely to make it a hit. *The Roman Actor*, however, came to be the most representative play of the Stuart theatre because of

the role of Paris, the Roman actor, a character that does not cease to dominate the stage, especially in the first and the third scenes of Act I, so much so that these scenes could be compressed into a strange one-act day in 1854, and were played under the title *The Drama's Vindication, or The Roman Actor*. This piece ended with Paris's celebrated 'apology of actors', i.e. his speech delivered in the Senate of Rome defending the histrionic art (Act I, Scene 3, 60–163).

At this juncture, one is tempted to ask how these scenes made their way into the play, and also how they could come to be a sort of a self-contained prologue to what actually was a dramatic transcription of Suetonius and Dio Cassius.

Now, it is the method I called "historical close reading" that comes to help: the dialogue between Paris and his fellow-actors (Act I, Scene 1) is about the Rome of Domitian; this Rome, however, is surprisingly similar to the London of the late 1620s, so much so that one feels entitled to suspect that it is not Rome at all, but the London of the Stuarts that the protagonists are talking about. All this comes to culminate in Latinus' lines:

"A litter borne by eight Liburnian slaves,
To by diseases from a glorious strumpet,
The most censorious of our Roman gentry,
Ny, of the guarded robe, by senators,
Esteem as easy purchase."

(*The Roman Actor*, Act I. Scene 1, 17–23.)

This speech – most especially its first line's reference to the *litter*, i.e. the sedan-chair – did not fail to strike the critics' eyes, who, hunting for 'the bird in the bush', immediately identified the Aretinus of Massinger's play with the Duke of Buckingham, who in the early 1620s had introduced the sedan-chair to England and thereby provoked a justified uproar among the common people, and was – as Hume put it – "seriously censured for compelling human beings to do a job which otherwise should be done by animals" (Hume 1760: 63)

Similar allusions, references and classical parables are often found in both the plays of Massinger's and his contemporaries' to prove that the memory of Middleton's satire was still alive and remained the talk of the town, and also that a stage-atmosphere recalling London of the 1620s came to be established. In this stage-atmosphere, the lines spoken by Aesopus, third actor in Act I, Scene 1, identify Rome with the London of the Stuarts:

We have enemies,

And great ones too, I fear. This given of lately,
That Consul Aretinus, Ceasar's spy,
Said at his table ere a month expired,
For being gull'd in our last comedy,
He would silence uf for ever

(*The Roman Actor*, Act I, Scene 1, 35–41)

This passage obtains real significance, with the clear reference to Middleton's having "gull'd the Duke of Buckingham" in his *A Game at Chesse* as 'the obese, womanising White Duke' (i.e. White Rook), which had just added to Buckingham's traditionally anti-theatrical feelings.

It is but small wonder that Massinger embedded his Roman tragedy in contemporary English politics. He belonged to the circle of the Herberts, who – especially the Earl of Pembroke, Lord Chamberlaine, all sworn enemies of Buckingham – were, as silent supporters, heavily involved in the '*A Game at Chesse-affair*'. As a client of the Herbert-clan, Massinger must have been familiar with a great many details and must have possessed a thorough background knowledge of the investigations that followed the performance of Middleton's play.

As far as public attention is concerned, it was focussed on some mere facts alone; no information was available about what was going on behind the scenes, i.e. what was going on in the Privy Council; in James I's Woodstock Court, and in the Lord Chamberlain's office. The players could have given out much about what had passed in the Council, but again it is obvious that they were not too keen about making their ordeal public, and that it was only in small family circles and among their close friends that the affair was talked of.

In the light of all this, Paris's apology for the actors and the theatre, i.e. the climax of the clash between Aretinus and Paris in the Senate of Rome (Act I, Scene 3) can be read as what it was intended to be: an artistic expression of the author's theory of drama, according to which the purpose of the play is to illustrate the precepts of the philosophers, and that the theatre is one of the most effective means of ethical and political instruction. At the same time, the Roman actor's speech and the drama as a whole are invaluable aids to us to discover Massinger's personal attachments and political commitments.

Such and similar conclusions are evidently come to by a careful historical close-reading analysis, and also, this is how A. Ward's famous dictum on Massinger can be explained and justified: "Of all playwrights, Massinger perhaps more largely than others – so said Ward – exposed himself to the charge of endeavouring a 'search into the secrets of the time' and 'under feigned names on the stage to present actions not to be touched at'" (Ward 1899: 210). The way Massinger did all this can be uncovered by what I term an 'historical close-reading', by which his personal attachments as well as political commitments can be discovered once these attachments and commitments are clarified, Philip Massinger ceases to be just one of the faceless, shadowy playwrights of Jacobean /Caroline England, but emerges as a deeply committed dramatist with definite political and ethical views that he never failed to express in his dramatic work.

Notes

- (1) For what I mean by “shock-like socio-political experiences”, see Pálffy I. 1977. *Byron and His Dramatic Self-Portraits*, Hungarian Studies in English, XI, Debrecen 39-54.; and also Pálffy I. 1970. *The Dialectics of Experience and Intention in Modern English Drama*. In: *British Drama and Theatre from the Mid-Seventies*, Rostock. 67-75.
- (2) The relevant passage referred to is as follows: “It is quite unintelligible to me that, with the exception of a few cursory words in Mr Ward’s *History of English Dramatic Literature*, no previous inquirer should have stumbled on a fact so obvious. I mean something very different from those chance allusions which are so often taken as evidences that a poet is taking a direct part in contemporary politics. I mean that Massinger treated the events of the day under a disguise hardly less thin than that which shows off the figures in the caricatures of Aristophanes or the cartoons of Punch.” *The Contemporary Review*, 1879. August: 495.
- (3) The actual lines in *The Bondman* (Act I, Scene 3, 203–230) Cruickshank refers to run like this:

“Timoleon:

First, then, a word or two...

Concerning your ill government of the state;

In which the greatest, noblest and most rich

Stand, in the first file, guilty.

You have not, as good patriots should do, studied

The public good, but your particular ends;

Factious among yourselves, preferring such

To offices and honours, as ne’er read

The elements of saving policy;

But deeply skilled in all the principles

That usher to destruction...

Your senate house, which used not to admit

A man, however popular, to stand

At the helm of government, whose youth was not

Made glorious by action; whose experience

...gave warrant to his counsels, is now filled

With green heads, that determine of the state

Over their cups, or when their sated lusts

Afford them leisure; or supplied by those

Who, rising from base arts and sordid thrift,

Are eminent for their wealth, not for their wisdom

Which is the reason that to hold a place

In council, which was once esteem’d an honour,

And a reward for virtue, hath quite lost Lustre and

Reputation, and is made

A mercenary purchase...”

And how significant it is that right here, Timagoras comes to comment on Timoleon’s speech, saying: “He speaks home”.

References

- Boyle, R. 1908. Beaumont, Fletcher and Massinger In: *Englische Studien*. IX. Berlin.
 Cruickshank, A.H. 1920. Philip Massinger. Oxford: OUP.
- Hume, D. 1760. *A History of England*. Edinburgh.
- Gardiner, S. R. 1879. The political element in Massinger. *The Contemporary Review*.
 August . 495.
- Gross, A. 1966. A Contemporary politics Massinger. *Studies in English Literature*. VII.
 London.
- Massinger, P. 1958. *Collected Works of Massinger*. Cambridge: CUP.
- Spencer, B.T. (ed.) 1922. *Massinger's The Bondman*. Princeton.
- Upton, A.W. 1929. Massinger and Contemporary Politics. *Publications of Modern
 Literary Association*, 44. New York.
- Ward, A.W. 1899. *A History of English Dramatic Literature*. Vol. II. London.

Modern Nyelvoktatás

Alkalmazott nyelvészeti szakfolyóirat

A Corvina Kiadó gondozásában évente négyszer megjelenő folyóirat lapjain hazai nyelvpolitikai kérdésekről szóló írások és kutatási eredményeket publikáló tanulmányok mellett helyet kapnak neves külföldi szaktekintélyek cikkei is. A recenziós rovatban idehaza és külföldön megjelent nyelvészeti és nyelvkönyvekről, valamint a nyelvoktatás szolgálatába állított szoftverekről olvashatók ismertetőik. A hírvonat kongresszusokra és egyéb aktuális eseményekre hívja fel a nyelvtanárok figyelmét.

A folyóirat megvásárolható a Corvina Könyvklubban:

Budapest V., Vörösmarty tér 1. II. em. 201. (tel.: 317-5185),

(hétfőtől csütörtökig 9 és 16 óra, pénteken 9 és 14 óra között)

A klubban kedvezményes áron kaphatók egyéb kiadványaink is

Megrendelhető a kiadó kereskedelmi osztályán:

1364 Budapest 4., Pf. 108.

(Telefon: 317-8379, Fax: 318-4410, E-mail: corvina@mail.matav.hu)

Informatív és emocionális reklám

Salánki Ágnes

Tanulmányomban megvizsgálom a reklám két fajtájának, az informatív és az emocionális reklámnak azon hatáskeltő nyelvi és szemiotikai elemeit, amelyek a vásárlókedv növeléséhez, a vevő választásának „megkönnyítéséhez” hozzájárulhatnak. Elemzem az egyes reklámhordozók lehetőségeinek, ill. korlátainak figyelembe vételével a reklámfogások sajátosságait.

A reklámozás lehetőségei természetesen nagymértékben függenek az egyes reklámhordozóktól, legyenek azok hagyományosak (napilapok, folyóiratok, plakátok, rádió- vagy TV-reklámok) vagy új típusúak, mint például a Teletext vagy az Internet. Mindegyiknek megvannak a maga sajátos lehetőségei és korlátai, gondoljunk csak az újságokban a hirdetések elhelyezésére, a betűtípus megválasztására, az egyes folyóiratok olvasóinak speciális érdeklődési körére. A megfelelő elhelyezés a plakátok esetében is jelentősen hozzájárulhat a termék vagy a szolgáltatás sikeréhez. A rádió-, ill. TV-műsorok között sugárzott reklám esetében a műsört feltehetően hallgatók, nézők társadalmi státusát, életkorát, iskolai végzettségét is figyelembe kell venni. A rádió- és TV-reklám esetében igen nagy szerepe van a hanghatásoknak, az utóbbinál a képeknek, a színeknek, a cselekménynek (Huth – Pflaum 1986, Schweiger – Schratte-necker 1989, Schenk – Donnerstag – Höflich 1990, Schürmann 1993).

A reklámszakemberek által alkalmazott módszereket azonban nem csupán a reklámhordozók sajátosságai, hanem a reklám fajtái is meghatározzák. Itt – jelentősnek nevezhető magyar szakirodalom hiányában – elsősorban a német szakirodalomra támaszkodva elválasztom egymástól az ú.n. „informatív” és „emocionális” reklámot, amely megkülönböztetés a magyar reklámok esetében is helytálló. Ugyanis a reklám jellegét az árucikkek tulajdonságai és a piaci helyzet is nagymértékben befolyásolja.

Alapvetően pszichológiai, sőt pszichoanalitikai megközelítés alapján jutottak a szakértők arra a következtetésre, hogy jelentős beruházások esetén (autóvásárlás, műszaki cikkek beszerzése), ahol nagy értékű, hosszú távon használatos árucikkről van szó, a vásárló bővebb információt igényel, minél többet meg szeretne tudni a megvásárlandó termék előnyeiről, esetleges hátrányairól. Erre szolgál az informatív reklám, amely igyekszik minden tekintetben kielégíteni a vevő kíváncsiságát, ám ügyes fogalmazással képes a reklámozott terméket a lehető legjobb színben feltüntetni a fogyasztó előtt.

Az óriási konkurrencia miatt azonban még ez sem elég a reklámhatás eléréséhez. Ilyenkor a cégek az emocionális reklám módszereihez folyamodnak, a vásárló figyelmét találó, az emlékezetben nagy valószínűséggel rögződő képekkel, sokatmondó (és főleg sokat ígérő!) szlogenekkel kívánják felkelteni.

Csekély értékű árucikkeknel a fogyasztó egyértelműen „hangulati alapon” dönt, jobban hagyja magát befolyásolni az érzelmi hatásoktól, döntéseit köny-

nyebben, intuitív módon hozza meg. Ez esetben túlnyomórészt tehát az emocionális reklámnak jut a nagyobb szerep (ld. élelmiszerek, élvezeti cikkek, mosóporok, tisztító- és kozmetikai szerek stb.). A termékről itt alig kapunk információt, ill. az egymáshoz olyannyira hasonló árucikkek tulajdonságai, amelyeket a reklám megnevez, oly csekély mértékben különböznek egymástól, hogy nem indokolhatják racionálisan döntéseinket (Hantsch 1972, Mayer 1990, Schenk – Donnerstag – Höflich 1990).

Jelen tanulmányomban részletesen vizsgálom e két reklámtípus jellegzeteségeit, példákat hozok azok különböző megnyilvánulási formáira.

Röper (1989) megkülönbözteti a reklám „jó” és „rossz” arcát. Jónak az informatív reklámot tartja, míg az emocionálisat, amelyet más néven szuggesztívnek is nevez a szakirodalom, egyértelműen elutasítja. A reklám két oldala – a fenti érveket és a megrendelők szándékait tekintve – valószínűleg nem határolható el egymástól ilyen mereven. Különböző követelményeknek tesznek eleget, amit a reklámozott termék jellege nagymértékben indokol.

Az informatív reklám arra korlátozódik, hogy az áru minőségéről, a kínálatról, esetleg az árról adjon felvilágosítást. A reklámozott termék funkcionális sajátosságainak tárgyilagos ismertetésére szorítkozik, ezáltal pozitív befolyással lehet a hatáskeltés kognitív folyamataira.

Az informatív reklám segít a piaci helyzet áttekintésében, ezzel a fogyasztót szolgálja. Minél nagyobb a kínálat és a vevő választási lehetősége, annál intenzívebben szorul rá arra, hogy széles körű információkat kapjon. Az informatív reklám alternatívát kínál, növeli a konkurens cégek közötti piaci versenyt. Korrekt, tudományos megítélésen alapuló adatokat tartalmaz a termékről, hozzájárul a fogyasztó minél átfogóbb informálásához. Ezzel a reklámtípussal találkozunk például a gyógyászati termékek, műszaki cikkek esetében.

(1) „Coldrex + C vitamin

Egyetlen gyógyszerrel a megfázás és az influenza megannyi tünete ellen!

Atsegít az éjszakán, kigyógyít a megfázásból!

– csillapítja a fájdalmat

– csillapítja a lázat

– enyhíti a torokfájást

– megszünteti az orrfolyást és az orrdugulást

– C vitamint tartalmaz

A Coldrex tablettá nemcsak felnőtteknek, hanem gyermekeknek is adható 6 éves kortól. Nem irritálja az emésztő szerveket, így az érzékeny gyomrúak is használhatják.

A Coldrex forróital kétféle izesítésben is kapható: citrom és fekete ribizke.

Gyorsabban felszívódik a tablettáknál, ezért gyorsabban fejti ki hatását.

Kíméli a gyomrot. Nem tartalmaz koffeint, ezért nem zavarja az alvást.

Pótolja a megfázás és influenza alatt a szervezet számára gyakran hiányzó C-vitamint. Mézzel édesíthető, ami még kellemesebbé teszi a fogyasztást.

Javasolt adag: 1–2 tablettá, legfeljebb naponta 4-szer, vagy 1 tasak por feloldva 1 csésze forró vízben, legfeljebb naponta 4-szer.

A Coldrex különleges összetételének és C-vitamin tartalmának köszönhetően Ön és családjának tagjai hamarabb térhetnek vissza egészségesen a hétköznapi életbe, mintsem azt gondolná!”

A fenti példa tehát az informatív reklámszövegek közé tartozik, ennek ellenére a meggyőzés számtalan emocionális eszközt tartalmazza. Az első mondatban a számnevek által kifejezett antitézis azt kívánja hangsúlyozni, hogy ez az *egyetlen* szer elegendő, hogy a megfázás *valamennyi* tünetétől megszabaduljunk. Ezen alapgondolat indoklásaként következik mindazoknak a „cselekedeteknek” a felsorolása, amelyekre a megszemélyesített szer önmagában is képes (*csillapít, enyhít, megszüntet* stb. ..) A használati utasítás „*hanem ... is*”-szerkezete azt hangsúlyozza, hogy a fogyasztó kedvére választhat, mely formában kívánja alkalmazni ezt a nélkülözhetetlen gyógyhatású készítményt. Még a tagadó mondatok is kizárólag pozitív információkat közölnek a termékről (*nem csak felnőtteknek, nem irritálja az emésztőszerveket, nem tartalmaz koffeint, nem zavarja az alvást*). A meggyőzés eszközeként alkalmazzák a közép fokú mellékneveket is (*gyorsabb, kellemesebb, hamarabb, egészségesebb*).

Tekintettel arra, hogy a piaci verseny a gyógyhatású készítmények között is egyre kielezettebb, a reklámozó szándéka sem szorítkozhat csupán a laikus tájékoztatására, hanem az általa reklámozott terméket minél előnyösebb színben kell feltüntetnie. Ezért alkalmaz az informatív tünő reklám is egyre több appellatív elemet, hogy a fogyasztó emlékezetében minél jobban megmaradjon. E célra kiválóan alkalmasak a képi hatások (pl. a gyógyszertárakban található szórólapokon), amelyek – a részletes tájékoztató mellett – többnyire a termék képét is tartalmazzák, ami – szükség esetén – a szer könnyebb felismerhetőségéhez járulhat hozzá. Nem ritkán ez például egy szenvedő ember fotójával párosul, aki a szertől remél enyhülést bajaira. Időnként a szórólapok a páciens képét kétszer is közlik: először a szer szedése előtt, majd utána. A két kép különbsége a termék „valódi hatásosságáról” tesz tanúbizonyságot, és igen szuggesztív hatást gyakorolhat a potenciális vásárlóra.

Időnként az emocionális hatást még egy-egy találó szlogen is fokozza („*Nilacid. Saván fogja!*”). Itt a szójáték tömören utal a szer hatásának lényegére, ugyanakkor – az idiomatikus kifejezést szójátékkal némiképpen módosítva – kitűnően alkalmas arra, hogy az emlékezetünkben megmaradjon.

Ugyanígy a hatáskeltést célozza a Reach fogkefe szintén informatívnek tekinthető reklámja, amely a tudományosan igazolható tények – ismét számos appellatív elemet tartalmazó – részletezése mellett („*a termék tudományos kutatások eredményeként született*”, „*a többszintű sörterendszer rendkívül hatékonyan tisztít*”, „*vékony, hajlított nyakának köszönhetően könnyen hozzáfér a nehezen megközelíthető, hátsó fogakhoz is*” stb.) célszerűnek tartja a figyelemkeltő „*Reach. Hogy a fog valóban jövő idő legyen!*” szlogen alkalmazását is. A szlogen sajátos szójátéka, amely a szánkban lévő fogak és a jövő idő segédigéjének homonímiáján alapul, nagymértékben hozzájárulhat a reklám hatásosságához.

Hasonló jelenséget tapasztalhatunk az autóreklámok esetében is, ahol a gyártók által kifejlesztett legmodernebb típusok esetében a technikai részletek széles körű ismertetése a fogyasztó választását nem képes valójában megköny-

nyíteni, hiszen gyakorlatilag mindegyik típusban megtalálható a szervőrkormány, a központi zár, a légzásák, az ABS stb. Csupán a pénztárcánktól függ, képesek vagyunk-e mindezt a luxust megfizetni. Ha igen, emocionális hatások befolyásolnak minket abban, melyik szalon felé is vegyük utunkat. A választást így a reklámozott jármű izléses fotója és egy-egy – a márkához szigorúan kötődő – szlogen könnyíti meg.

Ezen fényképek jellegzetes vonása, hogy az autót esztétizálják, a valóságból mintegy kiemelik. A háttérrel többnyire nem valódi táj képezi, hanem egy szürreális, kihalt terület, ahol a kellemesen megválasztott pasztellszín harmonizál az autó színével. A képen csupán a kocsi látható, a rendszámot – természetellenes módon – a márkanév helyettesíti. Az autó vadonatúj, semmi jelét nem mutatja tényleges rendeltetésének.

Ugyanígy a márka melletti döntést sugallják a többnyire két olvasattal bíró szlogenek („*Mitsubishi. Élmény vezetni.*”, „*Peugeot. Vezetni mindig élvezet.*”, „*Ford Fiesta. Mások előtt vezet*”, „*Volvvo. Vezetésre született*”). Ezek többsége általában tartalmaz valamiféle utalást a konkurens termékekre, hangsúlyozva az éppen reklámozott márka felsőbbrendűségét. Ha az autót státusszimbólumnak tekintjük, amely tulajdonosa pozícióját, társadalmi és anyagi helyzetét hivatott igazolni, akkor minden bizonnyal sikeresnek tekinthetők ezek a szlogenek. (Packard 1958)

Sokkal racionálisabbnak tűnik azonban az az érvelés, amely az autó biztonságosságát, megbízhatóságát emeli ki, mint pl. a Volkswagen szintén két olvasattal bíró szlogenje („*Biztos lehet benne!*”).

Bár – mint a fenti példák bizonyítják – az informatív reklám sem mentes bizonyos emocionális hatásfokozó elemektől, mégis külön csoportot képeznek azok a reklámok, ahol a hatás a már megnevezett okokból kizárólag szuggesztív elemekkel érhető el. Az emocionális reklámok esetében az információközlés gyakorlatilag teljesen elmarad, a fogyasztót a termék valóságos funkcionális tulajdonságaitól függetlenül olyan benyomások érik, amelyek őt vásárlásra ösztönzik. Ez a módszer elsősorban a már telített piacokon nagy jelentőségű, mivel a reklámozott terméket képes elhatárolni a konkurencia kínálatától.

Az emocionális reklám lényege elsősorban a képeken alapul, amelyek bizonyítható módon jobban aktivizálják a vásárlót, mint a szöveg. A reklám interpretálását a képi és a szöveges elemek összefonódása nagymértékben elősegíti. A képeknek szimbolikus hatásuk lehet, az általuk közvetített információ könnyebben és gyorsabban dolgozható fel, mint a verbális, így pozitívan befolyásolhatják a termék megítélését (Martineau 1959, Schenk – Donnerstag – Höflich 1990).

A jól megválasztott képi elemek (pl. egy gyönyörű, csábító fiatal lány fotója a termék képe mellett), a megfelelő színek alkalmazása jelentősen hozzájárulhatnak figyelmünk felkeltéséhez (Edler 1966, Schenk-Donnerstag-Höflich 1990, Schürmann 1993). Főként a képek azok, amelyek segítenek megteremteni egy-egy termék saját image-ét, amely azt mindvégig kísérni fogja. Jó példa erre a Marlboro-reklám jóképű cowboy-a, aki férfias erőt sugározva évtizedek óta képes sikerre vinni az általa reklámozott cigarettamárkát.

Ezen image kialakítására a színek is képesek, amelyeknek hagyományosan is

évszázadok óta jelentést tulajdonítunk. Bizonyos színek tudatunkban, sőt tudatalattinkban is meghatározott tulajdonságokkal kapcsolódnak össze. Míg a piros és a sárga derűt sugároz, a rózsaszín a gyengédség jelképe stb. Miért ne használná ki ezt a lehetőséget a reklám is, hogy egyes árucikkeket sikerre vigyen? Gondoljunk csak a kék szín szimbolikus jelentésére, amely tisztaságot ígér, és ragyogó eszköze lehet a mosóporok népszerűsítésének („*Tomi kék erővel!*”). A Benson and Hedges cigarettamárka elegáns doboza pedig, színarany színével a termék kiváló minőségét sugallja.

A képi elemeken és színhatásokon túl azonban nagy jelentőségű lehet az emocionális reklám esetében – az egyes reklámhordozók lehetőségeitől függően – bizonyos szövegrészek eltérő színnel vagy betűtípussal való kiemelése, a hirdetés elhelyezése, a hangfekvés, a beszéd dinamikája, a háttérzene, a reklámspecifikus szóösszetételek, szójátékok stb. (Röper 1989, Meffert 1989, Esch 1994).

Az emocionális reklámban leggyakrabban felfedezhető elemek, az élvezet, a siker, a természetközelség, az egészség, a szabadság, az erotika, ám – különösen a biztosítótársaságok reklámjában – nem ritkán megtalálhatjuk a félelemkeltés eszközeit is.

Nézzünk néhány példát az említett tényekre vonatkozóan:

(2) „*ASTOR ... és élménnyé válik a pillanat.*”

A szlogen önmagában szinte semmitmondó, csupán a termék azon tulajdonságát hangsúlyozza, amely a pillanat „megszépítését” tartja szem előtt. A „pillanat” a legfontosabb, amelyet meg kell ragadni, és élvezni kell. A képpel összhangban képes a hatás kiváltására, amelyen egy nyilvánvalóan jobb társadalmi réteghez tartozó nyakkendő, vidám, fiatal úr egy mosolygó, csinos és – megjelenését tekintve – hasonló társadalmi réteghez tartozó fiatal hölgygel nyáron egy presszó teraszán, terített asztalnál cseveg. Természetesen a reklámozott cigaretta sem hiányzik a képről, a szlogen és a fotó összhangja azonban a pusztán nyelvi elemeknél sokkal többet sugall.

Itt lenne érdemes utalni a reklám azon módszereire, hogyan képesek bizonyos társadalmi rétegeket mind nyelvi, mind képi elemekkel megcélozni. Hiszen ha az Astor reklámját a Symphonia-éval összehasonlítjuk, egyértelmű, hogy különböző társadalmi rétegeket kell megszólítanunk. A nyelvi elemek a Symphonia reklámjánál valójában a kép nélkül semmitmondóak. A „*Különösen odafigyelünk rá, mert a miénk.*” szlogen, főként a termék hazai jellegét hangsúlyozza, mintegy hazafias gondolkodásmódra ösztönözve a potenciális vásárlót. A „*Nagy utat tettünk meg.*” a régi világot bemutató fekete-fehér és a modern kor (nem Volvóval, hanem motorkerékpárral közlekedő!) emberét ábrázoló színes kép kontrasztja nélkül önmagában sokkal kevésbé lenne képes arra, hogy a márka minőségének javulását érzékeltesse.

A ma embere számára elvileg adott a lehetőség, hogy a maga szerencsésének kovácsa legyen. Sok cég ennek a csábító lehetőségnek a megcsillantásával próbál reklámhatást elérni.

(3) „Iroda 2000

Legyen irodája az Ön sikerének titka ...”

A bútorszaküzlet fenti reklámja szép és izléses berendezést kínál az Ön irodájának berendezéséhez. Mint a találó névválasztás is mutatja, vásárlóik a jövő sikeres üzletemberei, akik megítélésében klienseiknek és más üzleti partnereiknek az igényes környezetről kialakult véleménye a sikeres tevékenységhez nagymértékben hozzájárulhat.

Az alábbi szlogenben a sikeresség és a természetközelség verbális ígérete egyaránt megfogalmazódik:

(4) „Oriflame – Természetes kozmetikumok Svédországból. Önbizalmat ad a sikerhez.”

A természetes anyagok használatának pozitívumait, ami az egészség megőrzésében is segíthet, nagyrészt a kozmetikai cikkek vagy az élelmiszerek reklámjában hangoztatják:

(5) „Aquafresh Whitening. Nincs szebb fehérség, mint amit a természet adott.”

(6) „Danone. Legyen egészségesebb, ami finom.”

(7) „Flóra. Az íz, ami a szívnek is kedves.”

(8) „PANTENE PRO-V FÉNYES és ERŐS ... mert EGÉSZSÉGES

A haj vizesen a legsérülékenyebb. A Pantene B5 provitaminja behatol a hajgyökerekbe, és táplálja a haját; így az egészségesen fénylő és erős lesz. Mert a fény és az erő az egészségben gyökerezik. PANTENE PRO-V AZ EGÉSZSÉGES HAJ TERMÉSZETES FÉNYE”

Az említett példákban a meggyőzés módszere az explicit verbális eszközöknek, mint a reklám „kulcsszavainak” („egészség”, „természetesség”) a felhasználása, a nyelvtani fokozás alkalmazása. A szlogenek mondandója teljes mértékben megfelel korunk ideális életszemléletének, az egészséges életmód kialakítására való törekvésnek.

Az erotikus reklám jó példája lehet a jómódú és feltehetően kifinomult ízlésű (?) társadalmi réteg képviselőinek az alábbi módon, az alkalmazott főnevek és melléknevek gondos megválasztásával történő megszólítása:

(9) „BLACKVELVET

A BÁRSONYOS ÍZ CSÁBÍTÁSA

Hűvös elegancia és csábító titokzatosság. A bársonyosan simogató ízben e két érzés egyszerre ölt testet. Egy pillanatra csukja be a szemét, és engedjen az aranyló nedű csábításának!

Élvezze a pillanat varázsát ... ”

A fenti példa ellenére az erotikus reklám csupán elenyésző mértékben alapul verbális eszközökön. Többnyire a kép az, amely általában sötét vagy kellemsen pasztellszínű háttérrel, egy csinos és kacéran öltözött fiatal hölgy vagy egy vonzó, sportos külsejű ifjú fotójával, szavak nélkül, csupán a márkanév feltüntetésével kíván hatást kelteni.

Egyik jellegzetes eszköze az emocionális hatáskeltésnek bizonyos mondanó grafikus ábrázolással történő kiemelése:

(10) „*Holsten. Ha Újra szomjazik.*”

A példa alapján nyilvánvaló, hogy az egyszerű kijelentésnek tűnő szlogen éppen a betűtípus részleges megváltoztatásával képes reklámhatást elérni azáltal, hogy a homonímia lehetőségét, az „újra” lexéma és az „új-ra” ragos melléknév, mint szintaktikai szó alakjának egybeesését hangsúlyozza. Így nem csupán egy Magyarországon (akkoriban) újonnan bevezetett sörfajtára hívják fel a vásárló figyelmét, hanem egyben rendszeres fogyasztásra is ösztönzik őt.

Hasonló jellegű grafikus kiemelési módot találunk az „*EzR1 reklámötlet*” esetében is. A szójátékot tartalmazó, figyelemkeltő rövid szlogen a nevezett cigarettamárka reklámkampányának felhívásaként szerepelt folyóiratainkban a márkanévet egyben arra is felhasználva, hogy emlékeztesse az olvasót, mennyi ötlet születhet az emberek fejében, amelyek mind hozzájárulhatnak a kampány sikeres alakításához, mintegy így buzdítva cselekvésre, gondolkodásra őket.

Külön kell szólni bizonyos reklámoknak – a megjelenés helyét, módját illető – sajátos, az emocionális hatást fokozó elhelyezési lehetőségeiről is. Tipikus példa erre a Borsodi sör reklámja, amelyet a gyártó a Young and Rubicam reklámügynökséggel dolgozott ki, és amely 1997 nyarán Cannes-ben a „Bronz Oroszlán” kitüntetéssel kapta. (A versenyben az első és a második díjat nem adták ki!) Cannes-ban minden bizonnyal azt a leleményes ötletet díjazták, hogy a budapesti metró kapaszkodóin olyan reklámtáblácskákat helyeztek el, amelyek az adott szituációval (utazó, fogódzó emberek, tömeg tolongás, stb.) teljesen összhangba hozhatók. A márkát népszerűsítő szlogenek ennek megfelelően így szóltak: „*Tegyed fel a kezét, aki akar egy sört!*”, „*Nem kapaszkodna inkább egy korsó sörbe?*” stb.

Mint fentebb már említettem, többnyire biztosítótársaságok jellemző emocionális hatást kiváltó eszköze a reklámokban a félelemkeltés, amely főként az idősebb korosztályt szólítja meg és készíti az intézmény által kívánt cselekvésre (Packard 1958). Példa erre az itt olvasható szlogen a Generali-től:

(11) „*Jobb (f)élni, mint megijedni?*”

A Generali életbiztosításai azoknak szólnak, akik nem akarnak sem megijedni, sem félni. Csak nyugodtan, biztonságban élni.”

Hasonló taktikát alkalmaznak bizonyos biztonsági berendezések (hevederzárak, elektronikus biztonsági rendszerek) gyártói és forgalmazói is.

Irodalom

- Edler, F. 1966. *Werbetheorie und Werbeentscheidung*. Wiesbaden: Gabler.
- Esch, F.-R. (Hg.) 1994. *Expertensysteme für die Werbung*. München: Franz Vahlen.
- Hantsch, I. 1972. Zur semantischen Strategie der Werbung. In: *Sprache im technischen Zeitalter* 1972./42. 93–113.
- Huth, R. – Pflaum, D. 1986. *Einführung in die Werbelehre*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer.
- Martineau, P. 1959. *Kaufmotive*. Freiburg: Br. Rombach und Co. GmbH.
- Mayer, H. 1990. *Werbewirkung und Kaufverhalten. Unter ökonomischen und psychologischen Aspekten*. Stuttgart: Poeschel.
- Meffert, H. 1989. Werbe- und Mediaplanung. In: Szyperski N. (hg.) *Handwörterbuch der Planung*. Stuttgart.
- Packard, V. 1958. *Die geheimen Verführer*. Düsseldorf: Econ-Verlag GmbH.
- Röper, B. (Hg.) 1989. *Wettbewerb und Werbung*. Berlin: Duncker und Humblot.
- Schenk, M. – Donnerstag, J. – Höflich, J. 1990. *Wirkungen der Werbekommunikation*. Köln, Wien: Böhlau.
- Schürmann, U. 1993. *Erfolgsfaktoren der Werbung im Produktlebenszyklus*. Frankfurt/M., Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Lang.
- Schweiger, G. – Schrattenecker, G. 1986. *Werbung – Eine Einführung*. Stuttgart. New York.

Új tudományos folyóirat! Megjelenik évente kétszer!

FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

*Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés
elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*

1999. 1. évfolyam 1. szám

Megvásárolható, vagy megrendelhető:

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Fordító- és Tolmacsképző Csoport

Budapest, 1145. Amerikai út 96. (Colombus u. 87.)

Telefon: 36 12 512 537, Fax: 36 12 512 677/51

e-mail: kagardi@isis.elte.hu, aeiler@isis.elte.hu

A német személynevek használatának szociolingvisztikai aspektusai

Csernusné Ortutay Katalin

Bevezetés

A névtan (onomasztika) mindenekelőtt két terület vizsgálatára irányul: a személynevek és a helységnevek tanulmányozására, ez utóbbiak közé tartoznak a földrajzi neveken kívül az állatnevek, intézménynevek is. A történeti névkutatás szorosan összefügg más tudományágakkal, és fontos adatokkal szolgál a társadalomtudományok egyes ágainak kutatói, valamint mindenekelőtt a nyelvtörténet számára. Egy ideig a névkutatást pusztán történeti tudománynak tekintették, és kirekesztették a nyelvtudomány aktuális problémáival foglalkozó vitákból. Időközben azonban világossá vált, hogy az elnevezés és névhasználat vizsgálata kiválóan alkalmas arra, hogy a nyelv és a társadalom viszonyáról különböző ismereteket szerezzünk (szociolingvisztika), valamint arról is, hogyan bánnak a beszélők a nyelvvel (nyelvészeti pragmatika).

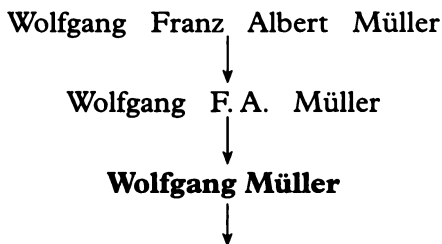
Mivel a személynevek tanulmányozása rendkívül sok aspektusból történik és igen szerteágazó problémákat vet fel, a német személyneveket csupán meghatározott szempontok alapján fogom vizsgálni. A német személynevek felépítésének áttekintése után a névelőhasználat szociolingvisztikai szempontú elemzésével foglalkozom, majd a személynév társadalmi szituációkban történő használatával.

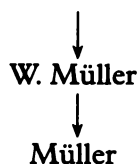
1. A német személynevek felépítése

A német személynevek vizsgálatakor azonnal észrevesz a magyar anyanyelvű beszélő egy jelentős különbséget: a családi név és az utónév sorrendjének különbözőségét a magyarhoz képest, mivel a német személynevekben első helyen az utónév áll, és ezt követi a családi név. Ez azonban nem annyira meglepő, mivel az idegen nyelvek többségében ez a személynevekre jellemző sorrend. A másik különbség nem annyira szembeötlő, mégis jelentőségteljes: legalább kettő, de igen gyakran három, négy utónevet is kap egy újszülött.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az összes utónevet minden esetben egyszerre használni is fogja, hiszen ez valóban túl hosszú lenne a hétköznapi életben, viszont hivatalos iratokban a teljes nevet szerepeltetni kell.

Nézzünk egy egyszerű példát:

Ebben az esetben a Wolfgang az első számú keresztnév, azaz *Erstvorname* (*Rufname*), a Franz Adalbert pedig úgynevezett *Folgevornamen*, illetve *Beivornamen*. Az előbbi német személynév magja (Kern des Gesamtamen): Wolfgang Müller. Bemutatkozáskor általában csak a személynév magját, tehát az első számú keresztnévből és családi névből álló változatot használják. A többi keresztnévet csak akkor használják a mindennapi életben, ha meg akarja különböztetni magát az illető a többi hasonló nevet viselő egyéntől.

A névadás (elnevezés) kétféle módon történik, formális és nem formális névadás keretében. A formális névadás gyakran valamilyen ünnepélyes ceremóniához kötődik, ide tartozik a keresztelő, valamely egyházi rendbe, kolostorba való belépés, a szabadkőművespáholyba történő felvétel, illetve egyéb világi névadási ünnepség, például a házasságkötés. Ennek a névadásnak mindig van írásbeli nyoma, és az adott név viselésére kötelezi az illetőt. Bár nincs kizárva, hogy valaki ezt a nevet megváltoztassa, ez a változtatás csak hivatalos, formális névváltoztatással lehetséges. Érdekes módon a keresztelésnél csak az utónévre (keresztnévre) keresztelnek meg valakit, és ennél az ünnepélyes aktusnál sokkal inkább a vallási közösségbe való felvétel, valamint a személy és nevének megáldása áll a középpontban.

A nem formális névadás ezzel szemben bármikor és bármilyen módon megtörténhet, teljesen függetlenül attól, hogy az illetőnek már van neve. Ennek általában nincs írásos nyoma, és senkit nem kötelez semmire, tehát nem kell ragaszkodnia sem a névadónak, sem az elnevezettnek a név használatához. Ide tartoznak a különböző becenevek, gúnynevek, csúfnevek.

Az elnevezést, névválasztást igen sok összetevő motiválhatja, ez a jelenség szoros összefüggésben áll kultúrtörténeti és társadalomtörténeti jelenségekkel. Ezzel kapcsolatban F. Debus kijelentésére szeretnék hivatkozni:

„Motive bei der Namengebung können schnell in der Namenverwendung überdeckt werden. Den Namen – und das gilt generell für alle nomina propria – wachsen, bezogen auf den Namenträger, neue Inhalte zu. Diese können schließlich vollkommen über die ursprünglichen dominieren.(...) Setzungs- bzw. Intentionswert und Kommunikationswert eines Namens sind demnach sorgfältig voneinander zu trennen. Im Schema lassen sich die Begriffe folgendermaßen ordnen:

NAMENGEBUNG	NAMENVERWENDUNG
Primärmotivation Intentionswert	Sekundärmotivation Kommunikationswert

Diese grundsätzlichen Unterschiede sind in der Personennamenforschung nicht immer genügend beachtet worden.” (Debus 1976: 56–67)

2. Névelőhasználat a német személynév előtt

2.1. A határozott névelő használata

A német normatív grammatika és stilsztika szerint a határozott névelő használata a személynév előtt nem tekinthető korrektnek. Azonban a harmadik személyben használt személynév említésekor, mindeneke előtt párbeszédekben, megfigyelhető a normától való eltérés. Ebben az esetben a személynévet más főnevekhez hasonlóan használják:

(1) *Das wird* *der Assistent* *erledigen.*
 der Schubert
 der Hans

vagy:

(2) *Kann ich* *die Kassiererin mal sprechen?*
 die Neumann
 die Inge

A jelzővel álló személynévet rendszeresen használják névelővel:

(3) *der junge Goethe, der Meier von nebenan*

A határozott névelő használata, illetve annak elhagyása, másképpen értékелendő keresztnév és családi nevek esetében. A keresztnév esetében a névelő általánosan használt, és stilisztikai szempontból semlegesnek tekinthető. Ezzel szemben a családi nevekénél a névelő használata udvariatlannak, lenézőnek, nyelvi szempontból hanyagnak számít. Ebből azonban nem következtethetünk arra, hogy a határozott névelőt ilyenkor egyszerűen el kellene hagynunk, mivel egyes szám harmadik személyben a név használata névelő nélkül ugyanolyan udvariatlan, mint határozott névelővel.

(4) *Haben Sie (den) Schulze noch nicht gesehen? – Nein, aber (der) Krüger wartet schon auf Sie.*

A negatív hatás némiképp csökkenthető, ha a keresztnévet is megemlítik:

(5) *Haben Sie Lothar Schulze noch nicht gesehen? – Nein, aber Herbert Krüger wartet schon auf Sie.*

A pusztán családi névvel történő direkt megszólítás pedig kifejezetten sértőnek tekinthető:

(6) *Huber, reichen Sie bitte mal die Mappe herüber.*

A névelő nélküli névhasználat alternatívája nem a névelővel történő megszólítás, hanem valamely megszólító szó, vagy cím használata: Herr, Frau, Fräulein, Herr Professor stb.

(7) *Frau Wehner, haben Sie schon an Herrn Schulze geschrieben?*

A megszólításnak az előbb említett módjai mindenekelőtt szigorúan hierarchikus, önkényeskedő társadalmi struktúrákban lelhetők fel, amelyekben a megszólítottak nem megengedett, hogy azonos módon válaszoljon. Így szólítják meg (még manapság is) a vádlottakat a bíróság előtt, az egyszerű sorkatonákat vagy a tanulókat az iskolában.

A társadalomban végbemenő változások azonban azt eredményezték, hogy az ilyen jellegű megszólítás ma már a személyiség méltóságának megsértésének számít, és a társadalom minden tagját ugyanazok az udvariassági formák illetik meg. Természetesen ezzel nem szűnnek meg a társadalmi különbségek, de kifejezésre jut az embertárs iránti tisztelet, bármilyen társadalmi helyzetű legyen is az illető. Ebből a fejlődéstörténeti szempontból érthető meg csupán a pusztán családi névvel való megszólítás iránti ellenérzés. Annál is inkább, mivel az azonos társadalmi pozíciót elfoglalók között, pl. munkatársak között a családi név + tegező megszólítás nem szokatlan. Mivel ez a megszólítás itt kölcsönös, nincs benne semmi lenéző, lekezelő. Korábban egyébként a feleségek is így szólították meg férjüket, illetve a családi nevet használták, ha róla beszéltek:

(8) *Kramer ist noch nicht zu Hause.
Kommst du zum Essen, Neumann?*

Ebben az esetben valószínűleg a függőségi viszonyok is szerepet játszhattak.

Az eddig felsorolt esetekben a megszólítás, illetve megemlítés olyan személyekre vonatkozott, akikkel a hétköznapi életben találkozhattunk. A tudományos művekben azonban igen gyakori, hogy a személyneveket megszólítás és cím nélkül használják.

(9) *Hartmann wendet dagegen ein:
In der Theorie Chomskys...*

Ugyanez a helyzet a közélet szereplőinek említésekor különböző beszámolóokban, újságcikkekben:

(10) *Schmidt besuchte am Nachmittag Mitterand und sprach mit ihm über Reagan.*

Ez a fajta névhasználat semmiképpen nem tekinthető udvariatlannak, lekezelőnek vagy pongyolának. Ezzel csupán a tárgyilagosságot, semlegességet hangsúlyozza a nevet használó, és ebben az esetben ez a nyelvi normának megfelelő használat.

Érdekes azonban, hogy ugyanez a jelenség másképpen fordul elő nők ese-

tén, a női családi nevek előtt rendszeresen használják a *die* határozott névelőt: *die Garbo, die Meysel, die Duse*.

Nem tagadhatjuk, hogy emögött lehet egyfajta lekezelő, lenéző magatartás, hozzáállás is, de ez nem lehet teljesen igaz, hiszen ez népszerű, elismert és tisztelt nők esetében is előfordul, amikor tehát ez a magyarázat nem lehet kielégítő. Talán ezekben az esetekben éppen az egyedüliséget, megismételhetetlenséget és utánozhatatlanságot hangsúlyozza a névelőhasználat a beszélő.

A jelenség mögött azonban az a tény is rejtőzhet, hogy a családi nevek egy elsősorban férfiközpontú társadalomban „hímneműnek” számítanak, hiszen a nők, egészen a közelmúltig, férfiaktól kapták a nevüket: a családi nevet az apjuk után, férjhezmenetel után pedig a férjük nevét. A német nyelvben egyébként sem differenciálódik a személynév a nemek szerint, nem úgy, mint például az oroszban vagy a cseh nyelvben. Így tehát az olyan nők számára, akik valamilyen módon híressé tették nevüket, a nőnem névelőjének használata a személynév előtt kézenfekvő, anélkül, hogy ez negatív konnotációjú lenne.

A 19. század elejéig egyébként a férjes asszonyok nevét kifejezetten névelővel együtt használták, ezzel jelezve, hogy az illető „*die Frau des Gottsched = die Gottschedin*”.

Az általános névelőhasználatban még ez él tovább. De egyre több támadás éri ezt a nyelvi jelenséget, és számos törekvés irányul ennek megszüntetésére, illetve visszaszorítására.

2.2. A határozatlan névelő használata

A határozatlan névelő használatának többféle funkciója is lehet a személynevek előtt.

a) Jelezhet hasonlítást egy élő vagy már elhunyt személyhez:

- (11) *Wer wird nicht einen Klopstock loben? (Lessing)*
Sie ist eine zweite Sappho.
Ein neuer Lessing müßte kommen.

Az első példában az „ein Klopstock” referenciaként szolgál, a másik kettő esetében egyértelműen hasonlítással van dolgunk.

b) Jelezheti a határozatlan névelő azt is, hogy valaki egy olyan családból való, amely ezt a nevet viseli:

- (12) *Ich bin auch eine (von) Hohenheim.*
Hans ist ein echter Wollschläger.

Az utóbbi példa nemcsak a családhoz való tartozásra utal, hanem azt is kifejezi, hogy az illető megfelel annak az elvárásnak, amit e család tagjaival szemben támasztanak.

c) Jelölhet a határozatlan névelő egy ilyen nevezetű egyént:

- (13) *Einen Schimank kenne ich nicht.
Eine Petra Müller wohnt hier nicht.
Ich habe auch einen Michael in der Klasse.*

A Schimank, Petra Müller, Michael nevek valójában nyelvi jelek és nem a személyekre utalnak ebben az esetben.

d) Állhat a határozatlan névelő valamilyen terméket jelölve:

- (14) *ein Picasso, ein echter Rembrandt, eine Stradivari*

Ezt általában jelentős művészek művei előtt használjuk, mintegy azonosítva a művet az alkotóval.

e) Köznévi értelemben használt személynevek előtt is előfordul:

- (15) *Er ist ein Don Juan. (tehát szoknyavadász)
Sie ist eine Venus. (azaz egy gyönyörű nő)*

3. A személynevek használata

A személynévvel történő megszólítás és a nevek megemlítésének különböző módjait szabályok és konvenciók határozzák meg. A következőkben ezek közül próbálok meg felvázolni néhányat. Bár ezek kutatása a szociolingvisztika körébe tartozik, mégis érintheti a pszicholingvisztika területét is (például a névpszichológia témaköre). Életünk során végtelenül sok emberrel találkozunk futólag, akiknek a nevét sohasem tudjuk meg, akik számunkra névtelenek maradnak, és eltűnnek a tömegben. Ugyanakkor igen nehéz valakivel hosszabb időn keresztül, névtelenül kommunikálni. A beszélgetés egyik résztvevője előbb-utóbb megteszi a döntő lépést, és kilép az ismeretlenségből, azaz bemutatkozik. A bemutatkozást gyakran különböző gesztusok (kézfogás, fejbólintás, meghajlás) és többféleképpen megfogalmazott nyelvi formulák kísérik:

- (16) *Darf ich mich vorstellen...
Ich heiße...
Mein Name ist...*

Erre természetesen a partner is saját nevének közlésével reagál, valamint egy udvariassági formulával:

- (17) *Angenehm...
Es freut mich, Sie kennenzulernen...*

Egyoldalú bemutatkozással olyankor találkozunk, ha valaki egy szolgáltatást szeretne igénybe venni, és egy számára áttekinthetetlen szervezettel vagy intéz-

ménnyel kerül szembe, amellyel szemben kiszolgáltatottnak, elveszettnek érezhetné magát. A postai, banki, vasúti alkalmazottak éppen azért hordanak ruhájukon névvel ellátott kitűzőt, hogy a hozzájuk fordulóval szemben személyesebb, bizalmasabb viszonyt tudjanak kialakítani. Ugyanakkor a nevét a kitűzőjén viselő alkalmazott sokkal kiszolgáltatottabb, szembetűnőbb, nem képes elvegyülni a tömegben, s ezáltal munkája iránti elkötelezettsége is sokkal nagyobb. Ezzel szemben az üzletemberek, gazdasági szakemberek éppen azon fáradoznak, hogy megismerjék vevőik nevét, mert ha ismernek bennünket, és nevünkön szólítanak, az teljesen más viszonyt hoz létre, kitüntetésnek vesszük, és ez azt bizonyítja számunkra, hogy nem egy vagyunk a sok közül. Természetesen ilyenkor jobban hajlunk arra, hogy bármilyen árucikket megvegyünk, könnyebben rábeszélhetővé válunk mindenre (Gondoljunk csak a sok csomagküldő szolgálat nem utolsósorban ennek köszönhető sikerére).

A telefonbeszélgetések során nélkülözhetetlen a beszélgetés elején történő bemutatkozás, a levelek esetében is elkerülhetetlen a névhasználat, kivéve a névtelen leveleket, de ezzel most nem kívánok foglalkozni.

A kapcsolatfelvételkor a családi név foglal el kivételezett helyet, legalábbis felnőttéknél. A közéletben is a családi név játszik nagyobb szerepet. A személyek között ez adja az első orientációs lehetőséget. A telefonkönyvektől az iskolai naplóiig ez a név szerepel ábécérendben, ez áll az ajtónkon a névtáblán, és ezt használják a felnőttek egymás közt egy udvarias megszólítással (Herr, Frau, Fräulein), esetleg címmel együtt. Az ehhez tartozó névmási forma az önözés (*Sie*), bár régebben még, különösen a német falvakban itt-ott lehetett az *Ihr* önöző névmást is hallani. E szabály alól vannak kivételek, amikor tudatosan térnek el a normától, például az összetartozás, egy csoporttal történő szolidaritás kifejezésének jeleként:

a) családi név + *du* használatával találkozhatunk egy párt, egyesület vagy egyéb csoport tagjai között. Ez a megszólítás előfordulhat egyébként munkatársak és osztálytársak között is. Korábban ez sokkal elterjedtebb volt, még házastársak és barátok között is.

b) Az iskolában használt megszólítás, családi név + *du*, valójában aszimmetrikusnak tekinthető, hiszen ezt a megszólítást csak a tanár használhatja a diákkal szemben. Ez ma már kissé személytelennek, régiesnek és önkényesnek tűnik, még akkor is, ha nem ilyen szándékkal használják. A tendencia a családi név + *Sie* irányába mutat, illetve a keresztnév + *Sie* is előfordul, amely sokkal közvetlenebb viszony kialakítására ad lehetőséget.

Az udvarias megszólítás hagyományaival történő legerőteljesebb szakítás az 1968-as diákmozgalmak hatására történt. Azóta tegeződnek ugyanis a diákok Németországban, és keresztnéven szólítják egymást. Az egykori NDK-ban a diákok közötti tegeződés sokkal inkább az FDJ, FDGB, SED ifjúsági szervezetekbe tömörült közös tagságnak köszönhető. Időközben ez a megszólítás, különösen a munkahelytől távol álló területeken (szórakozóhelyeken stb.) rendkívül elterjedté vált, ám olyan következetesen, mint az egyetemisták, valószínűleg egyetlen társadalmi közösségben sem használják, tehát ez csoportspecifikusnak tekinthető.

Már szó volt arról, hogy a családi névvel történő megszólítás távolságtartó-

nak tekinthető, bár az első személyes kontaktus felvétele ezáltal történik. De csupán az első kontaktus felvétele. A családi név, keresztnév és becenév (vagy gúnynev) bizonyos fokig koncentrikus körökként veszik körül énünket. A külső kört képezi a családi név. Mivel az individuum felett áll, személyiségünk középpontjától távolabb helyezkedik el. (Gondoljunk csak a házasságkötéskor elvesztett családi névre.) Természetesen a keresztnév is gyakran megjelenik a nyilvánosság előtt, részben, hogy az azonos családi névvel rendelkező egyéneket megkülönböztessék egymástól, részben, mint a teljes névnek azon része, amely felvilágosítást nyújt az illető neméről. (Itt pusztán a német személynevekre gondolok.) A keresztnév megadása tehát a németben még korántsem azt jelenti, hogy ezt a megszólításban fel lehet használni. A korábbiakban már utaltam arra, hogy az egyéb keresztnéveket csupán az okiratokban, hivatalos okmányok esetében használják. Egyébként megfigyelhető az amerikai típusú névhasználat Németországban is, azaz a másodikként használt keresztnévet kezdőbetűjével az első keresztnév és a családi név közé teszik: *Walter F. Müller*. Ez elsősorban egy bizonyos, kissé sznob társadalmi réteg körében figyelhető meg.

Folytassuk a belső körökkel, a keresztnévvel, illetve a becenévvel. Kis csoportokban, amelyeknek tagjai szoros rokoni vagy baráti kapcsolatban állnak egymással, vagy amelynek tagjai egymásra vannak utalva (barátok, szerelmeseik, iskolatársak, klubtársak, sporttársak stb. között) a családi név individuális komponense áll a középpontban, s a megszólítás keresztnév (becenév) + *du*. Kivételt képeznek a szülők és nagyszülők, akiket a már rég felnőtt gyerekek is valamilyen rokonsági fokra utaló szóval szólítanak meg: *Mutti, Papi, Oma, Opa* stb. A 19. században még megszokott volt, hogy a szülőket *Herr Vater / Frau Mutter + Sie* vagy *Ihr* formában szólították meg.

Ezen a téren figyelemreméltó változások történtek. Néhány családban még a szülőket is keresztnévükön szólítják a gyerekek, de ez a megszólítási forma még nem terjedt el. A mai megszólítási formában rejtőző aszimmetria – keresztnév vagy becenév a gyerek felé, a rokonsági fokra utaló szó a szülők felé – nem olyan nagy, mint ahogy ez első látásra tűnik. Ennek egyszerű oka van, a *Mutti, Papi* stb. megszólítások, expresszív jellegüknél fogva, gyakorlatilag beceneveknek tekinthetők. Nagyszülők esetében gyakran járul ehhez a formához a keresztnév, azért, hogy a két nagyszülőt megkülönböztessék (*Opa Rudolf* vagy *Opa Kurt*), a nagynénik, nagybácsik esetében a rokonsági fokra utaló szó + keresztnév a szabályos (*Onkel Albert, Tante Bertha*).

A kiscsoporton túl az az általános hagyomány, hogy a gyerekeket és fiatalokat a felnőttek keresztnévvel+*du* névmással szólítják meg. A gyerekek és felnőttek közötti aszimmetrikus megszólítás egyrészt a korkülönbségből adódik, másrészt a két generáció társadalomban játszott szerepének különbözőségéből. Az önöző megszólításban egyébként, amely a múlt századi megszólítás sajátja volt, az ifjabb generáció függőségi viszonya az idősebb generációtól egyértelműbben kifejezésre jutott. Ugyanez a megszólítási forma jellemezte akkoriban a szolgáló és ura, illetve a mester és tanítványa viszonyát is. (*Sie* megszólítás „felfelé” és *du* megszólítás „lefelé”).

A kiscsoportban történő szoros együttélés és az erős érzelmi kötődés a cso-

port tagjai között kiváló alkalmat adott a becenevek és gúnynevek kialakulására. Ezek teljes mértékben helyettesíthetik a keresztneveket, ugyanakkor használatuk elsősorban bizonyos szituációkhoz kötődik. Már a kisgyermek is korán megtanulja, hogy a megszólításban bekövetkező változások különböző hangulati értékekkel bírnak. Gyakran előfordul, hogy az addig rendes, ügyes *Lieschen* rendetlen, rossz *Elisabeth*-é változik, s eközben az egész hanglejtés, mimika, gesztikuláció is teljesen más lesz. Néha még maga a gyermek is a szigorúbb formát választja, ha önmagáról beszél, ezáltal kifejezésre juttatva büntudatát. Mivel a becenevek, gúnynevek a csoport együttélése során keletkeznek, használatukat az összetartozás jelének tekinthetjük, és ha egy idegen, kívülálló használja ezeket, heves ellenérzést válthat ki az egyénből, illetve magából a csoportból is. Éppen ezért használják tudatosan, egymással szembenálló, ellenséges érzületű emberek ezeket a beceneveket, mivel az ő szájukból ez provokációnak számít és az egyébként kedveskedő, pozitív töltésű nevek ironikus gúnynevekké válnak. A két szféra közötti világos határ, amely a távolságtartó családi nevet az intímabb keresztnévtől elválasztja, azt eredményezi, hogy a családi névről a keresztnévre történő áttérés (az önözésről a tegezésre való váltás) bizonyos ritusokhoz kötődik, amelyekről az előzőekben már volt szó. Ez a folyamat egyébként csak nagyon nehezen visszafordítható és igazából egyetlen olyan esetben szokás, amikor a társadalmi normának teljesen megfelel, akkor, ha a felnőtt a felnövekvő nemzedékkel szemben a tegezésről áttér a magázásra. Ez azonban nem annyira formálisan megy végbe és a keresztnévvel való megszólítás ebben az esetben megmarad.

A keresztnév + *Sie* kombináció társadalmilag elfogadott megszólítási forma szerzetesnők és ápolónők esetén, a megfelelő megszólító szavakkal együtt használva: *Schwester, Mutter*. Szerzetesnők esetében ezt a szerzetesi név felvétele indokolja, ez a név egyetlen keresztnévből áll. Az egyház ezzel az egyszerű, individuális névhez nyúlik vissza, ami a szociálisan nem differenciáló, személyesebb tegezéssel párosul.

A betegápoló nővéreket *Schwester + Sie* megszólítás illeti meg, amely egyrészt a hagyományon alapul, másrészt pszichológiai okai vannak. Az ápolónő (nővér) kivételes szituációban találkozik egy másik személlyel és az ápolásra szoruló részéről a személyesebb megszólítás jobb lelkiállapotot eredményezhet és a gyógyulást is elősegítheti.

Teljesen más a helyzet, ha a főnök a titkárnőjét, vagy más beosztottját szólítja meg keresztnévvel, önöző formában. Ebben az esetben egyértelmű a társadalmi hierarchia, amelyhez még az is hozzájárul, hogy ezt a magatartást szinte kizárólag csak férfiak engedhetik meg maguknak nőkkel szemben, a jelenlegi társadalomban uralkodó nemi szereposztásnak megfelelően. Különböző területeken, például a sajtóban, még mindig az az uralkodó tendencia, hogy a nők említésekor gyorsabban áttérnek a keresztnév használatára.

A keresztnév bizalmas jellegét kiválóan hasznosítják manapság a show világában, hiszen igen gyakori, hogy egy énekes, előadóművész csupán egy keresztnévet választ magának művésznévként. (*Manuela, Heino*).

Irodalom

- Arnold R. F. 1901. *Die deutschen Vornamen*. Wien: Humboldt.
- Boesch, B. 1957. Die Eigennamen in ihrer geistigen und seelischen Bedeutung für den Menschen. *Deutschunterricht* 9, Heft 5. 32–50.
- Debus, F. 1976. Zu Namengebung und Namenverwendung in Mittelalter und Neuzeit. In: *Festschrift für Gerhard Cordes*. 2. Band 56–57. Neumünster: Wachholtz.
- Debus F., Hartig, J.–Menke, H., Schmitz, E.-H. 1973. Namengebung und soziale Schicht. Bericht über ein Projekt zur Personennamenkunde; *Naamkunde* 5. 368–400.
- Frank, R. 1977. *Zur Frage einer schichtenspezifischen Namengebung*. Neumünster: Wachholtz.
- Kálmán Béla: 1989. *A nevek világa*. Debrecen: Csokonai.
- Koß, G. 1972. Motivationen bei der Wahl von Rufnamen. *Beiträge zur Namenforschung*. Neue Folge, 7, 159–175.
- Seibicke, W. 1982. *Die Personennamen im Deutschen*. Berlin, New York: de Gruyter.

A Corvina Kiadó Egyetemi Könyvtár-sorozatának nyelvészeti kiadványai:

Ferdinand de Saussure:

Bevezetés az általános nyelvészetbe

Fónagy Iván:

A költői nyelvről

Bánréti Zoltán (szerk.):

Nyelvi struktúrák és az agy
Neurolingvisztikai tanulmányok

Szabó Zoltán:

A magyar szépirói stílus történetének fő irányai

Szépe György–Derényi András:

Nyelv, hatalom, egyenlőség
Nyelvpolitikai írások

Lengyel Zsolt:

Az írás (kezdet-folyamat-végpont)
Az írástanulás pszicholingvisztikai alapjai

A kiadványok megvásárolhatók a Corvina Könyvklubban:

Budapest V., Vörösmarty tér 1. II. em. 201. (Tel.: 317-5185),

(hétfőtől csütörtökig 9 és 16 óra, pénteken 9 és 14 óra között)

A klubban kedvezményes áron kaphatók egyéb kiadványaink is

Továbbá a kiadó könyvesboltjaiban:

Lícium Könyvesbolt [Debrecen, 4026 Kálvin tér 2/c, Tel.: (52) 419-428]

Művészeti Könyvesbolt [Pécs, 7621 Széchenyi tér 8., Tel.: (72) 310-427]

Megrendelhetők a kiadó kereskedelmi osztályán:

1364 Bp. 4., Pf. 108. (Tel.: 317-8379, Fax: 318-4410, E-mail: corvina@mail.matav.hu)

Nemi jellegzetességek és különbségek a hangzó nyelvi kommunikációban – a *Four Weddings and a Funeral* c. film tükrében

Simon Orsolya

1. Bevezető

1.1. A kommunikáció fogalma és tartalma

A kommunikáció sokarcú jelenség. Dolgozatomban a közvetlen emberi kommunikációt vizsgálom, melynek legtipikusabb esete a dialógus. „Ez pedig lényegében közlemények átvitelét jelenti egyik személytől a másikhoz nyelvi eszközök segítségével” (Horányi 1977: 359).

A két résztvevő fél interakcióját – a jakobsoni beszédesemény-modell bármely mozzanatát: feladó, címzett, üzenet, kontextus, kontaktus, kód (Robinson 1977: 221) – azonban számos tényező befolyásolhatja. A jelen tanulmány középpontjában álló tényezőt Holmes (1992) is kiemeli:

... it is worth noting that although sex generally interacts with other social factors, such as status, class, the role of the speaker in an interaction, and the formality of the context, there are cases where the sex of the speaker seems to be the most influential factor accounting for speech patterns (Holmes 1992: 179).

1.2. Nemek közti nyelvhasználati különbségek – megközelítések, magyarázatok

A hetvenes évektől kezdve a nemspecifikus nyelvi eltérések vizsgálata a szociolingvisztika fontos kutatási területévé vált, s a jelenségre több magyarázat született.

A „nem-nyugati” kultúrákban a férfiak és nők nyelvhasználata közti határvonal nagyon éles. A két változatot Holmes (1992: 166–167) ‘sex-exclusive speech form’-nak nevezi, mely kizárólagos nemi társadalmi szerepeket tükröz. A „nyugati” társadalmakban e szerepek összemosódhatnak, s a jelenségek csak tendenciaként figyelhetők meg (‘sex-preferential speech forms’). Gyakori különbségek lehetnek a nemek közt minden nyelvi szinten, akár a fonetika, az intonáció, akár a szóhasználat, a témaválasztás, a szintaxis, a szemantika vagy éppen a nyelvi interakció és a nem verbális elemek tekintetében is.

A számos magyarázat közül manapság mind Wardhaugh (1995), Trudgill (1974), mind Kiss (1995) azt fogadja el, hogy a nyilvánvaló biológiai eltéréseken túl, a különbségek egy része társadalmi tényezőkre, más része az eltérő szocializációs eljárásokra vezethető vissza. „A probléma tehát nem annyira nyelvi, inkább kulturális. ... a nőktől és a férfiyaktól elvárják, hogy más dolgok iránt

érdeklődjenek, más szerepeket töltsenek be, másképp társalognak és másképp reagálnak más emberekre” (Wardhaugh 1995: 289).

A mai szociolingvisztikában két megközelítés vagy ezek ötvözte adja a végső magyarázatot. Az ún. ‘dominancia-megközelítés’ (Kiss 1995: 101) szerint a nyelvhasználati különbségek a férfiak fölé- és a nők alárendeltségéből következnek. A férfiak mondanivalóját általában fontosabbnak értékeljük, mint a nőké; kislányunkat többször szakítjuk félbe, mint kisfiunkat stb. A ‘különbség-megközelítés’ (Kiss 1995: 102) jóval kiegyensúlyozottabb álláspontot képvisel. Figyelmeztet arra, hogy ne kezeljük elfogultan a kérdést, s ne tekintsük a férfinyelvet normának, s ne ez alapján ítéljük meg a nőit. Ugyanis társadalmi szerepükből és helyzetükből adódóan férfiak és nők különböző társadalmi csoporthoz tartoznak, s nyelvhasználatukban e szubkultúra értékei tükröződnek (Coates 1993: 12–13).

A következőkben egy film (*Four Weddings and a Funeral* – Négy esküvő, egy temetés) segítségével fogjuk megvizsgálni azokat a tendenciákat, melyek a modern – főként angolszász – társadalmakban férfiak és nők hangzó nyelvi interakciójában észrevehetőek.

2. Nemek szerinti interakciós jellegzetességek

2.1. A spontán beszéd, a társalgás tervezetlen, de nem szervezetlen

A társalgás, a megnyilatkozások cseréje, mindenekelőtt együttműködést feltételező cselekvés a gricei értelemben, azaz a beszélőnek és a hallgatónak azonos előfeltevéseik kell, hogy legyenek arra vonatkozóan, hogy mi történik. Valami nem attól társalgás, amit a partnerek mondanak, hanem attól, ahogy ezt mondják: vagyis a beszélő és a hallgató jól felismerhető, formális eljárások készletének elemeit használja fel újra és újra társalgásaiban. Wardhaugh (1995: 269–276) ilyen szervezési eljárásnak tartja pl. a szomszédsági párokat, a láncolást, a szóátadási elveket, a kezdés, a tartalomkifejtés és a befejezés módszereit stb., melyek mindegyike formájáról és nem tartalmáról ismerhető fel.

A kérdés az, mely eljárásokat alkalmazzák gyakrabban a nők és a férfiak azonos és különböző neműekkel való interakciójukban.

2.2. Kooperatív és kompetitív nyelvi viselkedésformák

Közismert, hogy nők és férfiak kommunikatív kompetenciája különbözik: más-más nyelvhasználatot tartanak megfelelőnek egy adott szituációban, s társalgási stílusuk is ennek megfelelően alakul. Nyelvi szocializációs vizsgálatok rámutatnak, hogy már gyermekkorban elkülönül a két nem. A lányok kisebb csoportokban, párokban játszanak, barátságuk közös beszélgetéseken alapul, mely ‘együttműködés-orientált’, a fiúk hierarchikus felépítésű bandákat alkotnak, barátságuk közös tevékenységen alapul, beszédük ‘versengés-orientált’ (Kiss 1995: 109).

A lányok a személyek közti harmónia megteremtésére törekednek, vitáikban enyhítő, csillapító stratégiát választva, míg a fiúk gyakrabban használnak parancsoló, felszólító formákat, kategorikusabb kijelentéseket. Felnőtt férfiak

gyakrabban kezdeményeznek beszélgetést, mint nők, partnerük tekintetét kerülve gyakran váltanak témát, magukhoz ragadva a szót. Témaválasztásuk (politika, sport, üzleti élet stb.) jól informáltságuk bizonyítására szolgál a partnerrel szembeni versengésben. A nők egymás témaválasztását respektálni igyekeznek, hosszabban tárgyalnak meg egy témát, mely általában személyes érzéseiket, kapcsolataikat érinti. A társalgásban mindenki részt vehet, egymást támogatva, egyszerre is beszélhet. A férfiak viszont irányítani, kontrollálni igyekeznek a beszélgetést, egyedül viszik a szót, az egész csoporthoz intézve azt, míg a többieknek hallgatniuk kell.

Mivel a férfi-férfi, nő-nő társalgási sémák ennyire különbözőek, kompromisszum nélküli használatuk férfi-nő interakcióban kommunikációs konfliktusokhoz, zavarokhoz vezethet, melyeket Coates (1993) így összegez:

Both women and men, then, seem to be disadvantaged by the existence of these two different modes of conversational interaction: women's collaborative, supportive style leads to their being dominated in mixed groups and unfavourably evaluated in public domains such as law and politics where a more masculine, adversarial style is valued. Men's competitive style, on the other hand, may make it difficult for them to express their feelings or establish close friendships (Coates 1993: 194–195).

A felsorolt interakciós különbségek filmbeli jelenetekkel való összevetésében is Coates és Holmes kategóriáit használva fogok haladni (nem és társalgási stílus, udvariasság, pletyka).

2.3. Four Weddings and a Funeral

A szóban forgó vígjáték egy 32 éves, jóképű, éles eszű, szellemes, angol fiatalember (Charles) története, aki baráti körével együtt (Scarlet, Fiona, Tom, Gareth, Colin, Charles süketnéma öccse) hiába jár esküvőről esküvőre, egyre inkább elriad attól, hogy maga is megnősüljön. Barátnőit rendre váltogatja, komolyabb szálak egyikhez sem fűzik. Míg nem egy szombaton, egy esküvőn megpillantja Carrie-t, a gyönyörű, különleges amerikai, akibe három esküvőn és egy temetésen keresztül próbál nem beleszeretni. Feszengő angolsága is szerencsésen visszaveti abban, hogy érzéseit kifejezésre juttassa, egészen az utolsó zavarba ejtő pillanatig...

Az esküvői jelenetek rengeteg társalgási szituációt rejtenek, mind ismerősök, mind ismerkedni vágyók számára, bármelyik nem képviselője is legyen az illető.

Vizsgálataimban azonban mégsem törekedhettem teljességre, hiszen a történetből adódóan túlnyomórészt Charles és férfi barátai beszélgetnek, s az érzelmeket, a házasság, szerelem gondolatát, az önvizsgálatot (mint majdnem kizárólagos témakört) a férfiak sem kerülhetik el.

Az idegenek találkozásakor alkalmazott társalgási szabályok ('small talk') nem különülnek el olyan élesen nemek szerint, mivel a műfajt inkább a kulturális háttér, az angol és az általános udvariassági szokások határozzák meg.

Talán kulturális különbséggel magyarázható Carrie, nő léteére végig domináló, célratoró, egyenes stílusa, s állandó kezdeményezőkézsége, kérdésfeltevése (l. hazafelé indulva a zavartan kezét tördelő Charles-hoz: *I am off now. Would you like to keep me company?*).

A főszereplők életkorából (25–35) és bensőséges kapcsolatából adódóan mindkét nem egyformán szabad szájú, Scarlet sem használja kevesebbszer pl. a *fuck* kifejezést, mint Charles.

Megjegyzésre méltó az is, hogy mivel a szereplők előre megírt szöveget adnak elő, s a nézőnek minden szót jól kell hallania ahhoz, hogy minden vicces fordulatot értékelni tudjon, nem vonhattam le hiteles következtetéseket arról sem, hogy a férfiak, vagy a nők szakítják-e félbe egymást többször.

(Az egyes jelenetek teljes szövegét – melyekre a tanulmányban csak számok utalnak – a Függelék tartalmazza.)

3. Az elemzés során feltárt nemi jellegzetességek és különbségek

3.1. Nem és társalgási stílus

3.1.1. Bőbeszédűség

A közhiedelem úgy tartja, hogy a nők többet beszélnek, mint a férfiak. Mind kutatási eredmények, mind filmünk egyes jelenetei igazolják, hogy a legtöbb esetben a férfiak azok, akik a beszélgetést irányítják. Férfiak és nők interakciójában a társadalmi elvárásoknak megfelelően a nők hallgatnak, vagy csak kevesebbszer szólalnak meg.

Az első esküvő alkalmával, mikor Gareth (a férficsoport rangidős és ezért legdominánsabb, legbőbeszédűbb tagja) hosszasan kifejti azt az esztétikai élményt, melyet Scarlet 'pogánynarancs és ibolyalila' ruhájának látványa vált ki benne, Scarlet bólogatva csak ennyit mond: *Yes, that's right.*

Carrie esküvőjén pedig egybegyűjti barátait, ecseteli nézeteit a házasságról, melyhez később Tom, Charles és Colin is csatlakozik egy-egy megjegyzéssel, majd kiadja az utasítást: *Go and conquer.* Fiona mindvégig csendben mosolyog, Scarlet is csak Tom egy kérdésére felel (14).

Alistair az indiai teafajtákról tart kiselőadást, négy hölgynek és Charles-nak. A hölgyek tágra nyílt szemmel figyelik, s úgy látszik Charles is elismeri, hogy most Alistair a domináns személy, hisz zavartan ül, és csak akkor felel, ha kérdezik (8. eleje).

Ezek a jelenetek majdnem tökéletesen megfelelnek a Holmes (1992: 324) által ismertetett sikeres társalgás maximájának: „... guests can be roughly divided into 'shouters' and 'listeners', and the best assortment is three shouters to five listeners.”

A fenti társadalmi közhely másik oka az lehet, hogy a nők témáit (otthon, család, háztartás, személyes kapcsolatok) mindig is másodrendűnek tartották, mely nem érdemel annyi szót. A nők tehát érzelmi alapon közelítik meg a világot, míg a férfiak hajlamosak elsiklani efelett. Jól illusztrálja ezt a két testvér (Fi és Tom) véleménye Charles és Hen meghíusult esküvőjéről (16 jelenet).

Azonkívül figyelembe veendő, hogy a női beszéd terjedelmét növelik a

férfiakénál udvariasabb, támogatóbb nyelvhasználat kifejezőeszközei is, míg a férfiak élőbeszédben több „mellékes” szót hagynak el. Az utóbbi jelenségre példa a 7. jelenet, ahol az idegen férfi távirati stílusban beszél, vagy Charles és Tom beszélgetése: Ch: *Jilly?* – T: *Yeah, Labrador* (15).

3.1.2. Visszaigazolás, visszacsatolás

Holmes (1992: 328) a következőket írja: „Another aspect of women as cooperative conversationalists is the evidence that women provide more encouraging feedback to their conversational partners than men do”. A férfiak azonban ezt a jelenséget másképp értelmezik. A nők látszólag állandóan egyetértenek velük, bólogatnak, nincs saját véleményük, rövid válaszreakcióikkal, folytonos visszakerdezésükkel bizonytalanságukat árulják el.

Robin Lakoff (Holmes 1992: 314) többféle nyelvi szerkezet használatát tartja nőkre jellemzőnek, mely felsorolással sokáig a férfiak következtetéseit igazolták. Ide sorolhatók az ún. rövid válaszreakciók (‘minimal responses’), a töltelékszavak (‘lexical hedges, fillers’), a rövid „ugye” kérdések (‘tag questions’), a kijelentések emelkedő intonációs mintái, olyan szuperudvarias formák, mint pl. az eufemizmusok, vagy a kérdezve kérés, a nyomatékosító hangsúly (‘emphatic stress’), vagy a nyomatékosító szavak (‘intensifiers’).

Kutatók azóta bebizonyították, hogy ezek a szerkezetek más-más kontextusban más-más funkciót tölthetnek be, így nem kizárólagosan bizonytalanságot fejeznek ki.

Így pl. a női rövid válaszreakciók – *hm, oh, ah, yeah* – a hallgató aktív, érdeklődő és támogató figyelmét hivatottak jelezni a beszélőnek (9: *Oh, what made you say that?, Quite right, Oh, bad luck*).

A férfi beszélők viszont (főleg nőekkel szemben) gyakran késleltetik válaszreakciójukat, érdektelenségüket hangsúlyozva a téma és a beszélő iránt: pl. Tom és Bernard „papagájbeszéde” (2), vagy Charles az üres *excellent* kifejezéssel próbálja Alistair büszke felsőbbrendűségét leszerelni (8. eleje). Ugyanezt a technikát alkalmazza a 3. jelenetben is, azzal a céllal, hogy John-t lerázza, és Carrie-vel ismerkedhessen, nemtörődömsége azonban a beszélgetést egyre megrázkódtatóbb mederbe tereli:

John: How are you? – Charles: Yeah, yeah ...

John: She is no longer my girlfriend. – Charles: Ah. Yeah.

John: She is now my wife. – Charles: Ah. Excellent. Excellent. Congratulations.

Női partnereiket is így próbálják csendre kényszeríteni, esetleg átvenni tőlük a szót, így ellenőrizni a kommunikáció témáját. Ezért vádolhatják sokszor a nők a férfiakat azzal, hogy oda sem figyelnek arra, amit a másik mond. Charles és Hen találkozásakor Charles minden mondata *hm*-mel, *oh*-val kezdődik, *Oh, right. Right., Oh, oh*, ezúttal sikertelenül (11).

Egy hasonlóan szokatlan epizód, mikor Fiona áll ellen a pap leszerelő technikáinak, aki félrenézve, még a minimál visszaigazolást is megtagadja tőle: *Hm, ... híhi-híhi ... hu... hu* (4).

A rövid válaszokhoz hasonlóan, az olyan töltelékszavak, mint *well, you know, I think, I mean, sort of, perhaps* sem mindig a nők bizonytalanságát, elégtelen tudását jelölik. Coates és Holmes kísérleteiben (Coates 1993: 117) vegyes társalgásban a nők ezeket a szavakat inkább magabiztosságuk kifejezésére, míg a férfiak bizonytalanságuk kimutatására használták.

Bernard ajánlata Lydia-nak is tartalmazza az utóbbi jelentést (6): *Well, ... hm, ... I mean... if you fancy, errr... anything, ... I could do it.* A pap is alkalmazza ezeket a kifejezéseket Fiona-val szembeni kétségbeesett helyzetében: *Ah, ... well, ... ah, I suppose so.* (4). Charles pedig ex-barátnőivel szemben az őt ért vádakot igyekszik enyhíteni bizonytalanságot színelve (8): *I don't remember of ever mentioning it, ... maybe ... Maybe ... I did.; Oh, well. It's probably a bit of an exaggeration.; I think, perhaps, ... it was a ...*

Alistair és a barátnők viszont magabiztosságuk tudatában használnak: *I remember, I don't think I've ever been going out with anyone less discreet, I think that was it, I believe you and her went there once* kifejezéseket. Máshol Carrie még nyomatékosító szóval is megerősíti bizonyosságát: *I am pretty sure I can resist you* (12).

Egyneműek társalgásában inkább a nők használnak töltelékszavakat, mert ők beszélnek személyesebb témákról, ahol az esetlegesen felmerülő konfliktusokat enyhíteni igyekeznek:

Lydia: ... it's a bit more interesting than saying: oh, dear, I doesn't ever find the right chap, eh? – Fiona: Quite right. It might be dull. (9), vagy Scarlet a kislánnyal (10): *Well, it's kind of like table-tennis.*

Az „ugye” kérdések esetében is hasonló kettősség figyelhető meg. Kimutatható (Coates 1993: 120), hogy a férfiak inkább bizonytalanságuk kifejezésére használják őket (‘speaker-oriented, modal tags’), míg a nők számára a beszédpartnerükre való ráhangolódás, udvariasság, támogatás, nemegyszer a beszélgetés fenntartásának, vagy egy negatív megjegyzés gyengítésének az eszköze (‘addressee-oriented, affective tags’). Az idős hölgy *eh?* kérdése pl. részben véleményének enyhítése, részben Fiona válaszára való biztatása is (9). Charles bizonytalanságát ex-barátnői körében (8): *... it's a bit of an exaggeration, ... isn't it?*, vagy Carrie invitálására adott: *You sure?* (12) kérdése is alátámasztja.

A nők együttműködésen alapuló társalgási stílusának része a kérdésfeltevés, melyet a férfiak női tudatlanságnak könyvelnek el. Valójában azonban azzal, hogy a nők válaszára készítetik a beszélgetőpartnert, a társalgás menetét teszik folytonossá, zökkenőmentessé. Fiona kérdések segítségével próbál az idegen, zavarban lévő pappal beszédbe elegyedni (4), Scarlet-nek pedig a kislány könnyíti meg érzelmei feltárását állandó kérdezetésével (10).

A férfiak a kérdésfeltevést egymással szemben főként ismeretszerzésre használják, mint a 7. jelenetben a férfi, aki Carrie-t keresi, nőkkel szemben viszont csak ritkán (pl. ‘small talk’), nehogy egy pillanatra is elragadják tőlük a szót.

Találunk azért atipikus eseteket is, ahol megfordulni látszanak a szerepek. Meggyőződésem, hogy a film műfajából adódóan túloz el, karikíroz ki eseményeket. Fiona megbotránkozása nagyon hitelesnek tűnik, mikor a kíváncsis-

kodek, ismeretlen, idős hölgy életének legintimebb részleteit olyan határozott kérdésekkel feszegeti (9).

A visszaigazolás alpontba tartozhatnának még férfiak és nők láncolási, szóátvételi technikái. Egynemű férfibeszélgetésben egyszerre egy embert hallani (5), ritkák a félbeszakítások ('interruptions') és az átfedések ('overlaps') (3). A női társalgási elv azonban megengedi az átfedéseket, melyek nem a szó átvételét célozzák meg, hanem a beszélő mondanivalójának megerősítését, annak kiegészítésével, ismétlésével vagy átfogalmazásával (8. vége, ahol Charlie barát-női egyszerre kiáltoznak). Ha egy nő mégis magához akarná ragadni ilyenkor a szót, mondanivalóját minden esetben köti az előtte szólóhoz (pl. 8: *Oh, you are that Veronica!*), míg a férfiak hajlamosabbak a hirtelen, váratlan témaváltásra.

Vegyes társaságban mindkét nem igyekszik kissé visszafogni magát, bár a nők általában alkalmazkodóbbak, hagyják, hogy a férfiak beszéljenek (14).

3.1.3. Utasítások, felszólítások

Coates szerint (1993: 124–125) férfiak és nők más stratégiát alkalmaznak akkor, ha valakit egy feladat elvégzésére akarnak rávenni, s ebben sokszor a nők bizonyulnak sikeresebbnek.

Férfiaknál gyakori a közvetlen felszólítás. Ilyen szituáció a filmben csak ritkán fordul elő: Gareth szólítja fel barátait a társkeresésre Carrie esküvőjén. A nők kéréseiket kérdés vagy közös cselekvésre buzdítás formájában fogalmazzák meg: pl. Hen: *Charles, we must talk* (11), vagy Carrie az esküvői ruhavásárlás jelenetében (13) Charles-t véleménye kinyilvánítására sorozatos *What do you think?* kérdéssel buzdítja. Ha a nők mégis felszólító formákat alkalmaznak, általában tagadó alakot választanak: *You mustn't laugh, Don't worry* (13), vagy a felszólítást azonnal egy kérdés enyhíti: *Tell me, are you married?* (9).

Ez persze nem jelenti azt, hogy nyelvi kifejezőeszközök erőtlenekek, hogy nem tudnak akár férfiakkal szembeni vitáikban hatásos felszólításokat alkalmazni. Gondoljunk csak Lydia-ra: *Oh, don't be ridiculous, Bernard* (6), vagy Fiona-ra az utolsó jelenetből.

3.1.4. Négybetűs és tabuszavak, szleng

A közhiedelem úgy tartja, hogy a férfiak gyakrabban használnak trágár, erős kifejezéseket, míg a nők közvetettebb formában fejezik ki negatív élményeiket.

Charles és Scarlet összehasonlításával nem igazolható ez az állítás, szinte ugyanúgy káromkodnak. Az esküvői és temetési helyszín amúgy sem ad lehetőséget a szereplőknek hasonló kifejezések használatára. Azon kevés alkalommal, mikor informálisabb (otthoni, vagy utcai) jelenetekben tűnnek fel, akkor sem nagyok a különbségek. A férfiak többségében a *fuck, damn, blast* (7), *erection* (13), a nők az *oh dear, good Lord* (9), *Thank goodness, for God's sake* (16) szavakat puffogatják. Charles is használja az *oh, my God, Goodness* (8) kifejezéseket, míg Scarlet-től is halljuk a *bloke, bonk* (10), Lydia-tól a *bloody awful, sex* (6), Fiona-tól a *sex, condoms* (4) szavakat.

3.1.5. Bókok

Holmes és Coates (Coates, 1993: 128) kutatásai bizonyítják, hogy a nők több bókot adnak és kapnak, mint a férfiak. A nők közötti bókolás nem feltűnő, mindennapos esemény, általában a hallgató kinézetére vonatkozik, pozitív udvariassági formula. A férfiak ezzel szemben a másik tulajdonát teszik bókok tárgyává, mint ahogy Charles is viccesen megkérdezi Tom-ot, elférnek-e nála éjszakára még ketten, mikor az meghívja őket vidéki kastélyába. Tom biztosítja, hogy 175 szoba van a házban, mire Charles folytatja a tréfás bókolást, hosszasan fejtegetve, vajon Tom hányadik leggazdagabb ember a királynő után: *Tom, tell me, are you the richest man in England?* John-t célzó humoros bókjai azonban süket fülekre találtak (3).

Férfi-nő interakcióban a bókok problémát okozhatnak, s főleg a gyengébb nem számára, mint már Gareth és Scarlet történetében láttuk, vagy Hen és Charles 11. jelenetében:

Hen: *You were even sweet to me, when I thought U2 was the name of a submarine.*

Charles: *Well, you were right. ... Their music has a very naval quality.* (Hen elbógi magát).

Bár Charles-t is kellőképpen zavarba hozta Carrie, mikor szeretőit felsorolva a 32.-re kijelentette: *Oh, the 32nd. It was lovely. ... It was you,* vagy mikor más alkalommal *Oh, you are cute* (+ *csók*) szavakkal illette.

3.1.6. Nyomatékosító hangsúly

A női beszédet, hanglejtést számos kutató dinamikusabbnak tartja a férfiakénál. Ezt különösen jól illusztrálja a filmben a 8. jelenet, melyben Charles ex-barátnői minden haragjukat egyként zúdítják rá.

3.2. Udvariasság

Már volt róla szó, hogy a nőket udvariasabbnak tartják a férfiaknál (l. 3.1.4. és 3.1.5. pont). Magát a fogalmat Coates (1993: 130) így definiálja: „... satisfying the face wants of others (while protecting our own), and linguistically this can be carried out in many different ways”. Ezek a nyelvi eszközök (különböző töltelék és nyomatékosító szavak, módbeli segédigék, határozószók stb.) megerősíthetik vagy gyengíthetik a beszélő mondanivalóját. Az előbbieket pozitív, az utóbbiakat negatív udvariassági kifejezőeszközöknek hívják. S mivel a nők jobban odafigyelnek arra, hogy milyen hatást váltanak ki a hallgatóban, többször használják ezeket az eszközöket, míg a férfiak beszéde sokkal inkább tényyszerű és lényegre törő [l. pl. a kérdések használatát, vagy Scarlet: *No, thanks, but it was very nice of you to ask* (14)].

3.3. *Pletyka*

Gossip describes the kind of relaxed in-group talk that goes on between people in informal contexts. ... and is ... considered particularly characteristic of women's interaction. Its overall function for women is to affirm solidarity and maintain the social relationships between the women involved (Holmes 1992: 331).

Érzéseik és közös értékeik kifejezésére a nők olyan, már korábban megtárgyalt nyelvi eszközökkel élnek, mint pl. az egyetértés, a rásegítő „ugye” kérdés, a pozitív visszacsatolás vagy egymás szavainak kiegészítése, megismétlése. A férfiaknál ez a „pletykálkodás” azért különösen nehezen tetten érhető, mert társalgásaikban a lényeg az információátadás, az érzelmeknek kevés szerep jut.

Eltérő témaválasztásukra jó példa a filmben az 1., 9., a 10. és a 11. jelenet, ahol a nők a házasság, szerelem gondolatát egymás közt több nézőpontból, részleteiben tárgyalják ki (pl. véleményük a menyasszony ruhájáról, milyen érzés reménytelenül szerelmesnek lenni, miért nem sikerült még állandó társra lelni, s milyen pszichikai következményei vannak annak, ha valaki nem nyitott egy kapcsolatban). Míg a férfiak kertelve, viccesen kerülik érzelmeik kimutatását (5, 15). Vagy teóriákat gyártva a házasság értelmét taglalják, s különböző érveket sorakoztatnak fel arra, hogy valakit mi készíten nősülésre (pl. Gareth úgy tartja, hogy a szerelmesek egyszer csak kifogynak a szóból, s a fiú mentőötletként elveszi a lányt, hogy legyen miről beszélgetni életük végéig, mire Colin megpendíti az igaz szerelem gondolatát).

Férfiak és nők találkozásakor ezért gyakran előfordul, hogy a női támogatást, egyetértést, a téma tovább-boncolgatását elváró magatartást a férfiak félreértik, nem érzik szükségesnek saját, hasonló érzéseik leírását, hanem a mindent tudó szerepében tetszelegve egy gyors tanácsot adnak, s előfordulhat, hogy azonnal témát váltanak. Igazából, ha bizonytalanul is, Bernard azért megoldást akart nyújtani Lydia problémájára a 6. jelenetben!

Férfiak esetében a heves vita, egymás ugratása, a csúfolódás, a fenyegetés ugyanúgy része egy átlagos társalgásnak, mint a referenciális tartalom, amit viszont a nők fintorogva agresszívnek értékelhetnek. A filmben pl. Carrie szemlesütve hallgatja Charles csipkelődő, viccelődő megjegyzéseit John volt barát-nőjével kapcsolatban (3), melyekkel ezúttal még John-nál is túllőtt a célon.

4. *Összegzés*

Elemzésünkéből kiderült, hogy férfiak és nők különböző célok elérésére különbözőképpen használják a nyelvet, a férfiakra a kompetitív, a nőkre a kooperatív társalgási stílus jellemző. Mivel az emberek hajlamosak a nemek és nyelvhasználatuk különbségeit a hatalomhoz és a társadalom befolyásolásához való hozzájárulás különbségeivel azonosítani, a női beszédstílust sokáig gyengének, alárendeltnek, bizonytalanoknak tekintették.

Egy nő Coates szerint (1993: 10) akkor érvényesülhetett, ha hangjának mélyítésével, káromkodással, tabuszavak használatával, kategorikusabb, meggyő-

zőbb stílus felvételével, férfias prozódiai elemek alkalmazásával, férfias témák fejtegetésével és a standard köznyelvitől eltérő akcentus begyakorlásával asszimilálódott.

A nők egymásközi társalgását vizsgálva azonban a női nyelvhasználatról alkotott nézetek kezdenek átértékelődni. A 'dominancia-megközelítést' ilyen esetekben felváltja a 'különbség-megközelítés'. A személyközi kapcsolatokban a nők szolidaritásra, támogatásra, folytonosságra és konfliktuskerülésre irányuló interakciós készségek birtokában – úgy tűnik – jobban boldogulnak.

Lehetséges tehát, hogy nem a nőknek, hanem a férfiaknak kellene bővíteniük nyelvhasználati repertoárjukat?

Egyetértek Coates (1993: 139) válaszával, mely így hangzik:

Where the chief goal of talk is the maintenance of good social relationships, then cooperative discourse strategies are highly functional. There are situations where a more competitive style of interaction may be more appropriate The ideal ... speaker would be competent in both.

Irodalom

- Coates, J. 1993. *Women, Men and Language*. (second edition). London: Longman.
- Holmes, J. 1992. *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Longman.
- Horányi Özséb. (szerk.) 1977. *Kommunikáció 1–2. Válogatott tanulmányok*. Bp: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Horányi Özséb. 1977. A kommunikáció – mint válasz. In: Horányi (szerk.) 357–363.
- Kiss, Jenő. 1995. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Robinson, W. P. 1977. A nyelv funkciói. In: Horányi (szerk.) 215–231.
- Trudgill, P. 1974. *Sociolinguistics. An Introduction to Language and Society*. London: Penguin.
- Wardhaugh, R. 1995. *Szociolingvisztika*. Budapest: Oziris-Századvég.

Függelék

A felhasznált szövegek könyve

Four Weddings and a Funeral.

1995.

rendezte: Mike Newell, főszereplők: Hugh Grant, Andie MacDowell.

(Az aláhúzás a hangsúlyt, a kapcsos zárójelek a felek által egyszerre mondott részeket jelölik, a hagyományos zárójelek között a beszédet kísérő paralingvisztikai elemeket tüntettem fel.)

1. *Scarlet és Fiona a menyasszonyt szemlélve*

S: Isn't she lovely? (merengve)

F: Scarlet, you're blind. She looks like a big meringue. (lekicsinylően)2. *Bernard és Tom fotózzák a násznépet a templom előtt az esküvő után*

T: Splendid. I thought. What did you think?

B: I thought splendid. What did you think?

T: Splendid. I thought.

3. *Charles épp bemutatkozna Carrie-nek, mikor volt barátjánője testvére, John üdvözlő*

Ch: I'm ... [I]... (beszélni kezdene)

J: [Hey, Charles] (vállveregetés, kölcsönös mosolygás) ha-ha-[ha]

Ch: [hahaha] Hello, John. How are [you]?

J: [How] are you?

Ch: Yeah, yeah ... This is ... hm ... (nem tudja még a nevét)

C: Car[rie].

Ch: [Car]rie.

(mosolygás, kézfogás, zavart nevetés)

J: Delighted. I'm John. (kihúzza magát)

C: Hi, John. (mosolyog)

Ch: (megtörve a csendet) So, John, how is that gorgeous girlfriend of yours?

J: She is no longer my girlfriend.

Ch: Ah. Yeah. Still, I wouldn't get too gloomy about it as she has probably not stopped bonking the line since your engagement didn't work out.

J: She is now my wife.

(mindenki hápog)

Ch: Ah. Excellent. Excellent. Congratulations.

4. *Fiona egy pappal társalog az esküvőt követő ebéd után*

F: Oh, my name is Fiona.

G: Ah, I'm Gerald.

F: What do you do?

G: I am training to be a priest.

F: Good Lord! Do you do weddings?

G: No, not yet. I will, of course. Jolly nerve-racking.

F: Yes, just like the first time I had sex.

G: Ah, (kézlóbálás, nem mer Fiona-ra nézni, zavartan szorítja a szék karfáját, Fiona oldalra billentett fejjel, szemébe nézve, selyemsálával játszik) ... well, ... ah, I suppose so.

F: They are rather less messy, of course, and far less cost for condoms.

G: Hm, hihi-hihi ... hu....hu.

5. *Charles és Colin Carrie-t bámulják, ahogy táncol*

C: It's a pretty girl. When you can't take your eyes off her it's love at first sight.

Ch: Oh, oh, good Lord, oh no no no no. It's the bloke she's dancing with, hm..., hm, I, I used to play cricket with him at school. I was just trying to remember what position he played, you know. (meggyőzőnek akar látszani, nem néz partnerére, pislog)

C: (félrenézve mosolyog)

Ch: (újrakezdi) Though let's say, one, let's think about it, if someone, if someone did take a fancy of someone at a wedding, do you think there really are people who just go out and say: Hi, Babe, I'm Charles. This is your lucky night, hm?

6. *Bernard az unatkozó Lydia-hoz*

B. How is it going, Liz?

L: Bloody aw[ful].

B: [Oh], dear, what's the prob?

L: I was, I was promised sex. (elégedetlenül támasztja fejét az asztalnál) Everybody said if you'll be a bridesmaid you'll get sex. You'll be fighting them off. But not so much as a tongue in sight. (sóhajt).

B: Well, ... hm, ... I mean... if you fancy, errr.... anything,... I could do it.

L: Oh, don't be ridiculous, Bernard. (szemébe nézve) I am not that desperate.

B: No. Right. Of course. Fair enough. ... It's a good point. (félrenézve, kezeit tördelve)

7. *Charles és egy férfi este a szálláson*

M: Hey, hi, you. How are you?

Ch: Hello, Thanks, I am fine.

M: Haven't seen Carrie, have you?

Ch: Who?

M: Carrie. The American girl, lovely legs. Wedding guest.

Ch: Oh, no, no. Sorry.

M: Damn. Blast.

8. *Charles az ültetőrendből látja, hogy régi barátnői közé kell letelepednie*

Ch: Oh, my God! (odamegy, leül) Hi. Hello.

A: [Hi]. I am Alistair. I believe, you know Veronica.

Ch: [Hi]. yeah, Hi, Vi. Hi. Thank you. (két kezét tenyérrel kifelé a magasba veti, mosolyok) ... Great.

A: ... there are 40 different kinds of tea and that's not including all this ... the so called fruit teas. I have to take Veronica for Christmas to India to look at the planta[tions].

Ch: [Oh], excellent.

A: I believe you and her went there once.

Ch: Yes, that's right.

- V: Charles was vile. He insisted on cracking jokes all the time I was ill.
 Ch: Oh, it was only to cheer you up, [Vi].
 B: [Oh], you are that Veronica!
 V: Which Veronica? Char[lie]!? (ijedten körbenézve)
 Ch: [It was in Bombay, wasn't it?]
 B: [When] Charles and I were going out he told me he'd had this interesting journey around India with Vomiting Veronica! (mindenki bámul). Right. I think that was it.
 Ch: I don't remember of ever mentioning it, ... maybe Maybe I [did].
 C: [Oh], come on Charles. I don't think I've ever been going out with anyone less discreet!
 Ch: Oh, well, it's probably a bit of an exaggeration. Isn't it?
 B: It is not. (szemöldökét felhúzza)
 C: I remember, once this girl. Helena, was it? ... [her mother].
 V: [I remember this!] (mosolyogva, mutogatva a régi barátnők együtt döntik porba Charles-t)
 B, V, C: [... her mother] made a pose [at you].
 V: [you] couldn't work it out whether it had been impolite not to accept her advances!!
 B, V, C: ha-ha-ha.
 B: She was Miss Piggy and her mother was Mrs. Piggy. (röhögés)
 Ch: I think, perhaps it was a ... it was a
 D: We've both lost a lot of weight since then. (zavart szemlesütések)

9. Fiona egy ismeretlen idős hölgy asztaltársaságában

- L: Tell me, are you married?
 F: No.
 L: Are you lesbian?
 F: Good Lord?! Ah.... (füle tövét vakargatja, szemöldökét összehúzza)...
 Oh, what made you say that? (grimaszol)
 L: Oh, it's one of the possibilities for an unmarried girl, and it's a bit more interesting than saying: oh, dear, I don't ever find the right chap, eh?
 F: Quite right. It might be dull.
 L: Thank you.
 F: The truth is (oldalról pillant rá) the truth is, I have met the right person but he is not in love with me (vállvonogatás) ... until I stop loving him I don't stand a chance.
 L: Oh, bad luck.
 F: It is, isn't it? ... Ah, ... I was a lesbian once at school. ... for about fifteen minutes ...

10. *Egy kislány és Scarlet egy asztal alatt zenére mozogva*

S: Have you got a boyfriend?

A: Yes.

S: What's his name?

A: Jeff. He is good at table-tennis. How about you?

S: Ney, I'm afraid, not.

A: Why not?

S: I don't know. ... Because most of the blokes I fancy think I am stupid and pointless, so they just bonk me and leave me. And the kind of blokes that do fancy me ... I find them some ... I can't be bothered about them which doesn't lead me about nowhere.

A: What's bonking?

S: Well, ... it's kind of like table-tennis ... but with slightly smaller balls.

11. *Charles-t elkapja Hen (volt barátja) a folyosón*

H: Oh, Charles (megérinti), oh Charles we must talk.

Ch: (habozva) Oh, ... right, right.

H: Look, Charlie. I've spoken to lots of people about [you]....

Ch: [Oh, oh, no].

H: ... and everybody agrees you're in trouble, Charles.

Ch: Oh, am I?

H: The thing is, you see, you've sort of turning into a kind of serial monogamist. One girlfriend after another ... You never really love anyone because you never let them near you.

Ch: Oh, on the contrary, Hen. [I was]....

H: [You were] affectionate to them, you were sweet to them. ... You were even sweet to me when I thought U2 was the name of a submarine.

Ch: Well, you were right. ... Their music has a very naval quality.

H: (sírva) Be sure Charles, you must give people a chance. You don't have to think I must get married, but you mustn't start every relationship thinking I mustn't get married

12. *Carrie és Charles taxiban hazafelé*

C: I am off now. Would you like to keep me company?

C: You want to come up for a nightcup?

Ch: You sure?

C: Yeah, I think we can risk it. I'm pretty sure I can resist you. You're not that cute.

Ch: (zavartan mosolyogva) Sorry. Yeah. Great.

13. *Carrie és Charles esküvői ruhapróbán*

C: The crucial thing is that you mustn't laugh.

Ch: OK. Right.

C: What do you think?

Ch: Ha-ha. Divine.

C: Not too meringue? Hm, oh ... Don't worry. We have just begun. What do you think?

Ch: You are kidding?

C: But it would be wonderful, wouldn't it? Maybe next time. What do you think?

Ch: Hm. ... It would be great for looking after sheep.

C: Don't be rude. What about this sexy dress?

Ch: Wow. Ah, well, ... if I'd be your husband I'd die of pride. ... But you may be right. It's dangerous. There is nothing more awkward on a wedding if the priest is the only one who hasn't got an erection. Brrr.

14. *Gareth a baráti társaságban (Tom, Fiona, Scarlet, Charles, Colin) Carrie esküvőjén*

G: Dear old friends, as you know, I've been always proud that there is not a wedding ring between a lot of us. With the passing years it was suddenly beginning to distress me ... I'd love to go to the wedding of someone I really loved for a change. Ha-[ha].

T: [Well], don't blame me. I've asked practically everyone I know.

S: You haven't asked me.

T: Well, Scarlet, ... hm, ... would you like to?

S: No, thank you. But it was very nice of you to ask.

T: Any time.

15. *Gareth temetése után Tom és Charles beszélgetnek*

T: I've never felt like that. Well, I mean ... something vaguely similar. For Jilly.

Ch: Jilly?

T: Yeah, Labrador.

16. *Charles meghíúsult esküvője után Fiona és Tom Charles-hoz*

T: At least it is one wedding we won't forget, ... I mean ... a lot of weddings just blend into each other, don't they?

F: Oh, for God's sake!

T: But this is one that would stick out in our memory.

F: Poor girl, poor girl, I mean it, she has never been my favourite person in the world but it is an unforgivable thing that you did today.

Nyelvi-kulturális tényezők szerepe a magyar „balsors vagy sikertörténet” kérdés eldöntésében

Goldman Leonóra

Glatz Ferenc *A magyarok sikertörténete* című cikkében (1997) szembehelyezkedett a hagyományos balsors-tudattal. A siker vagy balsiker bekövetkeztében kétségkívül szerepe van a haditechnikától kezdve a szövetségesek megválasztásáig minden politikai tényezőnek, de nem hanyagolható el a nyelvi-kulturális fejlettség szerepe sem.

1. A „balsors-tudat” természete

A balsors motívumot eddig a magyar irodalom romantikus irányzatában gyökerező másfél évszázados világszemléletének tekintették, mely Berzsenyi bűntudatából kiindulva, Vörösmarty, Kölcsey költészetében nyert kifejezést: „bűneink miatt gyúlt harag kebledben”, alternálva a jövőt építő „hass, alkoss, gyarapíts” motívummal. – E balsors motívum azonban nem a romantika terméke. Megvolt már a Halotti beszédben: „haraguvék Isten”, az Ó-magyar Mária siralomban: „szegény magyarok”, és megvan még 1950-ben is Márai Halotti beszédben, az egész magyar irodalom minden balsors-megnyilvánulását egységbe olvasztva, de szembehelyezkedve a romantikával: „nem vagy ember itt, csak szám”.

A balsors tudat *nem* a csapásokkal teli magyar történelem objektív értékelése. A körülöttünk élő népek életszínvonala alacsonyabb volt, mint a magyaroké, állami létük átmenetileg szünetelt, középosztályuk osztrák, illetőleg magyar uralom alá került. Mégis hiányzik a szlovák, román, szerb, horvát, lengyel balsors tudat, inkább tudatosítatják a rajtuk esett „igazságtalanságokat” pl. Björnson a csernovai csendőr sortüzet a revanche érdekében. A magyar paraszt jégverés idején szövetkezik az Istennel a pusztításban, cséphadaróval, hogy „mire megyünk együtt”. Ez lehet mese, de az öngyilkosságok nagy száma Magyarországon nem mese, hanem tény.

Úgy tűnik, hogy a balsors tudat, az öngyilkossági hajlam az altáji kultúrával, a török etnikummal kapcsolatos. A legérzékenyebben a balsorsot a kurdok érzékelik, kiknek nyelve ugyan indo-iráni, de etnikumuk török. Önmegtartóztatásra a törökök hajlamosak (Ramadán), öngyilkos terrorcselekményekre a dél-jordániai siíták és az altáji eredetű nyelvet beszélő japánok (Crystal 1992). A magyarok vándorlásaik során s majd az új korban bőven érintkeztek altáji kultúrkörrel.

A balsors-tudat tehát örökölt altáji vonás lehet az ugor nyelvet beszélő magyar népben. A sok örökölt vonás közül azonban csak az marad meg a termé-

szetes kiválasztódás során, ami hasznos a fennmaradás szempontjából. A magyar törzsi társadalom széles alappal épült, az elit réteg viszonylag közelebb áll a széles alaphoz. És ha az uralkodó réteg el tudja hitetni a mélyebb rétegekkel, hogy balsors üldözi az egész társadalmat, ez mozgósító erejű. Elit és társadalom összeforrottsága jellemző egyes haladó, sikeres korszakokra: Mátyás uralkodása, Reformáció és Erdélyi Fejedelemség kora, Reformkor, Szabadságharc; e korszakokban hasznosult a balsors tudat, bár rokon volt az öngyilkosság-hajlammal.

A balsors megnyilvánulásaként szokták leírni a tatárjárást és a török megszállást, sorscsapásként, véletlenként. A világtörténelemben számos megszállásra van példa, de mégis két csoportra oszthatók. Vagy rokon nyelvű-etnikumú-kultúrájú népek egyike szállja meg a másikat, és bármily nagy a távolságtartás kezdetben, végül nyelvileg-kulturálisan összeolvadnak. Így született az ókor hellenisztikus kultúrája, így a germán-kelta-viking normann és a hasonló eredetű ó-angol összeolvadásából a mai angol nyelv. Meghódíthat azonban valamely nép oly másikat is, mellyel nincs rokonságban, sohasem érintkezett vele, mint az indiánokat, pápuákat. E nép sorsa, ha gyengébb, a teljes asszimiláció vagy kipusztítás. A hódítónak kevésbé félelmetes a nem teljesen ismeretlen felé elindulni, rokont meghódítani, a teljesen idegen felé csak nagy gazdasági érdek űzi. Így a Magyar Királyság felé indultak el, előzetes kémkedés után, az altáji nyelvet beszélő tatárok (kozákok, mongolok) és az altáji etnikumú-műveltségű törökök is. Utóbbiak mehetek volna Velence kereskedelmi erejének megtörése után a Pó völgye felé is, de ott egészen más kultúrájú népek laktak. A tatárok és magyarok kulturális kapcsolata nem volt elegendő az újratermeléshez, így a tatárok csak egyszer tudták a készet elrabolni, és eltakarodtak. A török hódoltság idején volt némi ipari-kereskedelmi együttműködés, és így az ittlét gazdaságilag megalapozottabb volt. Mindenesetre a tatárjárást, a török expanziót Magyarországra nem a sors, hanem földrajzi-kulturális tényezők irányították, amelyekre számos török eredetű magyar szó is utal. És a túlérő ellen vívott kuruc felkelések, szabadságharc, forradalom veresége is törvényszerű volt, nem a balsors rendelése.

2. A magyarság sikertörténete a Kárpát-medencében

A finnugor nyelvcsalád ugor ágához tartozó nyelvet beszélő, de részben altáji kultúrájú, kis számú (kb. 200 ezer lélekszámú) magyar törzs az i.sz. VI. században az Ural vidékéről elindulva 896-ban hont foglalt a Kárpát-medencében.

A sikertörténet kezdete úgy jellemezhető, hogy e Közép-Európába viszonylag későn érkezett közepes létszámú urali törzs nem olvadt be a már rég itt lakó javarészt indo-európai nyelvet beszélő népek tengerébe, hanem megtartva nyelvét, kultúráját, kezdetben berendezkedését is, az itt lakókat olvasztotta be népébe, felvéve, asszimilálva kultúrájukat. – Az ezer vagy több ezer évvel korábban idevándoroltakba a természet akkor még hevesebb kataklizmái alapvető, hajlíthatatlan vonásokat építettek be, a később, közelebről jött ural-altájiak jelleme rugalmasabb volt, magatartása befogadóbb, elkülönülési hajlama kevésbé radikális. Számuk túl kicsi volt, hogy politikailag komoly ellenfélnek tekintsék őket,

mint pl. az avar birodalmat, melyet a magyarok ideérkezése előtt a Nagy Károly-i hatalom felszámolt. Nem jártak úgy, mint a keresztény hitre tért indiánok, malájok, mert kultúrájuk eleve fejlett volt, tanulékonyáguk következtében azonnal fel tudták venni szomszédaik ismereteit, és termelékenységben jó társaknak bizonyultak, és nem elnyomandó teherként.

A IX. században Közép-Európa már keresztény berendezkedésű volt, de szembenállt a bizánci és római kereszténység befolyása, másrészt a római kereszténység hatalmi viszonyai is megosztottak voltak. A magyarok megismerve a görög és latin kereszténységet követők életmódjának, kultúrájának, társadalmi berendezkedésének eltérő vonásait, az utóbbit választották. A nép és az urak közti bizantinista szakadék eleve ellentétben állt a társadalmi rétegek közelségét, sőt rokonságát feltételező törzsi szervezettel. De a római kereszténység középkori rendjében is a hatalom kezdetben megosztott a szellemi-kulturális hatalmat gyakorló pápa és a politikai hatalmat képviselő német-római császár közt. Nem véletlen, hogy a királyi hatalmat szimbolizáló koronát Szent István a *pápától* kapta. A császárral csak személyére vonatkozóan volt rokonságban. A skolasztikus latin kultúrát a támogatott kolostorok terjesztették, de a nép felé magyarul a püspöknek alárendelt papság az európai keresztény műveltséget továbbította.

A középkor harmadik harmadában a hatalom szellemi-kulturális és politikai ágán kívül harmadik hatalmi ág is kezd koncentrálni: a főként lombardiai és toscanai, francia és német pénzügyletek révén a vagyon szerepe. A vagyont a pápaság a képzőművészetek támogatására, de azon kívül a politikai hatalmakkal együtt zsoldos seregek fizetésére fordították: „kein Geld, kein Schweizer”. Az Anjou (Angevin) korszakban Magyarország Európa pénzügyi központjává, pénzének értéke összehasonlítási alappá vált, mint napjainkban a dollár, magyar-cseh, illetőleg magyar-lengyel nagyhatalom fejlődött ki, melyből Mátyás uralkodása idején a magyar reneszánsz származott, nagy zsoldos sereggel, képzőművészettel, irodalommal (Janus Pannonius), és megindult a törökök terjeszkedése a balkánon észak felé. Európa kétféleképpen reagált: a nyugati országok vagyona kereskedett a törökökkel a már hatalmát veszített Velence helyett, és volt a pápával egyezkedő-kereskedő „mellék-szultán”; a váraikat ostromló törökök ellen viszont a magyar urak viaskodtak, és szöveterkeztek a török „áfium” (ópium) ellen.

A magyar rugalmasság az ország három részre szakadása korszakában mutatkozott meg. Az ország nyugati, királyi harmadában a bécsi császár annyi hatalmat átadott a magyar uraknak, hogy védekezni tudjanak a törökök *további* terjeszkedése ellen (devolúció). Az ország keleti harmadában, az Erdélyi Fejedelemségben a török adott át hatalmat a magyar uraknak, hogy meg tudják védeni a fejedelem önállóságát. A hódoltság területén csak a politikai jogok nélküli polgárság húzhatott hasznot abból, hogy vámmentesen lehetett marhát exportálni.

Volt azonban oly szellemi mozgalom, mely főleg az Erdélyi Fejedelemségben általánossá tette a műveltséget, fejlődésbe lendített minden tudományt és szélesre tárta a kommunikációt egész Európa tudományos fejlődésével: a reformáció és a vele társult könyvnyomtatás. Buda visszafoglalása után megindult az ellenreformáció, mely szintén terjesztette a műveltséget és a tudományt.

Ilyen előzmények által felkészítve, és kiemelve az elszigeteltségből értesül a magyar szellemi élet a „szabadság, egyenlőség, testvériség” eszméről, és a jelző: vigyázó szemetek Párizsra vessétek. Felismerve a magasszintű fogalmakat, összefüggéseiket kifejezni tudó nyelv jelentőségét, korán és francia színvonalra törekedve megindul a nyelvújítás. Kazinczy Sterne-fordítása jellemző tünete e korszak attitűdjének. A megújított nyelv tette lehetővé a reformkor sikereit (Széchenyi magyarul szól a diétán, és a magyar hallgatóság megérti). A szabadságharc eszméi Deák „kiegyenlítődése”, a kiegyezés révén valósulnak meg, és következik a legnagyobb siker, a polgári Magyarország felépítése. Ez a helyi hatalom-átruházás (devolúció) eredménye volt, melynek folytatása azonban elmaradt a román, szlovák, szerb urak felé. E mulasztást Jászi Oszkár már nem tudta kiegyenlíteni.

A két világháború között sokba került volna emberéletben, gazdasági tartalékban, kulturális értékekben a „Kállai-kettős” elmulasztása, csak imázsunk lett volna szebb, létünk sokkal szegényebb.

Ha végigtekintjük a történelmet a honfoglalástól napjainkig, mindinkább kiviláglik a sikertörténet lényege: az állami lét folyamatossága. A külszín számtalanszor változott (nyilasuralomból kommunizmus, proletárdiktatúrából „féhérterror”), de a belbecs, hogy ti. magyar, változatlan maradt. Tremblit, nec mergitur. És: 1944. okt. 15-ig látszat-szuverénitás, míg az európai kontinens egésze német uralom alatt volt. És 1960–89 között a „legvígabb barakk”.

3. Hogyan javíthatók a jelen kilátásai?

E kérdésre a választ egyrészt az első világháború végén más államokba került, s a második világháború végén megmaradt magyarokkal szemben érvényesülő magatartás, másrészt a nemzetközi szervezetek által nyújtott védelem szabja meg.

A többségi állam magatartása lehet a trianoni szerződésben vállaltak megfelelő (anyanyelvi oktatás, anyanyelv használata a közigazgatásban, ahol a magyar kisebbség 30 százalék vagy több). – Lehet bosszúálló asszimiláló (a magyar kisebbség állampolgári jogainak, anyanyelv használatának tilalma) a határok erőszakos megváltoztatására történő hivatkozással (Benes dekrétumok). Lehet a magatartás pozitívan diszkrimináló, a kisebbségi anyanyelvet fejlesztő-megőrző, a kisebbségnek a termelésben jelentkező maximális teljesítménye érdekében. E cél érdekében még politikai (autonómiai) jogok adásától sem riad vissza. E magatartási formák a történelemben egymást követték: Az első álláspont a trianoni béke utáni esztendőkre volt jellemző, a második a II. világháborút követő évekre. Az utoljára említett pozitív diszkrimináció a jövőben fog érvényre jutni, és már megvalósult a Benelux államokban vagy a skandináv kisebbségek esetében.

E partikuláris érdekek érvényesülése éppen a világban megvalósuló integrációk nyilatkozatainak, szervezeteinek és intézkedéseinek köszönhető.

A két világháború közti Népszövetség és a második világháború után megalakult ENSZ *elvi* nyilatkozatokat adott ki (Emberi jogok és szabadságjogok, 1945; diszkrimináció mentesség, 1948; Gazdasági, szociális és kulturális egyez-

ségokmány, 1966; a polgári és politikai egyezségokmányban a nyelvre és oktatásra való jog a kisebbségeket is megilleti, és a gyermekek jogai, 1989). Ezek azonban olyanok, mint a bíróság, szankciók, rendőrség nélküli törvények.

Az európai emberi jogok védelmére 1949-ben alakult Európa Tanács (Miniszterek Bizottsága + Parlament) már tagjaira nézve kötelező döntéseket hoz, de minden tagország csak arra kötelezhető, amit elvállalt, és bíróságához panasszal csak egyén fordulhat saját személyes sérelme miatt (Conseil de l'Europe, 1993). Az Európa Tanács fontos okmánya a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Chartája, melynek elfogadott követelményei a szóban forgó tagállamtól számonkérhetők (Kovács 1993).

A konkrét kisebbségi kérdések gyakorlati megoldását azonban főként az UNESCO-ból és a helsinki folyamatból kinőtt Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) és annak Nemzeti Kisebbségi Főmegbizottja (HCNM) végzi a szóbanforgó kérdések nemzetközi szakértőinek tanácsai alapján (Szépe, 1994,1995), és az Interetnikai Kapcsolatok Alapítványa anyagi támogatásával. A Koppenhágai Emberi Vonatkozások Alapokmánya (1990) rögzíti a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitását 33§ és annak a főmegbizott a „csendes diplomácia” eszközeivel érvényt is szerez. Hasonló módon hatékonyra teszi az oktatási követelményeket (Hágai Ajánlás, 1996) és a kisebbségi nyelvek használati jogait (Oslói Ajánlás, 1998). Mindezek uralkodó elve, hogy a kisebbségi nyelvet beszélő műveltségben ne süllyedjen mélyebbre, mint a többség, a kisebbségi kultúrát a kisebbség és a többség egyaránt tisztelje, és így a kisebbségi egyén is a termelésben a maximálisat tudja teljesíteni, azonosan tudjon részt venni a többség nyelvén szervezett munkában. A kisebbségi nyelv érték, melyet nemcsak megőrizni, de fejleszteni is kell a magasabb műveltség érdekében. A jelenben a partikuláris-regionális érdekek teljesítése a mind hatékonyabb termelés, és a nemzetközi kisebbségi követelmények betartása a nagy integrált szervezetekbe történő felvétel érdekében mindinkább megvalósul.

4. A sikertörténet jövőjének követelményei

A társadalom kialakulása óta rétegzett; a magyar polgári társadalomban másfél évszázada fontos választóvonal az érettségi. Aki érettségizett, lehetett a társadalomban alacsonyabb-magasabb szintű irányító, a katonaságnál „karpaszományos”. Anélkül többnyire nem volt betekintése a termelést szabályozó törvényszerűségekre, nem számított művelt „lateiner” embernek. A második világháború után kialakuló európai integrációnak más volt a kulturális-nyelvi jellege. Gondolatát 1946-ban W. Churchill vetette fel a zürichi egyetemen. Kezdetben gazdasági szövetségnek indult (Benelux államok vámuniója, mely gazdasági unióvá bővült). A Párizsi Szerződés (1951) ebből létrehozta az Európai Szén- és Acél-Közösséget, mely a Római Szerződéssel Európai Gazdasági Közösséggé alakult (1957). A Maastrichti Szerződéssel (1991) az Európai Unió (EU) alakult meg számos megvalósított egységgel és elhatározott pénzügyi egyesüléssel (Farkas és Várnay, 1997). A tagországok számára szabadon átjárhatóvá váltak az országhatárok, a közös fizetési eszköz is létrejött. Az

egységesülésnek csak két akadálya maradt, a közös nyelv és a közös kultúra hiánya.

Az EU csak a szovjet befolyás alól mentesült közép-kelet európai államok részére alkotott élőnyelv oktatással is foglalkozó Demosztenész (ma Comenius-, Leonardo-, Szokratész-) programot, melyet az Európa Tanáccsal együttműködve szervez. Egyébként a modern nyelvi-kulturális oktatás irányítása az Európa Tanács hatáskörébe tartozik (Trim 1997), melyet annak kulturális kooperációs tanácsa (angolul CCC) végez. Az oktatási miniszterek II. konferenciája (Hamburg, 1961) még az audio-vizuális oktatást részesítette előnyben (Association Internationale de Linguistique Appliquée, AILA). Később a tanulócentrikus autonóm kommunikatív oktatás vált uralkodóvá (korai, középiskolai, hivatás által készített „VOLL”, felnőtt és cserehelyen történő nyelvoktatás). Vannak tanterveket kezdeményező (A) és kiértékelő-továbbadó (B) nyelvközpontok. Módosították a van Eck által kidolgozott szinteket (van Eck és Trim 1996). Osztrák és holland kezdeményezésre Grazban az Európa Tanács megszervezte a modern élőnyelvek állandó központját, van európai Ifjúsági Nyelvközpont Budapesten és Strasbourgban és a BBC, a British Council és a cambridgei UCLES szervezésében a Look Ahead és a Follow Me médiaprogram.

Mindezekre, de emellett tudatos, folyamatosan kitartó, és főként fáradságot nem kímélő nyelvtanulásra van szükség a magyar sikertörténet folytatása érdekében. A magyar történelem úgy alakította a nyelvtudást, hogy a régi időkben a nemesek latinul, a polgárok németül, az intellektuális foglalkozásúak franciául is, az arisztokraták angolul is tudtak. Nem kétséges, hogy az orosz és az ezzel kapcsolatos ideológiai befolyás alatt is állt magyarok ma még távolabb állnak pl. az angol nyelvtudás szempontjából a megkívánhatótól, mint a csak németek megszállta franciák (40% ill. 80%; Szépe 1995). A megújított magyar nyelv oly tökéletes eszköznnek bizonyult, hogy az egynyelvűség nagyon elterjedt hazánkban. A tanárképzésen, a tankönyveken, a tanterveken, de főként kitartó nyelvtanulásunkon fog múlni, hogy a magyarok idejében fognak-e kapcsolódni az integrált rendszerekhez, termeléshez, tudományhoz, vagy hosszabb időre lemaradunk valamennyiről.

Irodalom

- Conseil de l'Europe 1993. *Activités et réalisations*. Strasbourg. 1-61.
- Crystal, D. 1992. *The Cambridge Encyclopedia of Languages*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. 304-306.
- Farkas B. és Várnay E. 1997. *Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába*. Szeged: JATE 1-31.
- Foundation on Inter-Ethnic Relations 1996. *The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note*. The Hague: 1-18.
- Foundation on Inter-Ethnic Relations 1998 *The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities*. The Hague. 1-9.
- Glatz F. 1997. A magyarok sikertörténete *Magyar Hírlap*. jan. 21.

- Kovács P. 1993. *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája*. Bp: MTA Állam és Jogtud. Int. 1–68.
- Szépe Gy. 1994. Central and Eastern European Language Policies in Transition (with Special Reference to Hungary) *Current Issues in Language & Society*, 1, 41–63.
- Szépe Gy. 1995. Language Policy for a wider Europe. *1st Annual Colloquy of the European Centre for Modern Languages of the Council of Europe*, Graz. 20–25
- Trim, J.L.M. 1997. *Language Learning for European Citizenship, Final report (1989–96)*. Strasbourg: Cedex. 1–101.
- van Eck, J.A. és Trim, J.L.M. 1996. *Vantage Level*. Strasbourg: Cedex. 1–147.

Hadamitzky-Kazár

KANJI és KANA

A japán írásrendszer
kézikönyve és szótára

E könyv legfőbb célja, hogy bevezesse használóját a modern japán írásrendszerbe. Elsősorban tankönyvnek szántuk, ám egyszersmind a japán nyelv egyszerűsített kézisztótáráként is szolgál, hiszen mutatói és táblázatai lehetővé teszik a tárgyat, mintegy 2000 írásjegy gyors kikeresését.

Minden írásjegyet és szót átírásban is feltüntettünk.

Az egyes írásjegyeket a következő adatsorok kísérik: a vonások sorrendje; olvasat(ok); jelentés(ek); példák; a hozzáadott írásjegyek jelzőszámai.

Az 1945 kanjihoz több, mint 4000 olvasat tartozik, amelyek közül mintegy 2000 önálló, egyszerű szót képvisel. Megközelítőleg 9000, gyakoriság szerint válogatott összetétellel mutatjuk be, miként használják az írásjegyeket más írásjegyekhez kapcsolva. A kanji-jegyzék kb. 11 000 alapszót tartalmaz.

A Scholastica kiadványai a következő címen rendelhetők meg:

1123 Budapest, Kékgyólyó utca 30.

Fax: 212-8320

Recenziók

John Sinclair

Corpus, Concordance, Collocation

(Oxford: Oxford University Press. 1991. 179 pp.)

Balaskó Mária

John Sinclair *Corpus, Concordance, Collocation* című könyve egy új sorozat, a *Describing English Language* első köteteként jelent meg. A sorozat egy olyan új megközelítésű nyelvleírásra törekszik, amely kizárólag nagy terjedelmű autentikus szövegek tanulmányozásából körvonalazódhat. Jelen kötet is a sorozat leírásában megfogalmazottaknak megfelelően, egy új nyelvszemlélet megjelenését vázolja, valamint a hozzá kapcsolódó számítógépes technológiát ismerteti. A komputeres egymást váltó generációi a számítógépes nyelvi elemzés technikáinak és módszereinek fejlődését hozták magukkal, melynek következményeként addig még csak nem is sejtett, a hagyományos leíró rendszerbe nem illeszthető formai szerkezetek kerültek felszínre.

A *Corpus, Concordance, Collocation* fejezeteinek mindegyike már megjelent egy korábbi változatban más publikációban, ezért a könyv tanulmánygyűjteményre hasonlít leginkább, amiből kifolyólag az egyes részek között átfedések fedezhetők fel. Ennek ellenére kivethető a könyv egészét összetartó alapgondolat, amelyből John Sinclair a nyelvről alkotott felfogása bontakozik ki. Ezen koncepció a Firth által teremtett brit nyelvészeti tradíciót fejlesztí tovább, amely szerint a nyelvészet tárgyát a jelentés tanulmányozása kell képezze, hogy jelentés és forma elválaszthatatlanok, és hogy szókészlet és szintaxis egymással szorosan összefügg.

Az első fejezet (*Corpus creation*) a korpusépítés kérdéseit tárgyalja, mint a korpuszmunka alaptételét, hiszen a szöveg kiválasztásának elve, valamint a korpusz

tartalma, meghatározóan hatnak az összes azt követő lépésre. Amikor arra a kérdésre keresi a választ, hogy ki a legalkalmasabb korpuszépítő, a szerző meggyőződéssel vallja, hogy nem a nyelvész dolga annak meghatározása, hogy mi kerüljön egy korpuszba. Sokkal inkább, és abban reménykedik, hogy ez a jövőben így is lesz, a nyelvi beállítottságú társadalomtudósok azok, akik a legjobban tudják megítélni, milyen típusú v. fajtájú nyelvi anyag és ezek milyen aránya kell képezzen egy korpuszt. A korpuszépítés megkezdése előtt fontolóra kell még venni, milyen célból készül a korpusz: amennyiben több különböző célt kell szolgáljon, egy ún. általános korpuszt szükséges összeállítani, ha viszont egy bizonyos kutatási cél elérésére akarjuk felhasználni, elegendő egy arra a célra összeállított ún. egyéni korpuszt.

A korpuszkészítés elvi megfontolásai nehezebb feladatok elé állítják a kutatót, mint annak a gyakorlati kivitelezése. Eldöntendő, hogy az írott- vagy beszélt nyelv, esetleg ezek kombinációja képezze-e a korpuszt; megfontolandó, hogy az irodalmi művek kapjanak-e helyet a készülő korpuszban, és ha igen milyen arányban. Ugyancsak meghatározandó, a különböző szakszövegek helye. Sinclair szerint, ezeket egy külön korpuszban kell elhelyezni, hiszen egy általános korpusz nem különböző speciális területek (műszaki, orvosi, dialektus) nyelvi anyagának gyűjteményéből áll. Csak miután megszületett az elvi döntés a korpusz méreteit, ill. a szelekcióra vonatkozó prioritásokat illetően, kezdődhet el a tulajdonképpeni korpusz építés.

Sinclair két fajta korpuszt különböztet meg: az egyik, mint a korai Brown, vagy LOB korpusz, ún. gyűjteményes (sample) korpusz, amely különböző szövegtípusokból kiragadott szövegrészletekből tevődik össze. Egy ilyen korpuszból sok hasznos információt lehet gyűjteni, amennyiben

megfelelő célra használják, és tisztában vannak korlátaival.

Egy alternatívát a Sinclair által 'monitor' korpusznak nevezett gyűjtemény jelenthet, amely nem véges, vagyis állandóan bővülő, tehát elegendő mennyiségű (az adott kort leképező) nyelvi adatot tartalmaz, ugyanakkor történelmi dimenziója is van, és egy átfogó szójegyzéket is tartalmaz. Az első ilyen típusú korpusz Birminghamben már körvonalazódik.

A második fejezetben (*Basic text processing*) a nyelvi adatfeldolgozás néhány módszerét tárgyalja a szerző, és kiértékeli ezek hasznosságát a nyelvészeti kutatás számára. A számítógép segítségével különféle listák készíthetők, amelyekben az egyes szóalakok megszámlálhatók és különböző szempontok szerint csoportosíthatók. Egy következő szakaszban a szóalakok megszámlálása után, a szöveg hosszúságát is meg lehet határozni, a különböző szóalakok száma pedig a szöveg szókincsét (vocabulary) adja meg.

Ugyancsak listára van a kutatónak szüksége, ha azt akarja megtudni, hányszor fordul elő minden egyes szóalak a szövegben. A szóalakok gyakorisági listája számos információt tartalmaz a szöveg természetére vonatkozóan, és ennek függvényében lehet a kutatást a megfelelő irányba terelni.

Egy másfajta adatfeldolgozási módszer a konkordanciák készítése. A konkordancia az egyes szóalakok saját szöveggörnyezetükben való előfordulásának listája, amely legegyszerűbb formájában egy indexet képez. A KWIC (Key Word In Context) formátumú, széles körben elterjedt konkordancia a vizsgált szóalakot a sor közepén listázza, bal és jobb oldalán többé-kevésbé meghatározható nagyságú szöveggörnyezettel. Az egy sornál hosszabb KWIC konkordancia már gátolja a megfigyelés öszpontosításának lehetőségét.

A harmadik fejezetben (*The evidence of usage*) Sinclair sort kerít a számítógépes feldolgozásból származó adatok és a szótárakban szereplő nyelvi adatok való összehasonlítására. Bármilyen nyelvi leírásnál, így a lexikográfiában is, a nyelvészek általában három típusú adatra támaszkod-

nak: már meglévő nyelveírások, anyanyelvi beszélők értékelései, valamint a nyelvhasználatra vonatkozó megfigyelések. A már meglévő leírások értéke az információ rendszerezettségében rejlik, ugyanakkor ezen leírások kritikátlan átvétele az esetleges hibák perpetuálását is jelentheti. Közismert, hogy úgy a lexikográfiában, mint egyéb nyelvi leírásokban, a nyelvész az alátámasztandó tételt igen gyakran saját maga által kreált, mű-példákkal illusztrálta. Sinclair szerint, a nyelvész, mint anyanyelvi beszélő és megfigyelő fordított szerepet kell játsszon: az adatokat értékelnie és nem kitalálnia kell.

Az előbbi két szakasz, a szerző szerint, a szótárírás egy későbbi fázisában kerülhet előtérbe. Következésképpen az első lépést a nyelvhasználat megfigyelése kell jelentse. A korai szerzők (pl. Samuel Johnson) elsősorban irodalmi művekből öszszegyűjtött idézetekre alapozva írták meg szótáraikat, és a kor lehetőségeit figyelembe véve, ez volt kétségtelenül a legmegfelelőbb módszer. Korunkban viszont, a számítógépes feldolgozás egy teljesen más eljárás megalapozását teszi lehetővé. Egy reprezentatív korpusz konkordanciája segítségével, az összes szó összes előfordulása kerül a megfigyelés középpontjába, amely a kutató rendelkezésére áll, hogy megfigyeléseket végezzen, az eredményeket pedig rendszerezze és értékelje.

Minden egyéb módszerrel összevetve, a konkordanciák szolgáltatják a legkiválóbb minőségű nyelvi adatot. A kutatás hamarosan meghatározza majd azokat az irányvonalakat, amelyek szerint a szöveg kiválasztást, a (ki)gyűjtési módszereket, az adatok feldolgozását, ezt követően pedig az eredmények lexikográfiában való alkalmazását fokozatosan javítani lehet. Addig, mutat rá a szerző, a konkordanciákból nyert adatokat ha óvatosan is, de fel kell használni.

Módszerének bizonyítására a szerző a *decline* szó és a belőle képzett szóalakok a Collins English Dictionary-ben szereplő leírását hasonlítja össze a megfelelő szóalakok egy 7,3 millió szót tartalmazó általános korpuszból nyert konkordanciájával.

A fejezet végén Sinclair megállapítja, hogy az objektíven gyűjtött példák alapján (szövegeket választunk ki és azt követően az összes példát szemügyre vesszük) sokkal pontosabb meghatározásokat lehet megfogalmazni, mint szubjektív gyűjtés nyomán összegyűlt, kiragadott példaanyagok segítségével. Arra is utal, hogy a grammatikai és a lexikális különbségek között nagyobb összefüggés lehet, mint ahogy az általánosan elfogadott.

A negyedik fejezetben (*Sense and structure in lexis*) a *yield* lemma kapcsán vizsgálja azon feltevését, hogy szoros összefüggés lehet egy szó különböző jelentései és a szerkezet(ek) között, amelyekben felszínre kerül. A konkordanciák részletes elemzését követően, a szerző azt a hipotézist látja beigazolódni, hogy a jelentés és a szó szerkezet közötti összefüggés hangsúlyosan jelen van.

Az ötödik fejezetben (*Words and phrases*) azt kísérel meg, hogy a konkordanciákat olyan szavak leírásának vizsgálatára használja, melyeknek sokkal gyakoribb az előfordulásuk, mint az ún. lexikális szavaknak. Általában nem tulajdonítanak jelentőséget ezen szavak lexikai környezetének, és ezért általában a skála grammatika felőli végéről szokták őket megközelíteni. A kiválasztott lexikai elem kapcsán (ún. phrasal verb) egyúttal rámutat ezen kutatási módszer alkalmazhatóságára az angol nyelv oktatásában és tanulásában.

Feltevésének bizonyítására Sinclair a *to set* ige környezetének fontosságát hangsúlyozza ki jelentésének meghatározásában. Rámutat, hogy az igét követő partikula utal az ún. phrasal verb jellegre, majd a körülöttük fellelhető szavak segítenek a jelentés pontos meghatározásában.

Összefoglalásában a szerző megemlíti, hogy a *to set* igét tartalmazó kifejezések egyes jelentései olyan jellegzetes sablonokkal kapcsolódnak össze, melyek segítenek megkülönböztetni egyik jelentést a másiktól. Mindegyik sajátos, jellegzetes a használata és a környezete. Ezért értelmetlen látja a phrasal verb-ök jellegtelen listászerű ismertetését, minden utalás nélkül arra vonatkozóan, hogy miben kü-

lönöznek egymástól, vagy hogy miért élveznek előnyt a nyelvhasználatban azonos jelentésű egy-szavas megfelelőikkel szemben.

A hatodik fejezetben (*The meeting of lexis and grammar*) a szerző azt vizsgálja meg, hogy mi az, ami meghatározó a nyelv leghétköznapibb szavainak leírásakor. Vizsgálódásainak tárgyaként az *of* prepozíciót választotta. Rámutat, hogy a szótárak szemantikai kritériumok szerint elemzik a szavakat és elhanyagolják a nyelvtani, nyelvhasználati, vagy pragmatikai jelentéseket. Ezért nehéz feladat elé állítja magát, hiszen az ehhez hasonló szavakról úgy tartják, hogy nincs szemantikai jelentésük. Ebből kiindulva, bemutatja az *of* korpuszban megjelenő képét. A részletes elemzést követően kihangsúlyozza, hogy annak ellenére, hogy vannak problémás esetek és átfedések, az *of* különböző jelentéseit és használatát egyértelműen lehet kategorizálni.

A korpusz nyelvészet eddigi tapasztalataiból azt a következtetést vonja le Sinclair a hetedik fejezetben (*Evaluating instances*), hogy a kis terjedelmű (kb. 1 000 000 szavas) korpuszok nyelvtani vizsgálódásokra alkalmasak leginkább, mivel a nyelvtani szavak gyakorisága magas. A mostani nagy terjedelmű korpuszok segítségével ellenőrizni lehet már elfogadott grammatikai állításokat. Egy kiterjedelmű korpusz nem tehet valószínűleg annál többet, minthogy megerősíti a korábban elfogadott állításokat. Az újabban nyert nyelvi adatokból viszont az látszik kitűnni, hogy a meglévő nyelvtani általánosítások nincsenek kellőképpen megalapozva. A nyelv egészen másképpen néz ki akkor, amikor sokat lehet belőle egyszerre megsejteni. Miután kifejti álláspontját a szöveg és nyelv (text and language), illetve jelentés és szerkezet (meaning and structure) fogalmainak tekintetében, bemutatja a konkrét elemzéshez vezető lépéseket. Ezt követően ismerteti az ezzel a technikával elért eredményeket a 'second', ill. a 'sole' konkordálásakor. A szerző szükségesnek tartja kiszélesíteni a szintaxis területét annyira,

hogy az magába foglalja a lexikális szerkezetet is, majd ezt a tágabb területet nevezi el szerkezetnek.

Sinclair ebben a fejezetben is annak a meggyőződésének ad hangot, hogy lexicát és szintaxist nem lehet különválasztani, vagy ezek bármelyikét a szemantikától, amint az nyelvészeti munkákban általánosan elfogadott. A mindennapi szavak legtöbbje nem rendelkezik önálló jelentéssel, hanem alkotó elemei a számtalan szókapcsolat gyűjteményének, amelyből a tulajdonképpeni szöveg összeáll. A formális szintaxis modellje, amely szerint szavak egész listája helyezhető a rendelkezésükre álló szabad helyre nem érvényesíthető, csak szakszövegek esetében.

A nyolcadik fejezetben (*Collocation*) a kollokációk problémáját tárgyalja. Kifejti, hogy ezek vizsgálatát az ún. idióma elv szerint lehet elvégezni, hiszen az ún. nyitott választás elve erre alkalmatlan. Az idióma elv szerint, a nyelvhasználó rendelkezésére számos félig előregyártott szókapcsolat áll, melyek bizonyos esetekben egyedí választási lehetőséget jelentenek. Szükségesnek tartja az idióma elv jelentőségének átértékelését, hiszen legalább olyan fontos szerepet játszik mint a grammatika, annak megmagyarázásában, hogyan jelenik meg a szövegben a jelentés. A fejezet végén a *back* szó alapján illusztrál kollokációs sablonokat, melyek elemzése arra szolgáltat bizonyítékot, hogy a bőséges felszíni variáció ellenére, a frazeológia rendkívül rugalmatlan.

Az utolsó fejezetben (*Words about words*) Sinclair illusztrálja, hogyan tér el a hagyományos lexikográfiai leírástól a korpuszalapú szótárírás a magyarázatok szerkesztésének tekintetében a Cobuild szótár példáján. A magyarázatok szerkezetét illetően megkülönböztethető az első rész, amelyben jelen lehet egy operátor, egy vagy két szövegkörnyezeti elem és a téma, ill. a második rész, amely tartalmazhat operátort és kommentárt. Sinclair ezenfajta leírása alapján mód nyílik a szótárírási módszerek aprólékos összevetésére, az elemzést követően pedig az egyes szócikkek megfogalmazásának formája korrigálható.

Az általános összefoglalóban Sinclair rámutat, hogy a korpuszok tanulmányozása számos olyan ténytet tárt fel, amelyeket szükséges beleépíteni az újabb nyelvleírásokba. A korlátot abban látja, hogy fogalmaink és elvárásaink nem tartanak lépést a fellelhető nyelvi adatokkal. Kevésli a kopuszalapú kutatások számát és kiaknázatlannak tartja a korpuszalapú kutatások nyújtotta lehetőségeket.

Említést érdemlő a könyv végén található terminusjegyzék, hiszen egy kialakulófélben lévő diszciplína terminológiáját alapozza meg.

Sinclair most bemutatott könyve mindenki számára alapvető mű, aki bármilyen kopuszalapú kutatást végez, legyen az lexikográfia vagy akár idegennyelv oktatás. Általa betekintést kaphattunk a korpuszalapú kutatás módszertanába, és megismerkedhettünk a korpuszépítés alapvető kérdéseivel. A nyelvleírás ezen holisztikus megközelítése konzekvenciákkal van a lexikográfiára, nyelvtanításra és nyelvoktatásra egyaránt. Elgondolása a *Collins Cobuild Dictionary*-ben éri el csúcspontját.

Bart István

Angol-magyar kulturális szótár

(Budapest: Corvina. 1998. 269 pp.)

Bárczy Klára

*“Some books are to be tasted,
others to be swallowed, and
some few to be chewed and
digested.”*

Francis Bacon

Valóban, Bacon-nek teljesen igaza van. Léteznek könyvek, melyeket csak izlelgetünk, vannak, melyeket egyben lenyelünk, de csak kevésnek adatott meg, hogy érdeemes legyen arra, hogy – ingyenc ételkülönlegességekhez méltón – jól megrágjuk, s megemésszük.

Bart István legújabb könyve ebbe a kategóriába tartozik. Amit tudni kell, vagy akár csak tudni illik Nagy-Britannia mindennapjairól, történelméről, szokásairól, mind megtalálható ebben a kiadványban, mely szerényen a *szótár* nevet viseli.

Pedig jóval több ez annál. A szótár az volt, amikor a kezdet kezdetén egy angol egyetemi labdarúgó válogatott tagjaként Arthur Yolland Magyarországra érkezett, s – mivel csábítónak találta a klímát, kellemesnek az itt élő embereket, kiválónak a magyar konyhát, s szépek a lányokat – itt ragadt, s nyelvtanításból kívánt megélni a továbbiakban. Ám hamarosan rádöbent, hogy a legnagyobb szükség nem is nyelvtanárokra, kurzusokra van, hanem egy jó szótárra. Ilyen körülmények közepette készítette el az első angol szótárt Magyarországon, melyet hosszú időn keresztül használtak. Számunkra már az angol szótár fogalma azonban szorosan kötődik Országh László nevéhez, aki a hatvanas években olyan munkát adott ki a kezéből, amit még ma, a CD-k világában is csak bővíteni, átdolgozni lehet, de újrainni nem kell.

A szótár azonban csak arra jó, hogy verbális-lexikai segítséget nyújtson a nyelvhasználóinak, ill. tanulóinak. A szavak pusztja jelentésén túl számtalan háttérinformációra van szükségünk ahhoz, hogy egy ország életét, kultúráját, civilizációját megismerhessük. A nyelv tudása nem jelenti azt, hogy birtokában vagyunk mindazon ismeret akár csak töredékének is, mely az ott élők számára természetes, magától értetődő, ám a külföldinek örök rejtély marad.

Segíthet ebben alkalmanként egy angol jóbarát, akitől meg merünk kérdezni bizonyos dolgokat, esetleg sokat jelenthet a műveltség, a jártasság bizonyos szakterületeken, de akkor sem kaphatunk annyi értékes információt sehonnan sem, mint ebből az egyetlen könyvből, mely óriási hiányt pótol a hazai könyvpiacra. Bart István könyve szinte minden területet felölel: a történelem, a földrajz, az irodalom kérdéseire éppúgy választ kapunk, mint a sport, a konyhaművészet, vagy éppen az

angol élet hétköznapijaival kapcsolatban felmerülő „fehér foltjaink” esetében.

Márpedig „fehér foltok” szép számmal léteznek a brit szigeteken nem őshonos ember számára. Már a „ködös Albi-on” elnevezés is (amiről egyébként kiderül a műből, hogy a kelta időkből származik) magában rejtje azt, hogy általában nehéz az idegen ajkúak számára az eligazodás a brit élet rejtelmeiben. A kérdésre azonban, amit George Mikes ironikusan tett fel *How to be an Alien* című művében, vagyis hogy hogyan próbálja leplezni valaki, ha egyáltalán tudja, hogy nem igazán járatos az angolok, skótok, walesiek és írek világában, itt nem csupán választ, hanem nagyon is használható útmutatót, jól kezelhető kézikönyvet kapunk.

Adrian Room *An A to Z of British Life* című kötete bizonyos értelemben hasonló, hiszen ott is nyomára bukkanhatunk az angol-brit szóhasználat sajátosságainak, fellelhetjük az eredetét vagy akár a jelentését néhány speciális elnevezésű intézménynek, ténynek, szokásnak. Mennyivel különb azonban, ha egy más szemzőgből, más kulturális háttérrel, más hagyományok, más ismeretanyag birtokában világitunk rá a különbségekre, a más-ságra!

Az író-műfordító-szerkesztő Bart István kiváló érzékkel illusztrálta e művével a *bloody shovel, to call a spade a ...* tréfás kifejezés igazi értelmét: érthetően, világosan, a szó szoros értelmében megmagyarázva, *magyarán megmondva* az angol élet és a nyelv sajátos belső finomságait, az egyedi kultúra és a mindennapi élet speciális jelenségeit. Szép példáját adva ezzel annak, hogyan lehet, mi több: hogyan kell egy nyelv mélyébe elvezetni az érdeklődőt, hogyan kell megismertetni, megértetni és megszerettetni egy nyelvet, egy kultúrát az olvasókkal.

A nyelvtudás jelentőségét ma már – szerencsére – nem kell hangoztatni semmilyen fórumon, semmilyen közegben. Tiszteletben tartva Bessenyei nézetét – miszerint „minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem” – elfogadott tény, hogy egy ilyen elszigetelt nyelvű

kis nemzet, mint mi vagyunk, a fennmaradáshoz, az európai színvonalhoz tárgyalóképes kell, hogy legyen a világnyelvek közül minimum egy-kettőn. Bizonyítható azonban, hogy nem elegendő a nyelvet beszélni ilyen-olyan szinten. Számptalan jól ismert vagy akár ismeretlen honfitársunkról szól a fáma, akik megfelelőnek vélt nyelvtudás birtokában ugyan, de a szükségesség kulturális háttér nélkül kerültek kínos helyzetekbe idegen ajkúak között itthon vagy külföldön. S milyen könnyedén mentesülhettek volna e kellemetlenségektől a Corvina kiadó e kötetének segítségével!

A jól ismert nyelvtanárképző szakember, Medgyes Péter fogalmazta meg, hogy „a kultúrások emlékeztet a nyelvi sokkra, de még annál is nyomasztóbb állapot, mert az egész személyiséget áthatja...”. S mi másként, mint sokként értékelhetnénk azt a helyzetet, mint pl. amikor valakinek rövidítésekkel teletűzdelt nyomtatványt kell kitöltenie, vagy akár csak egy jó italt szeretne rendelni egy pubban, vagy netán angol házigazdája megkéri, hogy segítkezzen a konyhában vagy a házikertben...

De a hivatali élet útvesztőiben, az irodalmi művek vagy éppen a gyermekmondókák világában járatan embernek is fogódzót nyújt Bart István legfrissebb alkotása.

Alfabetikus sorrendben halad ugyan, de az enciklopédiák teljességének igényével összegzi a kötet a tudnivalókat az élet minden fontos s kevésbé tudományos, hétköznapi területéről egyaránt. Mi több: új ismereteket ad. Minden lényeges „angolságot” gördülékenyen, közérthetően, egyértelműen és igen egyszerűen „magyarít”: pl. *morning dress* = *ferencjóska*.

Szótárnak, de egyszerűen olvasmánynak is lenyűgöző.

Gazdag skáláját nyújtja mindannak, ami a brit életformához, a hagyományokhoz, az angolszász kultúrához fűződik, s ami nekünk, magyaroknak földrajzilag távoli ugyan, ám a nyelvtanulási szándékokat jelző statisztikai mutatók szerint középpontban álló kérdés. Szakember és

laikus érdeklődő egyaránt haszonnal forgathatja, meríthet belőle a fordító, a nyelvtanár, az utazni vágyó és a rejtvényfejtő is.

Nagyon sok címszóban, szó szerkezetben érhető tetten az angol hagyománytiszteltet, a nem bántó nemzeti büszkeség, az egészséges lokálpatriotizmus. Ezek éppúgy rokonszenvenessé teszik a külföldi számára az angol embert, mint a megcsontosodott (olykor talán mosolyt keltő!?) polgári szokások és a számunkra is eltanulható pozitív emberi magatartásformák (a sajátos angol humor, a kimértség, a hűvös elegancia, a kibuggyanó jókedv stb.).

A mű nevel a más népek kultúrájának tiszteletére, s óva int az alantas, sértő viccelődésektől.

Nagy érdeme a kötetnek az is, hogy könnyen kezelhető: világos, egyszerű utalásokat tartalmaz az átfedésekre, színonimákra, egyéb tartalmi kapcsolatokra. Nem hagyható szó nélkül a szemnek is tetszetős, jól olvasható, szellős tipográfia, a maximális áttekinthetőség sem. (A Corvina Kiadóra mindig is jellemző a precizitás és igényesség ötvözetel!)

Ennyi jó után engedtessek meg, hogy a könyv „hibáit” is felrójuk. Ami az angolok számára rossz ebben a könyvben, az az, hogy ez egy újabb koporsószó a *splendid isolation* számára. Szegény angolok: nem elég, hogy Európához tartoznak, a magyarok számára e mű birtokában nincs és nem is lehet több titkuk!

S ami nekünk, magyar olvasóknak negatívum: miért csak most jelent meg, amikor régóta hiányát éreztük egy ilyen élményt nyújtó, tartalmas, hasznos kötetnek?

Hiszen ahogy Horatius írta: „*Aki a hasznosat a kellemsel úgy tudja kapcsolni, hogy az olvasót oktartva gyönyörködteti, elérte a tökélyt*”. S Bart István ezt tette.

Salánki Ágnes (szerk.)

Angewandte Linguistik – Eine Textsammlung.

(Budapest: Eötvös József Kiadó. 1997.
145pp.)

Kegyessné Szekeres Erika

Az alkalmazott nyelvészet tárgykörébe tartozó tudományágak tanítása és kutatása még nem általánosan elfogadott ma Magyarországon az egyetemek és főiskolák német szakos nyelvtanárképzésében. Ugyanakkor az alkalmazott nyelvészet egyre népszerűbbé válik a nyelvtudomány és nyelvpedagógia művelői körében. Az alkalmazott nyelvészet egyes területeinek (pl. nyelvelsajátítás, pszicholingvisztika, nyelvtanítás) kutatási eredményei nélkülözhetetlenek a leendő nyelvtanárok számára. Sajnálatos módon az alkalmazott nyelvészet témakörébe tartozó idegen nyelvű szakirodalomhoz Magyarországon igen nehéz hozzájutni, különösképpen igaz ez a német nyelvű szakirodalom esetében. Salánki Ágnes szöveggyűjteménye tehát hiánypótló válogatás a szakterület irodalmából.

A szerző a szöveggyűjtemény összeállításakor azt a célt tartotta szem előtt, hogy átfogó képet adjon az alkalmazott nyelvészet részdiszciplínáiról, bemutassa azok kutatási területeit és eredményeit. Az első fejezet az alkalmazott nyelvészet alapkérdéseit tárgyalja, és jó alapot ad a további fejezetek megértéséhez, elsajátításához. Tartalmazza a szükséges terminológiai bevezetést is azok számára, akik most ismerkednek az alkalmazott nyelvészet alapfogalmaival (Ezt a célt szolgálja a bevezető részben Bülow tanulmánya). A kötetre jellemző a szövegek gondos és alapos kiválasztása azzal a céllal, hogy az egyes fejezetek egyenként is keresztmetszetét adják az alkalmazott nyelvészet egy-egy elágazásának.

Témaköreit koncentrikusan bővítő, ismeretanyagában progresszív módon haladó szöveggyűjteményt vehet kezébe az olvasó. A gyűjteménybe bekerült szö-

vegek javarészt a 80-as és a 90-es évek munkái, ez a válogatási szempont gondoskodik a szöveggyűjtemény aktualitásáról és modernitásáról. Természetesen helyet kapott a válogatásban néhány alapvető klasszikus mű is, ilyenek például a következők: Hörmann: *Die Psycholinguistik zwischen Linguistik und Psychologie*; Hawellek: *Zum Begriff der Sprache*; Kriz: *Grundaspekte von Sprachentwicklungsstörungen*; Schippan: *Gegenstand und Aufgaben einer deutschen Lexikologie*.

A szöveggyűjtemény kilenc fejezetből áll:

- (1) Az alkalmazott nyelvészetről általában
- (2) Nyelvtanítás és módszertan
- (3) Pszicholingvisztika
- (4) Nyelvelsajátítás
- (5) Szociolingvisztika
- (6) Neurolingvisztika
- (7) Lexikológia/Lexikográfia
- (8) Fordítástudomány
- (9) Szaknyelv kutatás

Az egyes fejezetek témakörönként három-négy fontos és alapvető írást tartalmaznak rövidített ill. átdolgozott formában. Összesen 28 tanulmányt olvashatunk a kötetben. A különböző fejezetekben a szerzők nemcsak elméleti kérdéseket mutatnak be, hanem rávilágítanak a gyakorlati alkalmazás lehetőségeire is. Érdekes kísérleti eljárások, módszerek leírása teszi olvasmányossá a kötetet. (például Englekamp: *Psycholinguistik – Experimente*; Leuninger: *Klassifikation der Aphasien*). Az elmélet és gyakorlat alkalmazott nyelvészeti összefüggéseinek feltárása fontos didaktikai rendezőelve a gyűjteménynek.

Az egyes szemelvényeket, ill. fejezeteket irodalomjegyzék egészíti ki, amely további olvasmányokra hívja fel a figyelmet, és ezáltal megkönnyíti az olvasó számára a tájékozódást a szakirodalomban.

Összefoglalva: az alkalmazott nyelvészet sokszínű világának bemutatása, az új kezdeményezések kiemelése, a terminológiai álláspontok konfrontálódása, és széleskörű ismeretanyag közvetítése jellemzi Salánki Ágnes szöveggyűjteményét.

nek koncepcióját. A könyv jól használható az egyetemi és főiskolai oktatásban szeminaryumi tananyagként, de alkalmas egyéni tanulmányokra is. Haszonnal forgathatják a könyvet nyelvtanulók és nyelvtanárok, mindazok, akik érdeklődnek az alkalmazott nyelvészet kérdései iránt.

Carl James

Contrastive Analysis

(London: Longman 1993. 12th.ed. ... pp.)

Lénárt Levente

Carl James' book was first published in 1980, its third impression with corrections in 1983 and then, although the structuralists' enthusiasm about this approach to linguistic description which was at its height in the 1960's had long been over, almost every year for a whole decade, to celebrate its twelfth impression in 1993. To find possible explanations for this popularity we suggest having a close look at the book and what it contains.

After the atmosphere of unfulfilment of the late 1960's it is not surprising that contrastive analysis lost some of its pedagogic impact. We should, however, be careful not to associate the value of contrastive analysis solely in practical language teaching terms. There was always more to contrastive analysis than making claims about learner difficulty. It has always had much to offer to translation theory, the description of particular languages, language typology and the study of language universals.

In the first one of the seven chapters the book contains (*What is Contrastive Analysis?*) the author argues that contrastive analysis is an 'interlinguistic' enterprise which looks on language not merely as form but also as function in context, not merely as system to be described but as a system to be acquired: a psycho-soci-

olinguistic study across language boundaries.

In chapter 2 (*The Psychological Basis of Contrastive Analysis*), the author examines the psycho-linguistic bases of contrastive analysis, concentrating on the notion of 'transfer' which has been so powerful an element in its pedagogic appeal. He, however, does not concentrate on 'transfer' as a phenomenon in the process of language teaching and learning but places it in the perspective of contrastive analysis. While doing so, he discusses the cases of scale of difference between the different languages and explains the relationship of contrastive analysis to the Behaviourist Learning Theory. Too simple an association of 'transfer' with behaviourist psychology, and too dismissive an attitude towards behaviourism by applied linguists who regard it as a total rather than partial explanation of learning have combined to cast doubt on the psycho-linguistic bases of contrastive analysis. It is therefore all the more important that the author presents a balanced account in this chapter.

Quite properly, in the light of the extensive literature, it is to the linguistic components of contrastive analysis that the author accords the major sections of the book. Chapters 3 (*The Linguistic Components of Contrastive Analysis*) and 4 (*Microlinguistic Contrastive Analysis*) offer the reader both a theoretical framework and a practical methodology for the activity of contrastive analysis. Taking first a microlinguistic 'code' approach, and concentrating on syntax, Carl James examines the effect on contrastive analysis of alternative descriptive models, structuralist, transformational-generative, case grammar, while using these as means to the isolation of general grammatical categories of unit, structure, class and system, applicable to all descriptive frameworks. Following Halliday's model, he uses the concept of unit as the units of grammar which enter into the description of English and any other related language. The units of grammar are the

sentence, clause, phrase, word and morpheme. The scale from largest to smallest implies that any unit consists of one or more instances of the next lower unit, and vice versa, sentences consist directly of clauses, clauses directly of phrases and so on. Structure is the category most familiar to language teachers who have adopted a structural approach. In accordance with Halliday the author states that a structure is an arrangement of elements ordered in places. The elements making up the structure of the unit 'clause' in English are the Subject, Predicator, Complement and Adjunct. As for classes there are restrictions on which units can operate at given places in structures. It is for example the 'verb phrase' that can fill the Predicator slot, or the 'adverbial phrase' which can typically occur as Adjunct in the clause. Each language is also a system which allows its speakers choices from the sets of elements which are not determined by the place which the element is to occupy in the structure. For example, we must use a nominal class phrase to fill the Subject slot in the clause: but we are free to choose between a singular and plural nominal phrase. Languages may differ, not in demanding different structural components of identical system or system-combination choices, but in offering different ranges of options. For the system 'number' we normally recognize two terms in plural in English: singular vs. plural, whereas in Arabic, for example, there is a third term, dual. As difference is the variable which contrastive analysis is concerned with we need a further opportunity to achieve a constant by utilizing the same model of analysis for the two languages compared.

Contrastive Analysis was elaborated by the structuralists and the method enables us to measure the difference in grammatical structure and to establish what the maximum difference or minimum similarity between any two language systems is. The analytic technique developed by the structuralists is known as Immediate Constituents analysis. The claim is that

any grammatical construction which does not consist of only one element can be reduced to pairs of constituents.

The salient features of Transformational-Generative Grammar are that it recognizes a level of deep structure and a level of surface structure, the two being related by sets of transformations; the syntactic component of the grammar is 'generative', while the semantic component is 'interpretative'. One reason for using Transformational-Generative Grammar in Contrastive Analysis is the same as that for using it in unilingual description – its explicitness. For each step in deriving surface from deep structures an explicit rule must be formulated. Other reasons are particularly attractive to Contrastive Analysis: first, it has been claimed that deep structures are 'universal' or common to all languages, so we are provided with a common point of departure: the so called Universal Base Hypothesis; secondly, the transformations applied to deep structures are taken from the formal universals. Some grammarians have gone so far as to claim that certain differences between English and other languages can only be observed if a transformational grammar is adopted as theoretical framework for their statements.

Both the structuralist model and Transformational-Generative Grammar assume a procedure whereby each of the two languages involved in the Contrastive Analysis has been analyzed independently beforehand, after which the two resulting Analyses are juxtaposed for purposes of comparison. Obviously, this two-phase approach is not wholly satisfactory: the descriptive phase seems to be a mere preliminary to Contrastive Analysis rather than an integral part of it; and the comparative phase seems to be determined by input, in the form of two independently executed descriptions, which lies beyond its control. A single phase Contrastive Analysis where the structures of the two languages were generated from some common base and compared and contrasted during this process of gener-

ation, would be much more satisfactory. This is what Contrastive Generative Grammar attempts offering an alternative vertical contrastive analysis instead of the horizontal ones of the above two which are limited to statements of interlingual relationships existing between the systems, structures and transformational rules of the languages compared:

Stage 1 is the level of category-neutral Input, of a universal semantic or conceptual input consisting of configurations of elementary primitive notions such as Agent, Patient, and all sorts of specifications of location in time and space.

Stage 2 is the stage of categorization. Some categories may be universal, others shared by language types, some unique.

Stage 3 is the stage where syntactic rules apply, the stage of minor lexicalisations. Function words are also introduced here.

Stage 4 is the stage of major lexicalisations where, in accordance with language-specific possibilities, lexical entries from the dictionary are inserted into the syntactic frames specified at Stage 3.

Stage 5 is the stage of post-lexical or 'cosmetic' transformations providing outputs with inflections and word boundary markers.

Further on the author turns to Krzeszowski's theory on Contrastive Generative Grammar and learner strategies and concludes that there is no denying that it can accommodate many of the facts that are being discovered about language. But this would only be an impressive claim if it could explain these phenomena. So the author advises us to approach Contrastive Generative Grammar with caution.

The last one of the four aspects of linguistics of which, according to Carl James, the contrastivist must be aware of is the Case Grammar approach which proposes that the profound deep structure of any sentence in any language can be postulated by the same formula. That is, a sentence (S) consists of a proposition (P) and its modality (M). P is the content of the sentence, while M embraces such

features as negation, tense, mood, aspect and speaker's attitude. P is made up of a lexical verb and one or more nouns, which are differentiated according to case: Agentive, Objective, Instrumental, Dative, Locative. These case relationships comprise a set of universal, presumably innate concepts which identify certain types of judgments human beings are capable of making about the events that are going around them, judgments about such matters as who did it, who it happened to, and what got changed. On the basis of all these, Case Grammar would appear to be a model ideally suited to exploitation for purposes of Contrastive Analysis. This is, however, not the case. In accordance with Boas' criticism, there are three major problems: i) How many cases is it necessary to posit? ii) How can these cases be defined? iii) How can one explain, in their framework, the differences in subject selection possibilities of equivalent lexical items in different languages permitting the same array of cases?

Microlinguistic Contrastive Analysis (Chapter 4) then follows as a practical chapter offering a set of principles for Contrastive Analysis at various language levels. To this point the discussion has focused in a classically contrastive way, on phonology and morphology and sentence-syntax. Chapter 5 (*Macrolinguistics and Contrastive Analysis*) focuses on a novel approach to contrastive analysis. Here it is possible for those readers concerned with the applications of pragmatics, and those with interest in text linguistics to see a rich potential for contrastive study. In the examination of the research in contrastive text analysis and in the illuminating suggestions for the ground of contrastive discourse, we begin to see the contribution that Contrastive Analysis make to fields as diverse as literary stylistics and social anthropology. At the same time, for those with primarily a language leaning and teaching interest, this chapter provides a useful summary of work in textual structure and conversational analysis.

Chapter 6 (*Pedagogical Exploitation of*

Contrastive Analysis) returns to the mainstream of the pedagogical exploitation of Contrastive Analysis. The author is rightly skeptical of any plausible, or even possible, direct application of the results of Contrastive Analysis to the planning of curricula or the design of teaching materials. He rather stresses its implicational value, its role as a source for experimental studies into the predictability of learner difficulty, its major theoretical contribution to current studies into interlanguage, its need to be combined with error analysis as a practical classroom research tool for teachers anxious to adjust their teaching to the state of knowledge of their learners.

Throughout the book, Carl James has been at pains to present both a theoretical and a practical case for Contrastive Analysis. In the final chapter (*Some Issues of Contention*) he confirms the characteristic applied linguistic position of contrastive Analysis, mediating between theory and practice, and, like applied linguistics itself, a bi-directional rather than unidirectional enterprise.

Gideon Toury

Descriptive Translation Studies and beyond

(Amsterdam: Benjamins 1995. 312 pp.)

Simigné Fenyő Sarolta

Gideon Toury *Descriptive Translation Studies and beyond* c. könyve 1995-ben jelent meg az amsterdami Benjamins Kiadó *Translation Library* sorozatában. A kötet a fordításkutatás történetében mérföldkőnek tekinthető *In Search of a Theory of Translation* (1980) átdolgozott változata. Az *In Search* Toury konferenciaelőadásainak lazán összefüggő gyűjteménye volt, sok átfedéssel az egyes fejezetek között, pontatlan és hiányos hivatkozásokkal (vö. Theo Hermans kritikáját a *The Translator*

című folyóiratban), mégis világhírűvé tette szerzőjét, annyira újszerűen közelítette meg a fordítás problémáját.

Gideon Toury a Tel-Avivi Egyetem fordításelméleti tanszékének professzora, munkásságának első szakszában Itamar Even-Zohar polisziisztéma elméletének keretein belül a különböző nyelvekből (orosz, angol, német, francia) héber nyelvre fordított irodalmi alkotások jellegzetességeit vizsgálta a célnyelvi kultúra egészébe való belilleszkedésük szempontjából. Célja az volt, hogy az aktuális fordítói döntések mögött rejlő szabályrendszert feltárja. A fordítói döntések magyarázatát Toury nem a nyelvi rendszerek különbségeiben, hanem a kultúrák és irodalmi kánonok különbségeiben kereste.

Ebben a rövid ismertetésben természetesen nem vállalkozhatunk arra, hogy Gideon Toury fordítással kapcsolatos nézeteit teljes egészében áttekintsük. Annál is kevésbé, mivel Toury kutatásainak jelentős része az irodalmi művek fordításának problémáit vizsgálja. Mindazonáltal az ekvivalenciával, a normával, a fordítói kompetenciával kapcsolatos nézetei a nyelvészeti fordításkutatásban is közismertté váltak, ezért a továbbiakban e nézeteket fogjuk ismertetni.

Az ekvivalencia fogalmának elvetése

A fordítástudomány klasszikus műveiben (Nida, E. *Towards a Science of Translating*, 1964, Leiden: Brill, Catford, J: *A Linguistic Theory of Translation*, 1965. Oxford: OUP) központi szerepet játszik az ekvivalencia fogalma, az a követelmény, hogy a fordításnak valamilyen kritériumrendszer alapján az eredetivel egyenértékűnek, azaz ekvivalensnek kell lennie. Egészen 1980-ig, Gideon Toury *In Search of the Theory of Translation* című könyvének megjelenéséig, az ekvivalencia fogalmának, jellegének és szintjeinek meghatározása állt a fordításkutatás középpontjában.

A különböző (szemantikai, pragmatikai, kommunikatív, kognitív stb.) ekvivalencia-felfogásokkal szemben Toury az ekvivalencia követelményének elvetése mellett érvelt. A fordítók figyelmét a cél-

nyelvi orientáció fontosságára irányította, arra, hogy a fordításnak nem az a célja, hogy az eredeti művel egyenértékű, hű másolat keletkezzen, hanem az, hogy a fordítás eredményeképp keletkezett mű beilleszkedjen a célnyelvi kultúrába, és ott rendeltetésének megfelelően funkcionáljon. Az ekvivalencia helyett az *adekvátság* (*adequacy*) – *célnyelvi megfelelés* (*appropriacy*) – *célnyelvi elfogadhatóság* (*acceptability*) hármás követelményének bevezetését javasolta.

Toury felfogása szerint a fenti három követelmény közül csak az első, az adekvátság tekint hátrafelé, azaz a forrásszöveg felé. Az adekvát fordítás célja az, hogy minél tökéletesebben adja vissza a forrásnyelvi szöveget. Az adekvát fordítás tehát forrásnyelv centrikus, célja az eredeti szövegnek való megfelelés, ami viszont nem mindig egyeztethető össze a célnyelv normáival. Toury elképzelése az, hogy a fordítók ne csak az eredeti szövegnek való megfelelést tűzzék ki célul, hanem a célnyelv követelményeinek, normáinak való megfelelést is. Ezt a gondolatot így fogalmazza meg: „Ha a fordítás a célnyelv normáihoz alkalmazkodik, akkor a célnyelvi megfelelés (*appropriacy*) kritériumának tesz eleget. Ha pedig a célnyelvi olvasók igényeit szándékozik figyelembe venni, akkor az elfogadhatóság (*acceptability*) követelményeinek felel meg” (Toury 1995: 56–57).

Gideon Toury munkássága azért is elismerést érdemel, mert a fordításelmélet és fordításkutatás egyes területeinek kutatását nem izoláltan, hanem csak a többi területtel kölcsönhatásban tudja elképzelni. A továbbiakban ennek rövid ismertetését kíséreljük meg.

A fordításelmélet és fordításkutatás egyes ágainak kölcsönhatása

A fordításelmélet és fordításkutatás tárgykörének pontos meghatározására és terjedelmének feltérképezésére először James Holmes holland kutató vállalkozott 1972-ben a III. AILA konferencián tartott programadó előadásában *The Name and the Nature of Translation Studies* címmel. Az

előadás szövege később többször is megjelent nyomtatásban (*Translated*. 1988. Amsterdam: Rodopi). Holmes elképzeléseivel azért ismertetjük meg az olvasót, mert Toury számára ő nyújtotta a kiindulási alapot a diszciplína elnevezésére (*Translation Studies*) és kutatási területeinek felosztására vonatkozóan is, mint azt a *Descriptiv Translation Studies* nyitófejezetből megtudjuk.

Holmes tulajdonképpen a fordítói tevékenységgel kapcsolatos „munkamegosztást” hangsúlyozta, valamint azt, hogy a fordításelmélet és fordításkutatás empirikus tudomány, amely kétfelé, a tiszta elmélet és az alkalmazás irányába ágazik el. A „tiszta” elméleti tartományban szintén két alcsoport különböztethető meg, az elméleti és a leíró jellegű fordítástudomány. A leíró fordítástudománynak három területe lehet, mivel a kutatás a fordítás eredményére, folyamatára, valamint funkciójára egyaránt irányulhat. Jelen összefoglalóban ezen utóbbival, a leíró jellegű fordítástudománnyal foglalkozunk. Meg kell jegyeznünk, hogy bár Toury elfogadja Holmes felosztását, ugyanakkor óvatosságra int, és a diszciplína továbbfejlesztését tűzi ki célul. Holmes felosztásából ugyanis az tűnik ki, hogy a fordítástudomány elméleti, leíró és alkalmazott területei egymástól teljesen függetlenül léteznek. Toury azzal érvel, hogy ha a kutatások egy-egy izolált területre korlátozódnak, a fejlődés eredménye sem lehet más, mint teljesen izolált, egymással össze nem függő ismeretek felhalmozása, amiből az is következne, hogy a leíró jellegű fordítástudomány teljesen különálló és zárt területet alkot. Így a tárgykörébe tartozó autonóm kutatások teljes elszigeteltséghez vezetnének, holott a fordítás folyamata, a lefordított szöveg és a szöveg funkciója csak egymással kölcsönös összefüggésben képzelhető el. Toury hangsúlyozza, hogy nem érdemes a kész fordítást tanulmányozni, ha annak funkcióját egyáltalán nem vesszük figyelembe, vagy ha figyelmen kívül hagyjuk, hogy tulajdonképpen milyen folyamatok eredményeképp is jött létre egy adott szöveg fordítása.

Figyelemre méltó annak kiemelése is, hogy a fordítás elmélete és a valóság között nincs közvetlen átmenet. A szerző szerint áthidaló szabályokra van szükség, amelyek a fordítás elmélete és az elmélet gyakorlati alkalmazása közötti viszonyt, tehát a kölcsönhatások eredményét biztosítják. Ezek az áthidaló szabályok azonban nem építhetnek csupán a fordítástudományra. A fordítóképzés során pl. az oktatás módszertanára is alapozni kell, ami azt jelenti, hogy a rendszerre ún. külső diszciplínák is hatással vannak. (Tourey 1995: 9–19).

A fordításelmélet és fordításkutatás Holmes-féle felosztása 1972 óta mit sem veszített aktualitásából. Erről tanúskodik, hogy Tourey, 1995-ban megjelent könyvének elején érdemesnek tartja visszatérni rá, és továbbfejleszteni a Holmes-féle felosztást.

A fordítói norma fogalma és a fordítói kompetencia jellemzése

A fordításelmélet tudománnyá válásának kezdetén fontos volt a korábbi normatív, előíró szemlélet leküzdése. A 70-es évek fordításkutatói abban látták a fejlődés irányát, hogy a fordítástudománynak nem azzal kell foglalkoznia, hogy milyen legyen a fordítás, hanem azzal, hogy milyen stratégiákat alkalmaznak a fordítók fordítás közben.

Ezzel az állásponttal szemben Tourey a normakutatást a leíró fordítástudomány részeként tartja számon. Hangsúlyozza, hogy a fordítás folyamatában, pl. az átváltási műveletek szintjén olyan normák nyilvánulnak meg, amelyek a fordítás közben felmerülő döntéseket irányítják. Természetesen ezek nem közvetlenül megfigyelhető normák, a fordítói viselkedés csak a kész fordítások alapján rekonstruálható. Gideon Tourey véleménye szerint a fordítók által megvalósítható végtelen számú lehetőség (fordítói kompetencia) és az aktuálisan megvalósult megoldás (fordítói performancia) között vannak olyan megoldások, amelyeket a fordítók nagy rendszerességgel alkalmaznak. Az előíró megközelítéssel ellentétben Tourey ezt a

„szokásos megoldások halmazát” nevezi fordítói normának. Leszögezi, hogy a fordítói norma a leíró jellegű fordítástudomány része, és empirikusan tanulmányozható.

Tourey a fordító kompetenciáját az anyanyelvi beszélő kompetenciájával hasonlítja össze. Hipotézise felállításához a kiinduló álláspontot Harris és Sherwood 1973-ban végzett kísérlete szolgáltatja. A kísérlet során olyan 18 éves aluli, két anyanyelvet azonos szinten beszélő fiatalok fordítási készségét vizsgálták, akik soha nem tanulták a fordítást.

Azt kívánták megfigyelni, hogy hogyan fejlődik ki a fordítói viselkedés. Három, egymást szigorú sorrendben követő viselkedésformát tudtak megkülönböztetni. Az első egy *előzetes fordítás*, egy non-verbális viselkedésforma volt, amely kapcsolatot teremtett a két nyelv elemei között. A második szakaszt a kutatók *autofordításnak* nevezték, amely egy intraperszonális és egy azt követő interperszonális szakaszból állt, amelyben az ún. „természetes fordító” először saját maga, majd a másik személy számára fordított. A *transzdukciónak* nevezett harmadik szakaszban a fordító két személy között közvetített családon belül, vagy családon kívül (Tourey 1995: 243–245).

Tourey ezeket a viselkedésformákat inkább a bilingvizmus megnyilvánulásának tartja, és kijelenti, hogy a bilingvisek nyelvek közötti közvetítése nem azonos a fordítói készséggel. Azt feltételezi, hogy az anyanyelv elsajátításához szükséges hajlamhoz hasonlóan a két nyelvet anyanyelvi szinten beszélő egyének egy, a fordítói készség kialakításához szükséges hajlamot is örökölnek, de a fordítói kompetenciát tanulásal kell elsajátítani, illetve fejleszteni.

Összefoglalva, Tourynak mind a kompetenciával, mind a normával kapcsolatos nézetei rendkívül termékenyítőleg hatottak a fordítói tevékenység eredményének, folyamatának és funkciójának elméleti kutatására. Azzal, hogy Tourey a hagyományosan értelmezett, forrásnyelvre tekintő ekvivalenciafogalom megreformálásával a célnyelvre helyezte a hangsúlyt,

új irányzatot teremtett a fordítástudományban. Az új irányzat, a célnyelvi megközelítés (target language approach) olyan nyira polgárjogot nyert mára a fordításról való gondolkodásban, hogy szinte nem is vesszük észre újszerűségét. Mindazonáltal még mindig kevés olyan empirikus kutatás folyik, amelynek célja Toury elméleti nézeteinek alátámasztása vagy megcáfolása, ezért fontos, hogy a *Descriptive Translation Studies and beyond* minél szélesebb körben ismertté váljon, és kiindulópontot jelentsen a gyakorlati kutatómunka számára.

Ron Scollon - Suzanne Wong Scollon

Intercultural Communication

(Oxford: Blackwell, 1995, 271 pp.)

Urbán Anna

A kötet a Blackwell Kiadó *Language and Society (Nyelv és társadalom)* sorozatában jelent meg. A Scollon szerzőpáros könyve az elmúlt két évtized szociolingvisztikai kutatásainak eredményeit ismerteti, ugyanakkor értékes hozzájárulás az interkulturális kommunikációkutatás területén elért eredmények leírásához is. A könyv azt is vizsgálja, milyen következtetéseket lehet levonni az üzleti kommunikáció gyakorlatát vizsgáló szociolingvisztikai kutatásokból, mindezt elsősorban gyakorlati példákkal támasztja alá.

A két szerző könyve bevezetőt nyújt az interkulturális kommunikáció gondolkörébe, körvonalazza leglényegesebb problémáit. Különösen az ázsiai és a nyugati társadalmak közötti, a férfiak és nők közötti, valamint a szakmai szervezetek és testületek közötti és a generációk közötti kapcsolatteremtés áll vizsgálataik homlokterében. A pragmatika, a diskurzuselemzés, a szervezeti kommunikáció, a szociálpszichológia és a kommunikációs etnográfia területein végzett kutatásaik

eredményeit összegezve, érdekes példákkal kiegészítve élvezetes olvasmányt nyújtanak az olvasó számára.

A könyv különböző (etnikai, nemi, korosztálybeli) csoportokba tartozó emberek közötti professzionális kommunikációról szól, arról, hogy ázsiaiak (keletiek) és európaiak (nyugatiak) hogyan kötnek üzletet, hogyan dolgoznak együtt férfiak és nők egy hivatalban, vagy hogy idősebb és fiatalabb generációk közösen hogyan fejlesztenek ki egy terméket. Különös hangsúlyt fektetnek az üzleti kommunikációban felmerülő identitászavarokra, a téves kommunikációra és a generációk közötti szakadékból adódó problémákra.

A könyv tizenegy fejezetből áll. A fő témakörök a következők:

(1) A beszéd szempontú megközelítés. A témaválasztás, a „professzionális kommunikáció” nem feltétlenül csak üzleti, hanem hivatali, és egyéb, és hétköznapi munkamegosztásban szokásos kommunikációt is jelenthet. A nyelvi korlátok miatt a kommunikáció félreérthető is lehet, hiszen a kétértelműség nem feltétlenül a „rossz tanulás” eredménye.

(2) Hogyan, mikor és hol kezdeményezünk bármit is a nyelvvel. Egy beszédhelyzetben sokszor megessik, hogy az elhangzott mondat jelentése formailag nem esik egybe a beszélő szándékával, tehát beszédaktusokat különböző módokon fejleszhetünk ki. A következő mondatok közül alapvetően mindegyik ugyanazt a beszédaktust valósítja meg:

What time is it?

Could you tell me the time?

Excuse me, do you know the time?

Pardon me, do you have a watch?

(3) Személyek közötti udvariasság és hatalmi helyzet. A beavatkozás és a nem beavatkozás stratégiája. A beavatkozás és a nem beavatkozás két szélső esete a beszéd (kommunikáció) és a hallgatás (kommunikáció hiánya). A kommunikáció bármely formája a beavatkozás valamilyen szintjének tekinthető. A beavatkozásnak és a nem beavatkozásnak is megvannak a

nyelvi stratégiái. A szerzők mindkettőnek tíz különböző típusát sorolják fel. Néhány angol példa a nem beavatkozás nyelvi stratégiáira:

1. Ne akard a partnered helyett eldönteni, hogy ő mit akar:
„I don't know if you will want to send this by air mail or by speed-post”
2. Add meg a partnernek a lehetőséget a visszavonulásra:
„It would be nice to have tea together, but I am sure you are very busy.”
3. Minimalizáld a fenyegetést:
„I just need to borrow a little piece of paper, any scrap will do.”
4. Mentegetőzz:
„I'm sorry to trouble you, could you tell me the time?”
5. Legyél pesszimista:
„I don't suppose you'd know the time, would you?”
6. Ne vonatkoztasd közvetlenül a partneredre a mondandódat:
„This is to inform our employees that ...”
7. Fogalmazz általánosságban:
„Company regulations require an examination...”
8. Használj partnered vezetéknevét és rangját:
„Mr Lee, there's a phone call for you.”
9. Ne légy bőbeszédű.
10. Használj beszédpartnered nyelvét vagy dialektusát:

(4) Következtetés a párbeszédből: interpretáció a beszélt diskurzus alapján. Ennek eszközei lehetnek kohézív lexikai és grammatikai eszközök, kognitív sémák, intonáció, metakommunikáció vagy akár a világról szerzett ismereteink is.

(5) Induktív és deduktív diskurzusminták. A sikeres diskurzus attól függ, hogy tudjuk-e, beszélő partnerünk miről beszél, és attól is, hogy biztosak vagyunk-e abban, hogy partnerünk tudja, mi miről beszélünk. A nyugati vagy másképpen deduktív témabevezető módszer természe-

tesnek tűnik a nyugatiak számára, ahol az üzletember azt gondolja: „Vezesd fel a témád. Semmi egyébről ne beszélj. Ha túl hosszú a mondandód, pénzt vesztegetsz, de egyáltalán nem biztos, hogy ez természetes lenne egy Kantonból származó kínai üzleti partner számára is.

(6) A diskurzus ideológiái. Ebben a fejezetben a szerzők azt tárgyalják, hogy a kommunikáció vagy a diskurzus rendszerét alapvetően négy szempont jellemzi: ideológia, szocializáció, a diskurzus formái és a tekintélyrendszerek. A diskurzus rendszerek elemzése közben a következő kérdéseket tehetjük fel:

- Melyek a csoport történelmi/társadalmi/ideológiai jellemzői? (*ideológia*)
- Hogyan tanulja meg az egyén az identitását ill. a csoporthoz tartozást? (*szocializáció*)
- Melyek a kommunikáció preferált formái? (*diskurzus formái*)
- Melyek az emberi kapcsolatok preferált vagy feltételezett formái? (*tekintélyrendszerek*)

(7) Mi a kultúra? Interkulturális kommunikáció és sztereotipizálás. A szerzők az interkulturális kommunikációra leg erősebben ható tényezőket a következőkben látják:

1. *Ideológia*: világnézet, amely áll: hiedelmekből, értékekből, és vallásból
2. *Szocializáció*:
 - (a) Oktatás, kulturálódás, asszimiláció
 - (b) Elsődleges és másodlagos szocializáció
 - (c) Az adott személy elképzelései
3. *Diskurzus formái*:
 - (a) Nyelvi funkciók:
 - Információcsere és kapcsolat-teremtés
 - Tárgyalás és beleegyezés
 - Csoportharmonia és egyéni elégedettség

- (b) Nem verbális kommunikáció:
 – Kinetika: testünk mozgása
 – Proxemika: térhasználat
 – Időfogalom

4. *Tekintélyrendszerek*: társadalmi szervezettség, amely lehet

- (a) Rokoni kapcsolatok
 (b) Önmagunkról alkotott elképzelések
 (c) Csoporton kívüli és belüli kapcsolatok
 (d) Gemeinschaft (közösség) és Gesellschaft (társaság)

(8) Korporatív diskurzus. Ebben a fejezetben a szerzők nem egyetlen intézményi csoportra összpontosítanak, hanem a termelő és kereskedelmi szférától a szolgáltatási szférán keresztül egészen a kormányzati szervezetekig a legkülönbözőbb csoportokat vizsgálják.

(9) Professzionális diskurzus. A szerzők azt illusztrálják, hogy bizonyos szakmai csoporthoz, hivatáshoz való tartozás és identitástudat hogyan hoznak létre egy olyan diskurzusrendszert, amely azután visszahat magára az intézményi struktúrára is.

(10) Generációk közötti diskurzus. Ebben a fejezetben vizsgálják Scollonék a

nem önkéntesen kezdeményezett diskurzus működését. A szerzők úgy látják, hogy a generációk közötti szakadék is a kommunikáció problémáira hívja fel a figyelmet. Amerika jelenlegi lakosságát négy egyértelműen megkülönböztethető generációra osztják, és külön vizsgálják e négy generáció egymással való kommunikációjának problémáit.

(11) Nemek közötti diskurzus. A generációk közötti párbeszédhez hasonlóan ez a téma is viszonylag újnak számít. A vizsgálódás itt is elsősorban az amerikai társadalomra korlátozódik, miközben ez a téma is szorosan kapcsolódik az előző három fejezethez. A témában való kutatáshoz hasznos támpontot nyújtanak Deborah Tannen könyvei.

A magyar olvasó számára fontos és hiánypótló könyvnek tekinthető, hiszen az interkulturális kommunikációról ilyen átfogó jellegű könyv magyarul még nem jelent meg, viszont egyre nagyobb az érdeklődés az olyan szakemberek részéről, akik külföldiekkel valamilyen területen munkakapcsolatban állnak, de erre a helyzetre oktatásuk folyamán nem készültek fel, hiszen az idegen kultúrákból érkezett partnerekkel való kommunikációt kevés felsőfokú intézményben tanítják.

Summaries

Bound utterances

Ferenc Kiefer

Bound utterances are stereotypical utterances which are automatically evoked by certain speech situations. Bound utterances are semantically compositional, and they do not differ syntactically and morphologically from free utterances, but their contextual meaning is determined by the speech situation they are associated with, the understanding of their function requires a frame semantic-type account. Traditionally, frame semantics has mainly been used to describe word meanings. In the present paper frame semantics is used in order to account for bound utterances. Bound utterances are claimed to be associated with subevents of a frame. The term script is used to denote the sequences of subevents of a frame. In the simplest case a script consists of linearly ordered subevents, scripts associated with more complex frames may have more complex structures with several ramifications. Since the use of a bound utterance cannot be predicted on the basis of its semantics, bound utterances must be listed in the lexicon in the same way as words are. It can also be shown that bound utterances are in many respects word-like which constitutes a further argument for their listedness.

Informative and emotional advertisements

Ágnes Salánki

At the end of the 20th century, with the emergence of Hungarian market economy, certain phenomena, which either did not exist at all or only in an insignificant measure, gradually gain more and more importance. One of these is advertising,

which intends to follow Western patterns to meet the ever increasing demands of Hungarian consumers. The aim of this paper is to investigate two kinds of advertising, the informative and the emotional type. A special emphasis is laid on particular linguistic and semiotic features which enhance the consumers' willingness to buy a given product and which are intended to make their choice "easier". The study explores the characteristic features of a wide range of advertisements, taking into account the possibilities and limitations carried by the various forms of media they appear in, be it conventional (daily papers, journals, posters, radio or television commercials) or modern (Teletext, Internet).

Socio-linguistic aspects of the use of German proper names

Katalin Csernusné Ortutay

The paper aims at describing particular aspects of German proper names. It claims that the study of names and especially the various uses of names may provide essential information about both the relationship between language and society (socio-linguistics) and the way speakers relate to language itself (linguistic pragmatics). The analysis of proper names raises a number of issues, but this study focuses merely on three main areas. First, it describes the structure of German proper names, with a special emphasis on the most important differences they show compared to other languages. Secondly, the paper discusses the use of definite and indefinite articles before proper names from the point of view of socio-linguistics. Finally, this is followed by a detailed description of the uses of proper names in particular social situations.

Sex-related characteristics and differences in oral communication in the light of the film *Four Weddings and a Funeral*

Orsolya Simon

This paper aims at investigating the role of sex in oral interaction. First, it reviews approaches and theories related to the differences between the speech patterns of the two sexes. Then it describes the characteristic traits of interactions between speakers of different sexes. The discussion focuses on issues such as spontaneous speech being unplanned but not disorganized, and the difference between cooperative and competitive linguistic behavior. The third and most substantial part of the study identifies and analyzes the sex-related characteristics and differences that may be found in the film *Four Weddings and a Funeral*. These relate to sex and communication patterns in terms of talkativeness, back-channeling, orders and commands, the use of four-letter and taboo words, slang, compliments, stress in intonation, and politeness. Finally, differences related to politeness and rumours are also examined. The results of the analysis show that men and women use language differently in trying to achieve a particular goal. Men are characterized by a competitive, while women by a cooperative style of communication.

The role of linguistic-cultural factors in deciding the question of Hungarian "ill luck or good luck"

Leonóra Goldman

Starting out from the discussion of the origins of the motif of "ill luck" in the Hungarian fate, the paper discusses the important function of linguistic-cultural factors in the past, present, and future "good luck" of the Hungarian society. This motif of "ill luck" is argued to be

not an objective assessment of the misfortune-struck Hungarian history, but rather an Altaic inheritance. The essence of Hungarian "good luck", however, lies in the continuity of the state's existence. The answer to the question of how the chances of the present may be improved is determined, on the one hand, by the attitude toward Hungarians after the end of World War II, and on the other hand, by the protection provided by international organizations. As regards the future of our "good luck", the process of European integration requires a novel linguistic-cultural background. The principal criterion of social involvement is not a predominantly Latin based education any more (although it is not considered as a drawback), but rather the familiarity with the English and/or French language and culture. This inevitably emphasizes the importance of language learning to further enhance the "good luck" of Hungarians in the future.

Krónika

Emlékezés Gárdus Jánosra

1932–1995

Dr. Gárdus János, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének igazgató-helyettese, a Szlavisztikai és Romanisztikai Tanszék vezetője volt 1995. február 28-án bekövetkezett haláláig.

Gárdus János évtizedekig vezette óriási szakmai tudással, fáradhatatlan szervezőmunkával és mélyeséges emberszeretettel az Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Nyelvi Lektorátusát, majd Nyelvi Intézetét. Egyike volt azoknak a személyiségeknek, akik úgy tettek sokat a Miskolci Egyetemért és Miskolc városáért, hogy közben az egész országban ismertté tették a MNE Nyelvi Lektorátusának, majd később Nyelvi Intézetének tevékenységét. Majdnem húsz éven keresztül minden két-három évben Miskolcra hívta az idegennyelv oktatás, a szaknyelvoktatás, a szakfordítás képviselőit az egész országból. Ezek a konferenciák Miskolcot az alkalmazott nyelvészeti kutatások közép-pontjává tették, hiszen szinte az egyetlen alkalom volt az akkor még csak formálódó szakma képviselőinek a rendszeres találkozásra.

Ő maga elsősorban alkalmazott nyelvészettel, ezen belül szaknyelvoktatással, szaknyelvoktatással foglalkozott. Az orosz és a magyar szaknyelv jellegzetességeit vetette egybe, különös tekintettel a fordítástechnikai következményekre, valamint a szakmai társalgás sztereotípiáira. Sokat publikált oroszul is, magyarul is, saját tudományos munkájáról azonban mindig nagyon szerényen nyilatkozott, fontosabbnak érezte a tudományszervezést, az oktatáspolitikai kérdésekkel való foglalkozást, a lektorátusi nyelvtanárok érdekeinek képviseletét.

Az én nemzedékemnek a 70-es években a Miskolci Egyetem Nyelvi Intézetében rendezett szaknyelvoktatási, szaknyelvoktatási konferenciák jelentettek először a szakmai nyilvánosságot. Itt ismerkedtünk meg az alkalmazott nyelvészettel, a szakma nagyjával, itt tartottuk első előadásainkat. Nekünk, kezdő nyelvészeknek, nyelvtanároknak rengeteget jelentett, hogy rendszeresen eljöhettünk Miskolcra, előadást tarthattunk, meghallgattak minket, és meghallgattuk egymást. Érdemes volt tudományos kutatással foglalkozni, új oktatási módszereket keresni, szakmai tudásunkat fejleszteni, mert valahol számítottak ránk, valaki odafigyelt arra, hogy mivel foglalkozunk. Az ország legkülönbözőbb egyeteméről, főiskoláiról érkezünk Miskolcra, s Gárdus János mind-

annyiunkat személyes vendégének tekintett, mindig úgy fogadott minket, mintha számára lenne megtiszteltetés, hogy eljöttünk Miskolcra, mi pedig akkor talán még nem is éreztük, hogy mennyit köszönhetünk neki.

Országos példát teremtett az ún. „ágazati szakfordítóképzés” modelljének kidolgozásával. Az a szakfordítóképzési forma, amit ő 1974-ben Miskolcon, elsőként az országban elindított, mai is él és virágzik az ország számos egyetemén (Gödöllő, Debrecen, Budapest, Pécs), sőt ez a szakfordítóképzés mentette meg a nyelvi lektorátusok egy részét a bezárástól, bizonyítva azt, hogy Gárdus János maradandót alkotott, s elmúlásával tevékenységének hatása nem szűnt meg.

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének születésekor ő teremtette meg a nyelvi tanszékeket, amelyek elengedhetetlenek egy igazi bölcsészkar számára. Akkor jött létre az Angol Irodalom Tanszék, az Angol Nyelvészeti Tanszék, a Német Irodalom Tanszék és a Német Nyelvészeti Tanszék. Haláláig azon munkálkodott, hogy a Nyelvi Intézet volt munkatársaiból és külső oktatókból igazi filológiai tanszékeket hozzon létre. Neki köszönhető a BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének létrehozása is, amely egyike volt az ország első Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékeinek. Az ő terve volt az angol és német nyelvű Fordítói Program elindítása, amely most már ötödik éve sikeresen működik.

Ugyancsak országos jelentőségű tevékenységet fejtett ki közel másfél évtizedig a Művelődési Minisztérium Idegennyelvoktatási Szakbizottsága elnökeként. Több olyan országos érvényű utasítás és rendelet megszületésében működött közre, melyek évtizedekre meghatározták a szaknyelvoktatás helyzetét Magyarországon, s elindítottak egy kedvező fejlődést e téren. E kedvező fejlődés most lelassult, sőt a szaknyelvoktatás visszafejlesztésének vagyunk tanúi napjainkban, ami még fájdalmasabban bizonyítja, hogy milyen hiányt hagyott maga után, mennyire nagy szükség lenne szervezőképességére, energiájára, arra, hogy képes volt minden nyelvoktatást érintő döntést hosszú távon és országos méretekben átlátni.

Sokan az 1993-ban Miskolcon rendezett III. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián találkoztak vele utoljára. A konferencia több, mint 400 résztvevőjének legálább a fele vagy több, mint a fele Gárdus János személyes barátja, híve, ismerőse, tanítványa volt. Hozzá jöttek, amikor a Miskolci Egyetemre jöttek. Utána sokan kérdezték: „Mi van Jánossal? Fáradtnak látszik.” Igen, valóban fáradtnak látszott. Akkor már beteg dolgozott. Készült nyugdíjba menni, de nem engedték, mert nélküle elképzelhetetlen volt a nyelvi tanszékek élete, munkája. Azóta is velünk van, szinte nincs olyan nap, hogy ne hangzana el neve egy-egy személyes vagy szakmai problémával kapcsolatban. – Gárdus Tanár Úr idejében ... kezdjük a mondatot, és eszünkbe jutnak a miskolci konferenciák, a tapolcai kirándulások, a szívélyes vendéglátás, a jó borok, a jóízű beszélgetések, az anekdoták, a tréfák, és a régimódián gavalléros bókók, amelyek még a véletlen folyosói találkozás esetében is kijártak a tanszékek hölgytagjainak. Egy egyszerű ember munkatársai, barátai voltunk, lehettünk.

Gárdus János emlékének szenteljük folyóiratunk első számát. Az ő kezdeményezésére jöttek létre a tanszékek, amelyek most a Modern Filológiai Intézetet létrehozták, az ő emberi nagyságának emléke segít minket abban, hogy valóban közösségé formálódjunk, az ő szellemi öröksége él tovább ebben a folyóiratban.

Konferencianaptár

1999 JÚNIUS 3–5.

The 12th Annual Congress of the Canadian Association for Translation Studies (CATS)

Színhely: Sherbrooke, Canada

Központi téma: Translating for Tomorrow's Society: The Stakes of Training-Evolution, Needs and Innovation.

Információ: Zélie Gueval, Université Laval, Fax: 418 656 2622,
e-mail: zelie.gueval @lli.ulaval.ca

1999 AUGUSZTUS 1–6.

12th World Congress of Applied Linguistics, AILA'99

Színhely: Tokió, Japán

Téma: The Role of Languages in the 21st Century: Unity and Diversity.

Információ: Secretariat AILA'99 Tokio, Simul International Inc., Kowa Bldg, No. 9.
1–8–10, Akasatka Minato-ku, Tokyo 107, Japan; Tel: 81 3 3586 8691,
Fax 81 3 3586 4531; <http://langue.hyper.chuber.ac.jp/jacet/AILA99>

1999 AUGUSZTUS 6–10.

FIT – Federation Internationale des Traducteurs – Congrès Mondial

Színhely: Mons, Belgium

Központi téma: Translation – Transition

Nyelvek: angol, francia

Információ: FIT Congress 1999, Ecole d'Interprètes Internationaux, 17, Avenue du
Champ de Mars, B-7000 Mons, Belgium.
e-mail: fit99@writeme.com, Internet: <http://fit.ml.org/>

1999 SZEPTEMBER 6–21.

11th Research Training Programme

Színhely: Instituto San Pellegrino, Misano Adriatico, Olaszország

Központi téma: Explaining Translation

Szervező: CETRA – The Leuven Research Centre for Translation, Communication
and Culture

Vendégprofesszor: Andrew Chesterman, University of Helsinki

Témavezetők: Dirk Delabastita, Lieven D'Hulst, Daniels Gile, Theo Hermans, Jose
Lambert, Gideon Toury

Információ: CETRA, Blijde-Inkomstraat 21. B-3000 Leuven, Belgium

Tel.: 32 16 324847 vagy 48, Fax: 32 16 325068 (att CETRA),

e-mail: jose.lambert@arts.kuleuven.ac.be, <http://www.arts.kuleuven.ac.be/CETRA/>

1999 NOVEMBER 3–7.

The 40th Annual Conference of the American Translators Association

Színhely: St Louis, Missouri, USA

Információ: American Translators Association, 1800 Diagonal Road, Suite 220,
Alexandria VA 22314, USA. Tel.: 1 703 683 6100, Fax: 1 703 683 6122,
e-mail: 73564,2032@compuserve

1999 NOVEMBER 25–27.

UNESCO Chair in Translation Studies – UCTS Conference

Színhely: Bratislava (Budmerice), Szlovákia

Rendező: Comenius University, Bratislava

Nemzetközi szervező bizottság: Mona Baker (Manchester), Piotr Fast (Katowice),
Gideon Toury (Tel Aviv), Brano Hocheľ (Bratislava)

Központi téma: Translating and Training Translators for Changing Market(s)

Információ: UNESCO Chair in Translation Studies, Comenius University,

Safarikovo nam. 6. 818 06 Bratislava, Slovakia, Fax: 421 7 63 828 615,

e-mail: ucts@rec.uniba.sk.

2000 ÁPRILIS 26–29. és 2000 SZEPTEMBER 21–24.

The 3rd International Maastricht-Lodz Duo Colloquium on “Translation and Meaning”

Színhely: Maastricht, Hollandia és Lodz, Lengyelország

Szervező: Drs Marcel Thelen (Maastricht) és Prof. Dr. habil. Barbara
Lewandowska-Tomaszczyk (Lodz)

Központi téma: Translation and meaning, practical aspects (Maastricht), theoretical
aspects (Lodz).

Információ: Maastricht session: Drs Marcel Thelen (Chairman and Secretary),

Department of English, Hogeschool Maastricht,

School of Translating and Interpreting. P.O. Box. 964. 6200 AZ Maastricht,

the Netherlands. fax: 31 346 6649,

e-mail: m.m.g.j.thelen @ ftv.hsmaastricht.nl.

Lodz session: Prof. Dr. habil. Barbara Lewandowska-Tomaszczyk. (Chairman)

Department of English Language, University of Lodz, Al. Kosciuszki 65.

90-514 Lodz, Poland, Fax: 48 42 36 63 37, e-mail: duoduo@ksyia.uni.lodz.pl

2000 ÁPRILIS 28–30.

„Research Models in Translation Studies” Conference

Színhely: Manchester, Anglia

Szervező: Mona Baker (UMIST), Theo Hermans (UCL), Maeve Olohan (UIST)

Információ: Maeve Olohan, Centre for Translation Studies, Department of

Language Engineering, UMIST, P O Box 88, Manchester, M60 1QD, UK:

Fax: 44 161 200 3099; maeve@ccl.umist.ac.uk.

2000 JÚNIUS 15–17.

„Translation and Pedagogical Challenges” International Colloquium

Színhely: Turku, Finnország

Szervező: Yves Gambier

Információ: Centre for Translation and Interpreting. Tykistökatu 4 – 20520 Turku,

Finland. Fax: 358 2 333 87 30; e-mail: yves.gambier@utu.fi

Általános útmutató az MFK munkatársai számára

Az MFK szerkesztősége tanulmányokat vár a tágan értelmezett modern filológia azaz a nyelvészet, az irodalom, az alkalmazott nyelvészet, annak bármely ága (pszicholingvisztika, szociolingvisztika, nyelvpolitika, fordításelmélet) kommunikációelmélet, interkulturális kommunikáció stb. témaköréből.

Célunk az, hogy képet adjunk a Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézetében, és általában a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán folyó szellemi munkáról, valamint az ME oktatóinak hazai és nemzetközi tudományos kapcsolatairól, ami azt jelenti, hogy az ország minden egyeteméről, főiskolájáról, kutatóintézetéből, bármely külföldi egyetemről szívesen fogadunk tanulmányokat.

Általános tudnivalók:

1. A tanulmányok kívánatos terjedelme: 3000–5000 szó.
2. A recenziók, konferenciabeszámolók kívánatos terjedelme: 1000–2000 szó.
3. A tanulmányok nyelve lehet: magyar, angol, német és esetleg francia vagy orosz.
4. Idegen nyelvű tanulmányokat csak anyanyelvi lektorálás **UTÁN** fogadunk el. A lektor a javításait beírhatja a szövegbe, vagy külön lapon is felsorolhatja. Az anyanyelvi lektor ajánlását vagy javításait kérjük csatolni a tanulmányhoz, akkor is, ha a javításokat a szerző már átvezette a szövegbe.
5. A nem angol nyelvű tanulmányokhoz angol rezümét kérünk 10–15 sorban (Summary) címmel.
6. A tanulmányokból derüljön ki világosan, hogy melyek a szóban forgó témában eddig elért hazai és nemzetközi eredmények, és melyek a tanulmány írójának saját kutatásai, saját eredményei.
7. A recenzió az ismertetésen kívül tartalmazzon kritikai mozzanatot, perspektívát, tartson szem előtt valamilyen hipotetikus olvasótábort, szóljon hozzájuk, legyen jelen benne a recenzens személye és gondolatai .
8. Minden tanulmány vagy recenzió tartalmazza a tanulmány szerzőjének elérhetőségi adatait (név, postai cím, telefon, fax, e-mail), valamint munkahelyét.
9. Ha szóban elhangzott konferenciaelőadás írott változatáról van szó, kérjük lábjegyzetben az előadás helyét és idejét valamint a konferencia nevét pontosan feltüntetni.
10. Minden tanulmányt mágneslemezelezen kérünk, 2 nyomtatott példányt mellékelve.

Formai követelmények:

- Betűtípus és nagyság: Times New Roman CE 12
- Sortávolság: 1,5
- Főcím középre zárva: félkövér (bold), kisbetű Times New Roman CE 16-os
- Szerző neve középre zárva: kurzív (italic) kisbetű Times New Roman CE 14-es
- Első (1.) címfokozat: félkövér (bold),
- Második (1.2) címfokozat: félkövér (bold) és kurzív (italic)
- Harmadik (1.2.1) címfokozat: félkövér (bold) és kurzív (italic)
- Értelmi kiemelések: félkövér (bold)
- Nyelvi példák szövegen belül: kurzív (italic)
- Kiemelés nyelvi példákon belül: kurzív és félkövér (italic,bold)
- Könyvcím vagy folyóiratcím szövegen belül: kurzív (italic), nem kell lefordítani!
- Szakszövegből vett idézetek maradhatnak eredeti nyelven, de ha lefordítjuk őket, fel kell tüntetni a fordító nevét, ha a szerző maga a fordító, ezt lábjegyzetben közölje.
- Szépirodalmi idézetek esetében meg kell keresni a megjelent fordítást, és a szerző neve, a fordítás kiadásának éve és az oldalszám után fel kell tüntetni a fordító nevét. (pl.: Rilke 1983: 69. Rónay György fordítása).

Hivatkozási útmutató az MFK munkatársai számára

Kérjük, hogy az MFK számára készült tanulmányok tartalmazzák a kutatás jelenlegi állását az adott területen, és világosan derüljön ki belőlük, hogy melyek a szerző saját kutatáson alapuló új eredményei.

1. Hivatkozás a folyamatos szövegen belül:

- ha általában idézünk: szerző és évszám (Nida 1964)
- ha szó szerint idézünk – akár szakirodalmi akár szépirodalmi műből: a szerző neve után következzen az évszám, majd az oldalszám (Nida 1964: 411).
- megj: a szerző neve után nem kell vessző,
- megj: csak a vezetéknev kell.

2. Hivatkozás a szövegtől elkülönítve:

- ha az idézet 40 szónál hosszabb, különítsük el a folyó szövegtől: előtte utána egy sort hagyjunk ki, és jobbról is balról is dupla margót hagyjunk.

3. Hivatkozás feloldása az irodalomjegyzékben:

- az irodalomjegyzék (*Irodalom, References*) csak azokat a szerzőket tartalmazza, akikre a szövegben utalás történt, ha a cikkíró valamilyen oknál fogva (pl. új tudományterület) olyan könyvcímeket is meg akar adni, amelyekre nem hivatkozott, akkor ezt *Ajánlott irodalom* címszó alatt teheti meg;
- a nyelvi adatok forrását külön irodalomjegyzékben kell közölni (*Források jegyzéke, Sources*);
- a hivatkozások a szerzők vezetékneve szerint betűrendben kövessék egymást (nem kell számozni);

4. Ha könyvre hivatkozunk:

- szerző vezetékneve majd a keresztnév kezdőbetűi:
Nida, E.A.
- ezután jön az évszám utána pont:
Nida, E.A. 1964.
- ha a szerzőnek abban az évben több műve volt:
Nida, E.A. 1964a.
Nida, E.A. 1964b.
- ha két szerző van:
Nida, E.A. & Taber, Ch.R. 1969.
- ha három vagy több szerző van, lehet rövidíteni:
Nida, E.A. et al. (et alias – és mások)
- az évszám után jön a cím, ha önálló mű címe, akkor kurzíválva:
Nida, E.A. & Taber, Ch.R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*.
- a könyv címe után jöjjön a megjelenés helye, és utána kettősponttal a kiadó.
Nida, E.A. & Taber, Ch.R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.

5. Ha folyóiratcikkre hivatkozunk:

- ha folyóiratban jelent meg a tanulmány, akkor nem a tanulmány címét kell kurzíválni, hanem a folyóirat címét:
Klaudy K. 1988. A frazeologizmusok szó szerinti fordításáról. *Magyar Nyelvőr*.
- folyóiratcikknél továbbá fontos megjelölni az évfolyamot, a számot és a pontos oldalszámot:

Klaudy K. 1988. A frazeologizmusok szó szerinti fordításáról. *Magyar Nyelvőr*. 112. évf. 3. 305–314.

6. Ha tanulmánygyűjteményre hivatkozunk:

– ha tanulmánygyűjteményben jelent meg a cikk, fontos megjelölni a tanulmánykötet címét (előtte In:), és a szerkesztőt vagy a szerkesztőket utána zárójelben (ed.), (eds.), (hrsg.), (szerk.):

Baker, M. 1993. *Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications*. In: Baker, M. & Francis, G. & Tognini-Bonelli, E. (eds.) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins.

– tanulmánygyűjtemény esetén fontos megjelölni a tanulmány oldalszámát a kötetben belül:

Baker, M. 1993. *Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications*. In: Baker, M. & Francis, G. & Tognini-Bonelli, E. (eds.) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins. 233–250.

– több szerkesztő esetén is megtehetjük azt, hogy csak az elsőt írjuk ki, és utána írjuk, hogy et al. (és mások):

Baker, M. 1993. *Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications*. In: Baker, M. et al. (eds.) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins. 233–250.

– ha ugyanabból a tanulmánygyűjteményből több tanulmányra is hivatkozunk, nem kell minden alkalommal a teljes bibliográfiát megadni, csak rövidítve:

Baker, M. 1993. *Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications*. In: Baker, M. et al. (eds.) 233–250.

– ilyenkor a tanulmánygyűjtemény pontos adatait csak egyszer kell megadni, az első szerkesztő vezetőkéneve szerinti betűrendben:

Baker, M. et al. (eds.) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins.

7. Ha megjelent konferenciakötetre hivatkozunk:

– járjunk el ugyanúgy, mint a tanulmánykötet esetén. Ne a konferencia helyét, idejét és címét tüntessük fel, hanem a megjelent kötet címét, szerkesztőjét, a megjelenés helyét, a kiadót és az oldalszámot:

Ujszászi Zs. 1991. *Grammatikai transzformációk Károlyi Ami Emily Dickinson-fordításaiban* In: Székely G. (szerk.) *Az Első Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai II. kötet*. Nyíregyháza: BGYTF. 760–763.

8. Ha elhangzott (írásban nem megjelent) konferencia előadásra hivatkozunk:

– ebben az esetben a szerző neve, az évszám, és az előadás címe után írjuk azt, hogy Elhangzott: ... és ezután következzenek a konferencia adatai a következő sorrendben: a konferencia címe, rendező intézménye, helye és ideje:

Klaudy K. 1998. *A magyar fordítástudományi terminológiáról*.

Elhangzott: *A nyelv, mint szellemi és gazdasági tőke*. VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola. Szombathely. 1998 ápr 14–17.

9. Lábjegyzetek:

– lábjegyzeteket csak az alábbi esetekben használjunk:

(1) ha a tanulmány címéhez kívánunk megjegyzést fűzni (pl. ha a tanulmány részlet egy későbbi könyvből, vagy ha a tanulmány írott változata egy konferencia-előadásnak stb.

(2) ha a tanulmány szerzője saját fordításában ad meg valamely idézetet.

10. Szövegvégi jegyzetek:

– a tanulmány tartalmi részéhez kapcsolódó megjegyzéseket ne lábjegyzetben, hanem szövegvégi jegyzetben közöljük. A szövegben felső indexszel folyamatosan számozzuk a megjegyzéseket kívánó helyeket, és a tanulmány végén *Jegyzetek (Notes)* címszó alatt fejtjük ki megjegyzéseinket részletesen.

KINGA KLAUDY–JOSÉ LAMBERT–ANIKÓ SOHÁR (eds.)

TRANSLATION STUDIES IN HUNGARY

INTRODUCTION

Translation and/as Research for Societies
Translation, Translators and the Study of Translation in Hungary

GENERAL ASPECTS

What Can (Corpus) Linguistics do for Translation?
Some Aspects of the Philosophy of Translation
The Ontogenesis of Translation

LINGUISTIC ASPECTS

Lexical Contrasts in Learner's Translations
Positive Interference in Translating Some English Idioms into Hungarian
Types of Untranslatable Jokes
Back-Translation as a Tool for Detecting Explication Strategies in Translation
Problems in Translating Legal Texts (with German-Hungarian Examples)

LITERARY ASPECTS

Cultural Importation of Genres. The Case of SF and Fantasy in Hungary
Translating an American Comedy for the Hungarian Stage
The Ageless Chekhov. Text modality
as a Key to Three Hungarian Chekhov Interpretations
Investigating a Translator's Poetics:
Amy Károlyi's Translations of Emily Dickinson's Poetry

INTERPRETING

Temporal Characteristics of Simultaneous Interpreting
On Suprasegmentals in Simultaneous Interpreting
Information Processing During Interpreting and Some Teaching Implications

Authors:

**Sándor Albert, István Bart, József Bendik, Krisztina Bohák Szabari,
Erzsébet Cs. Jónás, Pál Heltai, Zsuzsa Gergely Láng, Kinga Klauzy, János Kohn,
José Lambert, Endre Lendvai, Zsolt Lengyel, Judit Navracscics, Anikó Sohár,
Zsuzsanna Ujszászi, Zsuzsa Valló, Tamás Vraukó**

Kapható:

Corvina Könyvklub
1051 Budapest, Vörösmarty tér 1. ll. em. 201.
Tel.: 317 5185

MODERN FILOLÓGIAI KÖZLEMÉNYEK

1999. I. évfolyam 1. szám

E számunk munkatársai:

Balaskó Mária	Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
Bárczy Klára	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Angol Nyelvészeti Tanszék
Csernusné Ortutaty Katalin Fülöp Zsuzsa	Veszprémi Egyetem, Idegen Nyelvi Lektorátus Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Angol Irodalom Tanszék
Csőlle Anita	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Angol-Amerikai Intézet
Goldman Leonóra Károly Krisztina	Veszprémi Egyetem, Idegen Nyelvi Lektorátus Eötvös Loránd Tudományegyetem, Angol-Amerikai Intézet
Kegyesné Szekeres Erika	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Német Nyelvészeti Tanszék
Kiefer Ferenc Klaudy Kinga	MTA, Nyelvtudományi Intézet Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
Lénárt Levente	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Angol Nyelvészeti Tanszék
Pálffy István	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Angol Irodalom Tanszék
Salánki Ágnes	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Német Nyelvészeti Tanszék
Simigné Fenyő Sarolta	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
Simon Orsolya	Veszprémi Egyetem, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
Urbán Anna	Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

ISSN 1585-0439